

"Man kan jo ikke si chill'an bæstemor"

Språklig variasjon på Lyngseidet

Ann-Tove Eriksen

Hovedoppgave i nordisk språklig

Institutt for språkvitenskap

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Tromsø

Høsten 2003

Det er mange personer jeg vil takke;

Først av alt en stor takk til informantene fra Lyngseidet som ville ta del i prosjektet.

Takk rettes også til jentene på lesesalen for at de har gjort perioden med skriving til både en sosial og hyggelig tid. Spesiell takk til Lena og Maria for dager full av tøys, tull og fine samtaler, for ikke å snakke om bakkels...

Tusen millioner tanker sendes til Marianne, Kristine, Signe og Lena for at dere er de dere er, og fordi jeg er så glad i dere.

Tusen takk til Astri for entusiasme, gode samtaler og stor hjelp. Tror forøvrig ennå det er mulig å si “tom for melk”, så noen ting forandrer seg visst aldri.

Spesiell takk til Trond for uvurderlig hjelp, gjennomlesning og en fantastisk evne til å skape rom for meg når jeg har trengt det mest. Du har dessuten gitt begrepet region et helt nytt innhold for meg!

Til Stian blir takken min så stor at ord blir fattig. Disse takkeordene rommer langt mer enn fantastisk hjelp med behandling av tallmaterialet og gjennomlesning. Uten deg hadde jeg gitt opp for lenge siden, og uten deg hadde jeg ikke kommet i havn. Hvem kunne dessuten tro at en fysiker kunne engasjere seg så dypt i språkendringsprosesser.

Jeg vil videre takke Endre Mørck for hjelp til å se helheten i det som føltes som en fragmentert oppgave.

Sist, men ikke minst stor takk til Aud-Kirsti Pedersen for flere år med veiledning og gode råd og tips.

Innhold

1	Innledning	1
1.1	Bakgrunn for undersøkelsen og valg av tema	1
1.2	Presisering av tema og problemstilling	2
1.3	Til hjelp for leseren	2
1.4	Om Lyngen kommune	3
1.4.1	Hvordan tre stammer møttes rundt Lyngen-fjorden	5
1.4.2	Pendling	6
2	Om utforskning av talemål og avklaring av sentrale begrep	7
2.1	To tilnærminger til språk og språkvariasjon	7
2.1.1	Tradisjonell dialektologi	7
2.1.2	Sosiolingvistikk	9
2.2	Forskningstradisjon	10
2.2.1	Historisk inndeling av nordnorsk talemål	11
2.2.2	Forskning på språkkontakt i Nord-Troms	12
2.2.3	Forskning på språkendring og mobilitet	13
2.3	Varietet og dialekt	14
2.3.1	Varietet	14
2.3.2	Dialekt	15
2.3.3	Dialekten som «hjertespråk»	16
2.3.4	Det idealiserte dialektbegrepet	16
2.4	Lyngendialekten	17
2.4.1	Beskrivelse av lyngendialekten i faglitteraturen	17

3	Teori	21
3.1	Generelt om teori	21
3.2	Variasjon eller språkendring?	22
3.2.1	Språklige innovasjoner	23
3.2.2	Indre og ytre forklaringer	23
3.2.3	Undersøkelser i virkelig eller tilsynelatende tid	24
3.2.4	Ungdom som språkinnovatører	25
3.2.5	Holdninger til endring og variasjon	26
3.3	Språk og identitet	27
3.4	Sosiale nettverk som teoretisk forklaring	29
3.4.1	Nettverksteorien og informantene i Lyngen	31
3.5	Akkomodasjonsteorien	32
3.5.1	Interaksjonell synkronisering	34
3.5.2	Kodeveksling	35
3.5.3	Individets personlighet som faktor for språklige valg	36
4	Metode	39
4.1	Kvantitativ metode	40
4.2	Kvalitativ metode	41
4.2.1	Det kvalitative forskningsintervjuet	42
4.3	Det naturlige språket	44
4.4	Observatørens paradoks	45
4.5	Faktisk og rapportert språkbruk	46
4.6	Valg av informanter	47
4.6.1	Metoder for informantutvelgelse	47
4.6.2	Informantutvelgelse i denne undersøkelsen	48
4.7	Gjennomføring av intervju	49
4.8	Informantene	51
4.9	Fra tale til tegn. Transkripsjon som speiling av uttalen	54
5	Språklige og sosiale variabler	57
5.1	Markerthet (salience)	57

5.2	Språklige variabler	58
5.2.1	Personlig pronomen i første person entall	60
5.2.2	Kort vokal /e/ foran palatal	61
5.2.3	Diftongen /ei/	62
5.2.4	Palataler	64
5.3	Sosiale variabler	65
5.3.1	Språk og kjønn	65
5.3.2	Språk og alder	66
5.3.3	Språk og bosted	68
6 Analyse av fire språklige variabler i lys av sosiolingvistisk teori		71
6.1	Om oppbygningen av analysen	71
6.2	Om presentasjonen av tallmaterialet	75
6.3	Personlig pronomen første person entall	79
6.3.1	Mobilitet som forklaring	82
6.3.2	Alder som forklaring	88
6.3.3	Kjønn som forklaring	89
6.3.4	Identitet som forklaring	92
6.3.5	Oppsummering av analysen av personlig pronomen	94
6.4	Realisering av diftongen /ei/	95
6.4.1	Oppsummering av tabellene	96
6.4.2	Mobilitet som forklaring	97
6.4.3	Alder som forklaring	102
6.4.4	Kjønn som forklaring	105
6.4.5	Identitet som forklaring	106
6.4.6	Oppsummering av diftongen /ei/	109
6.5	Realisering av kort vokal /e/ foran palatal	110
6.5.1	Oppsummering av tabellene	111
6.5.2	Mobilitet som forklaring	114
6.5.3	Alder som forklaring	116
6.5.4	Kjønn som forklaring	118

6.5.5	Identitet som forklaring	119
6.5.6	Oppsummering av kort vokal /e/ foran palatal	121
6.6	Palataler	123
6.6.1	Behandling av materialet	123
6.6.2	Oppsummering av tabeller	128
6.6.3	Mobilitet som forklaring	131
6.6.4	Alder som forklaring	134
6.6.5	Kjønn som forklaring	135
6.6.6	Identitet som forklaring	136
6.6.7	Oppsummering av palataler	137
7	Oppsummering	139
7.1	Å snakke lyngsværing	139
7.2	Oppsummering av de språklige variablene	140
7.2.1	Mobilitet	141
7.2.2	Alder	141
7.2.3	Kjønn	142
7.2.4	Identitet	143
7.3	Kan det være andre forklaringer på variasjonen?	143
7.4	Hvor tar lyngendialekten veien?	145
	Litteraturliste	149
	Vedlegg A: Diftongen /ei/	159
	Vedlegg B: Kort vokal /e/ foran palatal/	165
	Vedlegg C: Palataler	169

Tabeller

6.1	Eksempel på absolutt og relativ frekvens for individer	76
6.2	Eksempel på absolutt frekvens for ei gruppe	77
6.3	Eksempel på relativ frekvens for ei gruppe	77
6.4	Eksempel på gjennomsnittlig relativ frekvens for ei gruppe . .	78
6.5	Absolutt frekvens av personlig pronomen i første person entall.	81
6.6	Relativ frekvens av personlig pronomen i første person entall. .	82
6.7	Gruppevariasjon i forhold til mobilitet for personlig pronomen i første person entall.	83
6.8	Gruppevariasjon i forhold til alder for personlig pronomen i første person entall	87
6.9	Gruppevariasjon i forhold til kjønn for personlig pronomen i første person entall	90
6.10	Absolutt og relativ frekvens av diftongen /ei/	97
6.11	Informantene rangert etter relativ frekvens av diftongen /ei/ .	98
6.12	Gruppevariasjon i forhold til mobilitet for diftongen /ei/ . . .	98
6.13	Gruppevariasjon i forhold til alder for diftongen /ei/	102
6.14	Gruppevariasjon i forhold til kjønn for diftongen /ei/	106
6.15	Absolutt frekvens av kort vokal /e/ foran palatal	112
6.16	Relativ frekvens av kort vokal /e/ foran palatal	113
6.17	Gruppevariasjon i forhold til mobilitet for kort vokal /e/ foran palatal	114
6.18	Gruppevariasjon i forhold til alder for kort vokal /e/ foran palatal	116

6.19	Gruppevariasjon i forhold til kjønn for kort vokal /e/ foran palatal	119
6.20	Klassifisering av vokalene	125
6.21	Absolutt frekvens av vokal + / λ - l/	126
6.22	Absolutt frekvens av vokal + / μ - n/	127
6.23	Absolutt frekvens av vokal + /c - t/	128
6.24	Absolutt frekvens av vokal + / \jmath - d/	129
6.25	Absolutt og relativ frekvens for vokal + / λ / eller /l- λ /	130
6.26	Absolutt og relativ frekvens for vokal + / μ -n/	131
6.27	Absolutt og relativ frekvens for vokal + /c-t/	132
6.28	Absolutt og relativ frekvens for vokal + / \jmath -d/	133
6.29	Absolutt og relativ frekvens for summen av alle palataler	134
6.30	Gruppevariasjon i forhold til mobilitet for palataler	134
6.31	Gruppevariasjon i forhold til alder for palataler	135
6.32	Gruppevariasjon i forhold til kjønn for palataler	135
A.1	/ei/ foran /n/	159
A.2	/ei/ foran /l/	160
A.3	/ei/ foran /s/	160
A.4	/ei/ foran /k/	161
A.5	/ei/ foran /p/	161
A.6	/ei/ foran /m/	162
A.7	/ei/ foran /t/	162
A.8	/ei/ foran /r/	163
A.9	/ei/ som utlyd	163
B.1	/e/ foran / \jmath /	165
B.2	/e/ foran / λ /	166
B.3	/e/ foran / μ /	167
C.1	/ λ / etter /i/	169
C.2	/ λ / etter /e/	170
C.3	/ λ / etter /u/	170
C.4	/ λ / etter /o/	171

C.5	/ʌ/ etter /a/	171
C.6	/ɲ/ etter /i/	172
C.7	/ɲ/ etter /y/	172
C.8	/ɲ/ etter /e/	173
C.9	/ɲ/ etter /o/	173
C.10	/ɲ/ etter /a/	174
C.11	/c/ etter /i/	174
C.12	/c/ etter /y/	175
C.13	/c/ etter /e/	175
C.14	/ʃ/ etter /i/	176
C.15	/ʃ/ etter /y/	176
C.16	/ʃ/ etter /a/	177

Figurer

1.1	Utsnitt av kart over Troms fylke som viser Lyngen og omliggende kommuner.	4
6.1	Relativ frekvens av personlig pronomen i første person entall .	84
6.2	Grafisk framstilling av informantenes bruk av diftongen /ei/. .	109
6.3	Samvariasjon av varianten [ei] av diftongen /ei/ og varianten [e] av kort vokal /e/ foran palatal.	116
6.4	Grafisk framstilling av informantenes bruk av kort vokal /e/ foran palatal.	122

Kapittel 1

Innledning

1.1 Bakgrunn for undersøkelsen og valg av tema

Denne undersøkelsen handler om dialekten til ei lita informantgruppe på Lyngseidet i Troms. Motivasjonen for undersøkelsen er at jeg selv er en språkbruker som kommer fra Lyngseidet, og som har pendlet og bodd borte etter grunnskolen. Som medlem av ei slik gruppe språkbrukere har jeg tatt del i den språklige utviklinga som finner sted når ungdom og unge voksne forlater hjemstedet sitt for å utdanne seg og jobbe. Lyngsværingene¹ reiser ut av kommunen for å ta utdanning, for å arbeide og for å ta del i kulturelle tilbud. Observasjoner jeg har gjort, har gitt meg en følelse av at når folk fra Lyngseidet flytter på seg, skjer det noe med dialekten deres. Dette ønsker jeg å undersøke nærmere. Gjennom undersøkelsen forsøker jeg å dokumentere språkvariasjonen ved hjelp av ulike teoretiske perspektiver knytta til den sosiolingvistiske fagtradisjonen.

Informantene i denne undersøkelsen består av ei stabil og ei mobil gruppe mennesker. Det sentrale vil være å påvise eventuell variasjon i måten disse snakker på, og deretter forsøke å sette dette i sammenheng med ulike sosiale

¹Termen *lyngsværing* brukes her om innbyggerne i Lyngen kommune. Denne termen brukes av informantene selv både om det å *være* lyngsværing og å *snakke* lyngsværing.

variabler som mobilitet, alder, kjønn og identitet.

1.2 Presisering av tema og problemstilling

Når man skal undersøke dialekten til ei gruppe mennesker som kjennetegnes av høy mobilitet, støter man raskt på ulike metodiske og teoretiske utfordringer. Et grunnleggende spørsmål er om det er mulig å undersøke dialekter som om de skulle være entydige størrelser. Finnes det språkssystem som er så homogene at de kan brukes i en variasjonsstudie av språket til ei mobil gruppe av unge voksne, og som kan sammenliknes med ei gruppe som ikke har flyttet hjemmefra? Dagens rådende syn i språkforskningen er at dialekter og språk er i konstant forandring. Dette åpner opp for å undersøke dialekter i bruk og i kontakt med andre dialektvarieteter.

Denne undersøkelsen tar sikte på å undersøke fire språklige variabler hos både fastboende og utflyttede unge mennesker fra Lyngseidet. De fire variablene er personlig pronomen i første person entall, den korte vokalen /e/ foran palatal konsonant, diftongen /ei/ og palatalene /ʎ/, /ɲ/, /c/ og /ʃ/.

Jeg har i denne undersøkelsen formulert følgende problemstilling;

I hvilken grad finnes det variasjon i måten informantene bruker de ulike språklige variablene på og hva skyldes denne variasjonen?

1.3 Til hjelp for leseren

Denne oppgaven er delt inn i syv ulike kapitler som alle tar for seg forhold som er sentrale for å forklare den språklige variasjonen til informantene.

Kapittel 1 omhandler bakgrunn og motivasjon for undersøkelsen. Her redegjør jeg også for problemstillinga som ligger i bunnen for analysen av de fire språklige variablene jeg vil undersøke. Her behandles også Lyngen kommune og fenomenet mobiliteten.

I kapittel 2 vil jeg redegjøre for ulike tilnærminger til språklig variasjon. jeg vil videre gi ei innføring i ulike begrep som brukes ofte gjennom oppgaven.

Kapittel 3 omhandler den teoretiske bakgrunnen for undersøkelsen. I denne delen vil jeg redegjøre for generelle perspektiver knytta til teori som utgangspunkt for å forstå og forklare språklig variasjon.

I kapittel 4 vil jeg gjøre rede for det metodiske utgangspunktet for undersøkelsen. Herunder vil jeg både gi ei kort innføring i kvantitativ og kvalitativ metode, og begrunnelse for informantutvelgelse.

Kapittel 5 omhandler både de språklige og de sosiale variablene som er brukt i denne undersøkelsen. De sosiale variablene er mobilitet, alder, kjønn og identitet. De sosiale variablene vil sammen med de språklige teoriene danne utgangspunktet for analysen av informantenes uttale.

Kapittel 6 er analysekapitlet. De fire språkvariablene analyseres i denne delen ut fra tallmaterialet fra intervjuene. Disse tallene vil jeg se i forhold til den teoretiske bakgrunnen, samt informantenes egne utsagn om holdninger, identitet og forhold til dialekt og hjemsted. I dette kapitlet vil hver variabel analyseres isolert, og i samme rekkefølge i forhold til mobilitet, alder, kjønn og identitet.

Kapittel 7 er oppsummeringskapitlet i oppgaven. Her vil jeg summere opp de ulike språklige resultatene, og se språkvariablene i sammenheng.

1.4 Om Lyngen kommune

Lyngen har opp gjennom tidene gjennomgått store forandringer med hensyn til befolkning og geografisk omfang. Jeg skal her forsøke å gi ei lita innføring i utviklinga fram mot det som nå utgjør kommunen Lyngen. Kartutsnittet i figur 1.4 viser Lyngen og kommunene omkring, med kommunegrenser og navn p sentrale steder som er nevnt i oppgaven.

I dag strekker Lyngen kommune seg fra Rasteby i Storfjord kommune til nordspissen av Lyngen-halvøya. Kommunen avgrenses av Ullsfjorden i vest og av fjorden Lyngen i øst, og har 3183 innbyggere (Statistisk Sentralbyrå 1. kvartal 2002). Lyngseidet er kommunesenteret, og det er her man finner de fleste sørvisnæringene. Andre bygder i kommunen har hjørnesteinsbedrifter

Figur 1.1: Utsnitt av kart over Troms fylke som viser Lyngen og omliggende kommuner.

som sysselsetter mange personer. Selv om det meste av sørvistilbud er lagt til kommunesenteret, står noen av bygdene sterkt innafor produksjon. Særlig gjelder dette for Furuflatens plastindustri og Lenangens fiskeindustri. I tillegg er fiske ei bærende næring i hele kystkommunen Lyngen.

Lyngen er en fraflytningskommune. Det er ifølge Statistisk Sentralbyrå færre mennesker som kommer til kommunen, enn de som blir borte. Herunder regnes både dødsfall, fødsler og til- og fraflytning. Det er mange og komplekse årsaker til fraflyttinga, uten at jeg skal gå inn på hver enkelt her. Jeg finner det likevel verdt å nevne skolesituasjonen og arbeidsmarkedet i kommunen som to avgjørende faktorer, ikke bare når det gjelder flytting fra kommunen, men også for utforminga av talemålet. Kommunen står i dag uten noe tilbud om videregående utdanning. Ungdom må derfor allerede etter ungdomsskolen

flytte bort fra hjemlassen sin for å gå på skole og for å studere. De nærmeste videregående skolene ligger i Nordkjosbotn i Balsfjord kommune, på Storslett i Nordreisa kommune og i Tromsø. De aller fleste elevene bor med andre ord borte fra de er omkring 16 år. Bare ei lita gruppe pendler mellom Lyngen og Nordkjosbotn hver dag ettersom denne reisa utgjør 6 mil hver vei. Etter endt videregående skole fortsetter mange på videre studier og blir ytterligere borte i mange år. Mange vender trolig aldri tilbake. En stor andel av de som flytter for å gå på skole eller studere, er likevel registrerte som innbyggere av Lyngen kommune gjennom hele studietida. Tallene jeg tidligere refererte fra Statistisk Sentralbyrå er derfor misvisende i forhold til hvor mange som daglig oppholder seg i kommunen. Avviket er mest sannsynlig størst for ungdom og unge voksne. Lyngen har altså en relativt stor andel barn, voksne og gamle, men de unge som faktisk bor permanent i kommunen, utgjør ei lita gruppe.

1.4.1 Hvordan tre stammer møttes rundt Lyngen-fjorden

Området rundt Lyngenfjorden har gjennomgått flere bølger eller perioder med innvandring. “1800-tallet var “innvandringens århundre” i landsdelen, mens resten av landet var prega av utvandring” (Hansen 1998:16). Videre er det mest sannsynlig slik at området på 1600- og 1700-tallet hovedsaklig var befolket av samer. Det er likevel grunn til å tro at man kan spore kvensk befolkning i området helt tilbake til seinmiddelalderen, men dette var bare enkelte familier (op.cit). Innvandringa av kvener regner man med først begynte tidlig på 1700-tallet. Hoveddelen av innvandringa skjedde imidlertid utover 1800-tallet. Lyngen fikk på denne tida et stort innslag av kvener. Nordmennenes inntog i området begynte noe senere, og fortsatte med økt tyngde utover 1800-tallet. Vi ser altså at Lyngen-området i flere hundre år har vært møteplass for flere etniske grupperinger. Området er en del av det som i dag betegnes som det såkalte “*tre stammers møte-området*”. Dette viser at området allerede tidlig bar preg av å ha en mobil befolkning fordelt på både ulike folkegrupper og språk. Selv om denne mobiliteten hadde et helt annet preg enn den vi ser i dag, er det viktig å være klar over at den befolk-

ningen som i dag finnes i Lyngen, i utgangspunktet har vært både geografisk spredt og kulturelt og språklig mangfoldig.

1.4.2 Pendling

“Pendling er eit moderne fenomen i den meining at utviklinga av omfattande pendling er knytta til industrialisering og sterk urbanisering”, sier Båtevik (1994:15). Den moderne typen pendling knyttes gjerne til arbeid, skole og dermed urbanisering og industrialisering. Lyngen kommune vil man i denne definisjonen kunne karakterisere som en utkant, og skolesentrene som sentrale strøk, i alle fall hva utdanning og arbeid angår. Mange innbyggere i Lyngen må reise ut av kommunen både for å utdanne seg og jobbe. Denne mobiliteten går i mange tilfeller i retning Tromsø. Sentralisering av både skole og arbeidsplasser er noe vi ser i stadig økende grad, og dette medfører i Lyngen ei utvikling der ungdom forlater hjembygda for å kunne gå på skole eller jobbe. I kommunen er det et begrensa arbeidsmarked, på lik linje med flere andre tettsted av omtrent samme størrelse. Arbeidsplassene er stort sett knytta til helsevesen og sørvisnæringer som handel og kontor.²

“Urbanisering og flytting er sentrale begrep i vår tid” (Omdal (1994:12). Dette kan sees i sammenheng med den utviklinga som skjer i Lyngen, der ungdom allerede etter ungdomsskolen må pendle eller flytte for å ta videre utdanning. Som nevnt tidligere ligger de nærmeste videregående skolene i Nordkjosbotn, Nordreisa og i Tromsø. Etersom de lange avstandene gjør dagpendling tidkrevende og vanskelig, er det svært mange som blir ukependlere. Tida hjemme i Lyngen blir dermed begrenset til helger og ferier. Etersom Lyngen er en kystkommune, kan også fiskernes utstrakte mobilitet sees på som en type pendling som har vært med på å utforme talemålet.

²Dette gjelder ikke Lenangen og Furuflaten som også sysselsetter deler av befolningen gjennom hjørnesteinsbedriftene på tettstedene.

Kapittel 2

Om utforskning av talemål og avklaring av sentrale begrep

2.1 To tilnærminger til språk og språkvariasjon

Jensen (1999:21) sier at “talemålsvariasjon, både mellom ulike geografiske områder og mellom ulike sosiale grupper, har trolig interessert mennesker til alle tider. Talemålsforskningen har derimot en forholdsvis kort historie”. Jeg vil her gjøre kort rede for de to forskningstradisjonene tradisjonell dialektologi (2.1.1) og sociolingvistik (2.1.2). Siden sociolingvistikken er ei videreutvikling av tradisjonell dialektologi, vil jeg gjøre nærmere rede for begge disse fagtradisjonene som denne undersøkelsen sees i forhold til.

2.1.1 Tradisjonell dialektologi

Den tradisjonelle dialektologien i sin moderne form oppstod på slutten av 1800-tallet. Jensen (1999:22) kaller denne forskningstradisjonen for en type *lingvistisk arkeologi* ettersom den først og fremst undersøkte og kartla dialekter i et historisk perspektiv. Man ønsket å finne fram til mer eller mindre enhetlige dialekter bestående av mest mulig arkaiske eller tradisjonelle former. Dialektforskningen hadde som hovedmål å “dokumentere forbindelseslinjene fra et moderne talemål tilbake til en eldre språktilstand” (Mæhlum

1991:161). I søket etter homogene, norske dialekter oppstod det et problem i blant annet Nord-Norge. I dette området var det, som jeg skal komme tilbake til, svært vanlig med sameksistens av både norsk, samisk og finsk, og dette ble naturligvis de norske dialektene i området preget av. Her var det ofte vanskelig å påvise linjer tilbake til et norrønt språkstadium, og dette språkområdet falt dermed utenfor språkforskernes interesseområde. Le Page og Tabouret Keller (1985:234) problematiserer dette og sier at “the equation ‘a race = a culture = a language’ is quite patently misleading”. Likevel ser vi ennå i dag at språksituasjonen i Nord-Norge er lite forsket på, blant annet fordi språkblandinga her ikke ble sett på som interessant innafor et nasjonsbyggende prosjekt. Jensen (1999:23) sier at tilnærminga til språket og dialektene var basert på “myten om den homogene “ekte” dialekten”. Lorentz (1982:145) eksemplifiserer dette i forhold til Lyngen med å si at ei slik tilnærming til dialekter og språklige strukturer er urealistisk, og at “opphavet til lyngsmålet er språklig sett akkurat like respektabelt som opphavet til andre dialektar”.¹

Resultatet av den tradisjonelle historiske tilnærminga til dialektene var blant annet at det i forskningen først og fremst ble brukt et lite antall, ofte eldre informanter. Disse informantene var gjerne tilknyttta primærnæringene, ettersom disse språkbrukerne ble ansett som de mest stødige; man ventet at det var i denne gruppa mennesker man ville finne de best bevarte formene for tradisjonelle dialekter. Ungdom og deres talemål var under stadig forandring og passet dermed ikke inn under det nasjonsbyggende prosjektet der man skulle vise fortida, ikke framtida. Bymål ble heller ikke viet stor oppmerksomhet da byene ble sett på som smeltedigler for dialekter og språk.² Det synkrone aspektet ved språket ble vurdert som mindre viktig.

¹Mer om opphavet til dialekten i Lyngen i punkt 2.4.

²A.B. Larsen var et unntak fra denne forskertradisjonen med sine undersøkelser om Bergen og Stavanger bymål. (Se Larsen 1907, Larsen of Stolz 1912, Berntsen og Larsen 1925).

2.1.2 Sosiolingvistikk

Sosiolingvistikken som disiplin kan sees på som en reaksjon på eller ei videreutvikling av tidligere forskningstradisjoner som hadde “skjøvet en rekke karakteristiske trekk ved språk og språkbruk ut av lingvistenes interessefelt” (Mæhlum 1991:167). Noe av det nye ved disiplinen var at man ikke ønsket å isolere språket på ett historisk tidspunkt, men heller vise språket i bruk, og det ble derfor åpna for flere aspekter ved forskningen. Man ble nødt til spørre seg hvorfor det var mulig å påvise så store variasjoner i språket, ofte i en og samme dialektvarietet. Ulike samfunnsmessige forhold som alder, kjønn, sosial klasse, mobilitet og identitet ble brukt som forklaringer, noe som gjør sosiolingvistikken til en tverrfaglig disiplin. Med sosiolingvistikken ble med andre ord ekstralingvistiske faktorer tatt med som viktige forklaringer på et heterogent språk preget av sosiale forhold. Jensen (1999:25) sier at sosiolingvistikken er ei “retning innenfor lingvistikken som aktualiserer språklig heterogenitet som ikke er geografisk betinget”.³

Mæhlum (1991:168) hevder at sosiolingvistikken brøt med “tidligere tradisjoners mer eller mindre statiske eller homogene språkmodeller”. Likevel påpeker hun at den tidlige sosiolingvistikken, representert først og fremst ved Labov (1966, 1972), hadde “flyttet perspektivet fra det geografisk definerte kollektivet til ulike sosialt definerte kollektiver” (Mæhlum 1991:168). Hun sier at selv om forskerne gikk bort fra å lete etter geografisk atskilte språkvarieteter som kunne kjennetegne gitte områder, så definerte man fremdeles språket til enkelte grupper, men nå ut fra ulike sosiale kriterier som alder, kjønn og sosial klasse.

På leting etter språklig variasjon har forskningen med tida blitt flyttet over til et nivå der individet studeres i *interaksjon* med et visst sosialt kollektiv” (op.cit:171). Innafor denne tradisjonen i sosiolingvistikken er vekta i

³Det trenger ikke nødvendigvis være noe skille mellom å undersøke språklig variasjon på bakgrunn av ei sosial tilnærming og geografisk vetinga språkvarieteter. I denne oppgaven vil jeg tvert imot undersøke en geografisk betinga dialektal språkvarietet i et sosiolingvistisk perspektiv.

langt større grad blitt lagt på det Mæhlum (loc.cit) hevder er ”individets strategiske språkvalg innenfor sitt komplekse sosiale kollektiv”. Eksempler på dette er den sosiale *nettverksteorien* (Milroy 1980) og *akkomodasjonsteorien* (Giles og Coupland 1979), som begge fokuserte på språkvariasjon hos individer i samspill med andre. Le Page og Tabouret-Kellers (1985) studium baser på kreolspråk undersøkte hvordan mennesker bruker språket som identitetsmarkører i møte med andre mennesker med ulik etnisk bakgrunn. Et beslektet eksempel er Mæhlum (1992) som ser på individuelle og gruppe-messige språkstrategier hos barn og ungdom fra ulike deler av landet. Disse kommer sammen på det som kan betegnes som språkøya Svalbard. I Lyngen kan dette knyttes til den mobile delen av informantgruppa som stadig inngår i nye sosiale samhandlinger, og dermed nye dialektale språksituasjoner. Disse språksituasjonene preges ofte av en større kompleksitet enn de som oppstår på hjemstedet, og vil trolig medføre at informantene må foreta ulike språkvalg i sin interaksjon med mennesker med ulik dialektal bakgrunn.

2.2 Forskningstradisjon

Ettersom dialektene i Nord-Troms ikke tidligere har vært viet like stor interesse som mange av dialektene ellers i landet, ser man i dag at det vitenskaplig utforska materialet ikke er stort av omfang. Under dette punktet vil jeg først redegjøre for hvordan det er gjort ei gradvis mer spesialisert inndeling av nordorsk talemål gjennom forskning som er sterkt influert av en tradisjonell dialektologisk tenkning. Helt fram til 1800-tallet har dette vært den vanligste tilnærminga til språket i landsdelen. Videre ønsker jeg å vise til forskning med fokus på språkkontakt. Siden min oppgave ikke tar utgangspunkt i ei slik problemstilling, vil jeg bare kort referere til tidligere språkkontakstudier. Til slutt vil jeg gi eksempler på forskning på språkendring og mobilitet. Dette finnes det ingen tradisjon på i Nord-Norge.

2.2.1 Historisk inndeling av nordnorsk talemål

Bull (1996b:157) sier at Finnmark og Troms er dei fylka i landet der språkforholda og målføra er minst granska”. Dette kommer hovedsaklig av den tradisjonelle dialektologiens fokus på språkssystem, og mangel på interesse for språkkontakt. I faglitteraturen blir dette synliggjort ved at den tidlige forskningen på norsk språk ikke hadde noe fokus på dialektene i Nord-Norge. Går man helt tilbake til 1864, finner man Aasens redegjøring av dialektene i landet. Han deler dialektene inn i tre ulike deler, og Nord-Troms faller inn under “[d]en nordenfjeldske Række” (Aasen 1965:317). Denne rekka av dialekter deler han videre inn i tre; *den nordlandske*, *den indre trondhjemske* og *den yttre trondhjemske*. *Den nordlandske* deler han ikke ytterligere opp, og det er herunder målet fra Nord-Troms hører hjemme.

På tross av at Nord-Troms har vært viet liten interesse innafor den tradisjonelle dialektologien, ser man at det finnes noen tidligere rapporter av dialekten i Lyngen. Fra 1811 finnes det en ordsamling på 84 ord samla av O. B. Gotaas (Kolsrud 1957:24). Ordene han samla inn fra Lyngen, gir han merkelappene “norsk” og “nordlandsk” (Bull 1986:62).

Larsen (1897:96) sier om talemålet i Nord-Norge at det verken er ”helt vestlandsk eller østlandsk”, og videre at kendemærkerne blander sig der mer end nogen anden steds”. Likevel ser vi at han i motsetning til Aasen (1965) også ser nøyere på dialektene i Nord-Norge. Larsen (1897) delte dialektene i Nord-Norge inn i tre; Helgeland, Salten og Tromsøstift, i likhet med Finnmark. Larsen (op.cit.) påpekte at det ikke var noe spesielt med språket i området, og at ei slik grov inndeling derfor var legitim.

Detaljerte studier av nordnorske språktrekk kom først med Christiansen (1954), som selv reiste rundt i landsdelen og undersøkte ulike dialekttrekk. Hennes undersøkelser bærer i større grad enn tidligere preg av å være gjort med fokus på at det også i Nord-Norge finnes dialekttrekk som er viktige å undersøke. Skjekkeland (1997:204) sier at det Christiansen legger vekt på som karakteristiske trekk ved det nordnorske målet er “apokope, stigande rytme i ordgrupper [...], ikkje samandraging av trykklette stavingar, høgtone,

skifte mellom velar og palatal konsonant i bøyingsformer [...], inkjekjønn b. ftt. endar på -an [...]”. Et viktig bidrag til kartlegging av dialekten i Lyngen gjorde Christiansen (1960) da hun intervjuet fire eldre informanter (og en yngre person fra Ullsfjorden bosatt på Lyngseidet) og analyserte deres uttale og talemål. Dette er den første grundige undersøkelsen gjort av talemålet i kommunen. Materialet er ikke publisert og foreligger bare som manuskript. I notatene redegjør hun for mange ulike forhold ved dialekten i Lyngen. Hun redegjør for det hun kaller “musikalsk aksent”, vokalene, diftongene, konsonantene, morfologiske trekk. Denne undersøkelsen bærer i likhet med resten av materialet fra denne tida preg av å være plassert innafor en tradisjonell dialektologisk tradisjon. Christiansen (op.cit.) redegjør nøye for dialektale trekk, men ser ikke disse i forhold til språkkontaktsfenomenet.

Elstad (1979) ga ut en artikkel der han redegjør for ulike dialekttrekk som er karakteristiske for målet i Troms. I denne artikkelen legger han vekt på både trekk fra lydsystemet, trykk og tone, ord og bøyingsformer, og setningsoppbygging. Senere (Elstad 1982) undersøker han videre de nordnorske dialektene. Her kommenterer han Christiansens (1969) bruk av en lang rekke målmerker og sier at “[d]et kan verke tungvint å måtte ta i bruk så mange målmerke, men det er ein utveg vi må ty til også når vi vil gjere ei finare inndeling av eit større område” (Elstad 1982:23).

2.2.2 Forskning på språkkontakt i Nord-Troms

På grunn av den historiske tilnærminga til språket i Norge og dialektene i Nord-Norge, ser vi av punkt 2.2 at det tok lang tid før man begynte å interessere seg for de nordnorske språkkontaktområdene. Trolig kan man kalle det et skille i fagtradisjonen, fra de mer tradisjonelle undersøkelsene av dialektene til forskningen på språkkontaktens betydning for dialektene i området. Fra 1980-tallet og utover er det kommet flere bidrag til også dette fagfeltet innafor språkforskningen.

Både Junntila (1988) og Pedersen (1988) har bidratt til studier av språkkontakt og språkbruk. Pedersens (op.cit.) undersøkte stedsnavnlån i Skibotn

og Kvenangbotn med fokus på språkkontakten mellom norsk, samisk og finsk. Bull (1996a, 1994b) har undersøkt dialekten på Furufleten med særlig vekt på samisk interferens. Hun påviste at kvinnene i bygda har en ledende rolle i språkbyttet fra samisk til norsk. Nilsen (1996) har undersøkt dialekt-syntaktiske trekk i Nordreisa med særlig vekt på spørresetninger. Pedersen (2000a) analyserte en målføreprøve av en trespråklig kvinne født 1894 fra Skibotn. Med utgangspunkt i tidligere språkkontaktforskning i området, har hun sett på ulike trekk ved denne målføreprøven og satt den i sammenheng med denne kvinnens flerspråklige bakgrunn. Sollid (2003b) gjorde i si doktoravhandling videre rede for dialektvariasjonen i Nordreisa, også her med vekt på språkkontakt og dialektsyntaks.

Alle disse bidragene har vært med på å gi et bilde av ulike sider ved dialektene i Nord-Troms, og alle har vært opptatt av språkkontaktens betydning for språkbruk i regionen.

Ellers kan man nevne Nesheim (1952), Lorenz (1982) og Elstad (1982) som bidrag til forsøk på klassifisering av dialekten i Lyngen.⁴

2.2.3 Forskning på språkendring og mobilitet

Min undersøkelse av talemålet på Lyngseidet tar utgangspunkt i at mobiliteten til en befolkning kan ha betydning for språkbruken deres og eventuelle endringer i denne. Dette fokuset har også vært brukt tidligere.

Steinsholt (1964, 1972) har undersøkt språket i Hedrum, og viste hvordan dialekten hadde endra seg i et 30-årsperspektiv. Han satte språkendringa i sammenheng med den utstrakte mobiliteten i befolkningen. I Hedrum registrerte Steinsholt i 1964 at flyttere og mobile beboere fra Hedrum hadde påvirkningskraft på hjemstedet når de kom tilbake etter å ha oppholdt seg andre steder. Disse referer han til som *språklige misjonærer*. Senere (Steinsholt 1972:100) skriver han at bevegeligheten i befolkningen er alle steder i landet betydelig”, og videre at det landsgyldige normalmål er under disse

⁴Mer om klassifisering av dialekten i Lyngen på bakgrunn av faglitteraturen i punkt 2.4.1.

forhold sterkt begunstiget. Mennesker som forlater sitt hjemmemiljø, vil naturlig ty til det når de merker at folk omkring dem snakker annerledes enn de selv”.

Omdal (1994:11 f.) viser til hvordan søken etter homogene dialekter har gjort at man har gått glipp av mange dimensjoner ved språket og dialektene. I avhandlinga viser han hvordan flertallet av befolkningen er mobil, og hvordan dette får språklige konsekvenser. Han sier (op.cit:12) som tidligere nevnt at ”[u]rbanisering og flytting er sentrale begreper i vår tid”, og ut fra dette viser han til hvordan språket endrer seg med mobiliteten.

Helgander (1996) har undersøkt hvor stor påvirkning innflyttere i Øvre Dalarna hadde på dialekten på deres nye hjemsted. Han viser til at dialekten i dette området har endret seg mye etter andre verdenskrig. Dette forklarer han både med en oppløsning av de gamle, tette sosiale nettverkene som kjennetegnet bondesamfunnet, og innflytternes store påvirkningsevne. Han hevder at det er sosialt og geografisk mobile mennesker, som inngår i flere ulike og løse nettverk, som i størst grad har mulighet til å påvirke språket. Han sier at dette er nyckelpersoner”, og at språkendringa er en ”återspeglings av den sida av människan som strver efter utveckling och förändring” (op.cit:165).

2.3 Varietet og dialekt

Dialekt er et av de begrep som folk trolig har et bevisst forhold til. I motsetning til et slikt verdiladet uttrykk for språklig forhold, kan man også bruke den noe mer nøytrale termen varietet. I denne delen vil jeg redegjøre for begge termer. I min oppgave vil jeg videre benytte meg av begge.

2.3.1 Varietet

Varieteter er “idealisererte system” som utgjør et sett lingvistiske normer” (Holland 2001:18). Hver enkelt språkbruker kan bruke ulike trekk fra ulike språklige varieteter samtidig, uten at dette nødvendigvis vil medføre noe språklig normbrudd.

Varietet er et begrep som viser til hele språkssystem. Man kan med andre ord si at dialekten i Lyngen i utgangspunktet skal kunne utgjøre et dialektalt system, altså en varietet. Vi skal likevel se at det i Lyngen finnes ulike varieteter side om side, og at språkbrukerne både passivt og aktivt behersker flere av disse. Dette gjør det vanskelig å snakke om én dialektal varietet i Lyngen. Man må åpne for at ulike språkbrukere har ulike oppfatninger av hva lyngendialekt er, og dermed hva denne dialektale varietetten omfatter.

2.3.2 Dialekt

Begrepet dialekt oppleves trolig for de fleste som tilsynelatende enkelt å forholde seg til. Vi eksponeres for og bruker betegnelsen stort sett hele livet, og begrepet er innarbeidet i vår bevissthet om språk. Bull (1994:57) sier at dialekt er i vanlig norsk språkbruk ei nemning som blir brukt om alle typer språklige uttrykk som på ein eller annen måte kan knyttes til ein stad eller ein region”. Begrepet er med andre ord noe som for de fleste oppleves som dagligdags, og med geografisk forankring.

Lyngendialekten som dialektalt system oppfattes mest sannsynlig av de fleste som slik man snakker i Lyngen. Problemet oppstår når denne dialekten skal defineres. Er det slik at det er enkelte språktrekk som lar seg isolere i forhold til for eksempel slik en snakker i Tromsø? Ser man nærmere på hvordan folk snakker i kommunen Lyngen, vil man finne at det er store dialektale variasjoner i området. Befolkningen i Lyngen vil trolig være enige om at det snakkes helt forskjellig på Furuflaten, på Lyngseidet og i Koppangen, selv om alle disse delene hører under den geografiske og historiske definisjonen av kommunen Lyngen. Christiansen (1960) viser hvor vanskelig dette er når hun sier at på Lyngseidet er det praktisk talt ikke to mennesker som snakker ens. Her er jo også mye temmelig fersk innflytting”. Dette kompliserer bildet av lyngendialekten dersom en skulle ønske å gi et bilde av den som et homogent språkssystem.

2.3.3 Dialekten som «hjartesperåk»

Mørk (1983, i Venås 1991:107) forstår dialekt som “hjartesperåket”, og viser til at det er denne delen av språket som vi vokser opp med og inn i. Denne språkvarietet er den aller første vi lærer, og vi får dermed alle et personlig forhold til den. Etter hvert vil de aller fleste forholde seg til andre grupper av mennesker som snakker andre dialekter eller varianter av samme dialekt. Gjennom skole og sosiale nettverk vil vi treffe andre mennesker med andre dialektvarieteter. Denne ytre påvirkningen vil kunne føre til ei tilpassing av måten vi snakker på. Mennesker forandrer altså måten de snakker på ut fra menneskene de møter, og hvordan de ønsker å oppfattes av disse.

2.3.4 Det idealiserte dialektbegrepet

“[Å] gje seg i kast med å beskrive ein dialekt er å generalisere og abstrahere”, sier Bull (1994a:55), og rører her ved noe av sakens kjerne. Lyngen kommune er som tidligere nevnt en svært vidstrakt kommune. Befolkningen er historisk fordelt over tre folkegrupper som har utgangspunkt i tre ulike språk. Å finne noe enhetlig i måten lyngsværingene snakker på, å kunne si noe om det de har til felles, vil nødvendigvis medføre både ei generalisering og ei forenkling. Selve begrepet dialekt brukes ofte om en språkvarietet man kan avgrense geografisk. Dette blir i dagens mobile samfunn vanskeligere fordi folk flytter på seg i større grad enn før. Tar man i tillegg sosiale nettverk og språklig påtrykk med i betraktningen, blir det stadig mer problematisk å holde fast ved bildet av dialektene som noe konstant.

Bull (op.cit:57) viser til at begrepet dialekt ikke brukes likt av det hun kaller folk flest, og av de som forsker på temaet. Blant lingvister har “samfunn prega av mobilitet og sosial og språklig endring [...]ført til at ein har følt behov for å nyansere eller heilt skifte ut omgrepsbruken” (loc.cit). Det er altså ulike syn på hvor komplekst man ser på begrepet dialekt. Om dette sier Bull videre: “[S]åleis har vi å gjøre med to dialektomgrep, eit noko upresist og kvardagsspråklig som blir brukt av folk flest, og eit som pretenderer å vere

vitskaplig med klarare og meir eintydig referanse, men som likevel kanskje ikkje er særlig klart.”

“I vår tid representerer innbyggerne i et lokalsamfunn mange ulike dialekter og talespråk” Omdal (1994:19). Dette støtter synet på at det er vanskelig, om ikke umulig, å snakke om enhetlige dialekter i dagens samfunn. Generelt kan befolkningen sies å være svært mobil, og dette gjør dialektene mangfoldige – også i Lyngen.

2.4 Lyngendialekten

Fordi de ulike dialektale varietetene i Lyngen bærer preg av å være oppstått med utgangspunkt i flere ulike språk, er det vanskelig å gjøre ei klassifisering. Med enkelte belegg i faglitteraturen (Nesheim 1952, Elstad 1982, Christiansen 1960 og Bull 1996a) vil likevel denne delen av oppgaven ta for seg det tidligere forskere peker på som typisk for dialektvarietetene i Lyngen.

2.4.1 Beskrivelse av lyngendialekten i faglitteraturen

Lyngendialekten er tradisjonelt sett en del av Nord-Troms-målet. Denne måltypen omfatter kommunene Storfjord, Lyngen, Kåfjord, Skjervøy, Nordreisa, Kvænangen og deler av Karlsøy. Det finnes flere fellestrekk og kjennetegn ved dette området, men det er samtidig viktig å merke seg at “det her heile tida er snakk om flytande grenser” (Lockertsen 1984:35). Han sier vidare at “dessutan er dialektane i Troms og Finnmark lite utforska i samanlikning med resten av landet, derfor er det viktig å ikkje uttrykke seg for bastant om dialektane i desse fylka”.

Et kjennetegn ved Nord-Troms-målet er at det er e-mål, hvilket vil si at man har endelser på -e i både svake hunnkjønnsord i ubestemt form entall, og i infinitiv.⁵ Man vil derfor finne at det heter *ei vise* og *å hoppe*.⁶ Her vil

⁵Christiansen (1960) påviste sommeren 1960 at Lyngen var en del av e-målsområdet. Dette hadde ikke tidligere vært undersøkt.

⁶I punkt 4.9 vil jeg gjøre rede for hvordan jeg vil gjengi det lydlige materialet i denne

det trolig finnes variasjon, særlig i den ytre delen av kommunen. Ettersom denne undersøkelsen ikke tar sikte på å bruke informanter fra ytre del av Lyngen, vurderes ikke denne variasjonen som relevant å undersøke nærmere.

Ellers finner man at nektingsadverbet er *ikke*, og at dialekten har former som *mye*, *mykke* og *stykke* i stedet for *mykkje* og *stykkje*. Skillelinja for *ikkje/ikke* går imidlertid tvers over Lyngenhelvøya, noe som resulterer i at den ytre delen bruker formen *ikkje*, mens den indre bruker formen *ikke*. Nesheim (1952) viser til at skoleundervisningen er en av grunnene til at det er forskjeller i talemålet i Lyngen og Ullsfjord, som geografisk sett er små områder som grenser opp til hverandre. Lyngen har i mindre grad enn Ullsfjord hatt kontakt med norsktalende bygder, og mye av undervisningen i skolen har foregått på “skolespråk”. Lærere kom ofte sørfra og brakte med seg sine talemålsformer slik at opplæringspråket inneholdt en mengde sørlige språktrekk. Ullsfjorden var på samme måte som Lyngen ei samisktalende bygd, og ligger geografisk klemt mellom Lyngen og Tromsø. Vi ser derfor at ullsfjordingene i mange tilfeller orienterer seg vestover i dialektbruken sin (Lorentz 1982:145).

Personlige pronomener er vanligst i formene *e(g)*, *me(g)*, *de(g)* og *se(g)*, men blant unge er formene *æ*, *mæ*, *dæ* og *sæ* på frammarsj. Disse formene er typiske byformer, men også noe man finner i bygdemålene i deler av Sør-Troms, i Nordland og i Finnmark. Også i ytre Lyngen kan det se ut til at dette er hovedformene. Jeg skal ikke gå inn på spesifikke språklige variasjoner i ytre Lyngen, men vil bare vise til at dette er et område der fiske har vært ei bærende næring, og at befolkningen dermed har hatt stor kontakt med andre områder.

Adverbene *her* og *der* uttales tradisjonelt med markert /e/ (se Bull 1996b:171). Dette kan tolkes som et avvik fra bymålsformene *hær* og *dær*. Dette er et fenomen folk flest er klar over, og noe som resulterer i at man kan høre folk i Lyngen diskutere dette fenomenet med små regler som: “Han

oppgaven. I denne delen av undersøkelsen vil uttalen av ordene og uttrykkene gjengis på en måte som skal være leservennlig, og er derfor ikke transkribert med lydskrifttegn.

skulle drage sparken over *gjerdet* då han såg *reven* kåmme springanes”. Vi ser altså at det er en språklig bevissthet om dette språktrekket i Lyngen, men at det tydeligvis omhandler mer enn bare adverbene.⁷ Christiansen (1960) viser at hennes informanter uttaler ord som /le:re/ *lære* v og /ne:rt/ *nært* adv. Dette utsagnet viser dessuten et annet trekk ved talemålet i Lyngen. Sterke verb får infinitivsformer som *drage* og *fare* i stedet for *dræge* og *fære*, som er vanlige former i blant annet bymålet i Tromsø.

Et annet dialekttrekk man finner i Lyngen, er lågningen av kort vokal e ɨ æ framfor palatal /ʎ/, /ɲ/, /ç/ og /ʝ/. Dette resulterer i former som [kvæʎn] for *kvelden* m, og [ræɲe] for *renne* v (Bull 1996b:171). Christiansen (1960) sier at foran palatalene kunne hun høre hele vokalskalaen mellom [e] og [æ].

Siden samisk og finsk ikke har kjønnsbestemmelse eller markering av bestemthet, er dette noe man finner spor av i dialektene i områder med språkkontakt. Bull (1996b:171) hevder at dette er et språktrekk som blir “oppfatta som så avvikande at språkbrukarar som er merksame på at dei er spesielle, unngår å bruke dei”. Eksempel på slike former er ifølge Bull “*min bilen*” og “*våres jenten*”. Pedersen (2000:24) viser dessuten i målføreprøven fra Skibotn at hennes informant sier “*stu:r ‘fiskebruk*”.

Et annet språktrekk som ikke er typisk for bare Lyngen, men for hele Nord-Troms, er at dialektene har høytone. “Det vil seie at trykkstavinga i ordet også har den høgaste tonen” (Bull 1996b:162). Likevel ser man i områder med språkkontakt at det er ”meir [...]førstestavingstrykk enn elles” (loc.cit). En uttale som ’betale og ’gelænder finner man imidlertid trolig mer av på Furuflaten (Bull 1996a) enn blant unge på Lyngseidet.

Som vi har vært inne på tidligere, er det svært vanskelig å trekke opp grenser for utbredelse av hvert dialekttrekk. Å skulle gi en karakteristikk av dialekten i Lyngen må nødvendigvis medføre ei generalisering (Bull 1994a:56).

⁷Denne uttalen med [e], der det for eksempel i Tromsø bymål ville uttales med [æ], er et språktrekk som står i motsetning til den språklige variabelen kort /e/ foran palatal. Vi skal komme tilbake til at denne vokalen kan realiseres både som [e] og [æ]. Vi har altså med to motsatte språklige stragier å gjøre. På den ene siden er det en strategi med æ > e, på den andre siden har vi e > æ.

Christiansen (1960) rapporterer at en av hennes informanter deler lyngsmålet inn i fem dialektvarieteter, uten at det blir kommentert nærmere hva som ligger til grunne for inndelinga:

1. Furufalten - Kvalvik
2. Koppang
3. Kjosen - Storsteinnes
4. Storsteinnes - Ullsfjord
5. Lyngseidet danner ei språkøy.

Informantene i min undersøkelse ble bedt om å beskrive ulike dialektale varieteter i Lyngen, men det viste seg at det ble til dels svært ulike svar. Dette viser at det trolig er vanskelig å si noe samlende om dialekten i Lyngen, og at ulike språkbrukere legger forskjellige språkvarianter til grunne når de skal beskrive hva som utgjør lyngendialekten. Flere av informantene oppga imidlertid en beskrivelse av de ulike varietetene i Lyngen som var noenlunde i tråd med Christiansen (1960).

Kapittel 3

Teori

3.1 Generelt om teori

I bunnen for denne undersøkelsen ligger en erkjennelse av at det som kjenner alle levende og naturlige språk, er at de er i stadig endring. Akselberg (1995:32) sier at ”i praksis er ikkje eit språksamfunn homogent”. Språk representerer ikke autonome system som kan undersøkes som homogene og stabile størrelser. For å forstå ei språklig utvikling er det derfor avgjørende å bruke ulike variasjonsteorier som kan være med på å kaste lys over både variasjonene og endringene man ser i språkbruk og språkssystem.

I disiplinen sosiolingvistikkk eksisterer det både teorier utformet av sosiolingvister og teorier lånt fra flere andre disipliner. Til sammen utgjør de et teoretisk rammeverket som tar sikte på å forklare hva som hender når mennesker møtes og snakker, hvordan språkendringer skjer, og hva dette innebærer. Ved å bruke ulike teorier om både språkinterne og språk-eksterne forhold forsøker man å skape en forståelse av hvilke variasjoner som finnes og hvilke endringer som foregår i språket på et gitt tidspunkt. Teoriene kan i større grad enn å *beskrive* prosesser i språkutviklingen *forklare* hva som skjer og hvorfor det skjer. Teoriene er analytiske redskaper konstruert for å forstå bedre, i dette tilfellet språkvariasjonen i ei gruppe informanter fra Lyngseidet. For å kunne forklare språkendringsprosesser må man ideelt sett

kjenne alle de tilgjengelige betingelsene som kan påvirke språkbruk. Mæhlum (1999:203) sier imidlertid at det er umulig å ha oversikt over den ”infinite rekken av divergerende sosiokulturelle betingelser som potensielt sett kan ha vært rådende i ethvert tenkelig samfunn på ethvert historisk tidspunkt”. De ulike teoriene er likevel et rammeverk som gir oss det nødvendige fundamentet for et gitt fenomen” (op.cit:205 f).

Jeg vil støtte meg til flere forskjellige teorier for å belyse problemstillinga som ligger til grunn for analysen av de språklige variablene. De ulike teoriene tar utgangspunkt i at menneskelig interaksjon påvirker språket de til de involverte. Språkbrukerne fra Lyngen inngår i sosiale grupper med ulik grad av tetthet¹ og dermed språklig påvirkningspotensiale. Er de ulike strategiene de bruker hovedsaklig et resultat av deres egne forventninger og holdninger til hverandre, eller er de bestemt av konvensjoner i samfunnet? Det kan finnes ulikheter som følge av holdninger og ulik grad av hjemstedstilknytning, noe jeg vil komme tilbake til i analysedelen.

I dette kapitlet vil jeg gå nærmere inn på ulike redskaper som kan være med på å belyse variasjon og språkendring. Det blir imidlertid vanskelig å forholde seg til disse teoriene dersom man ikke tar utgangspunkt i relasjonelle forhold som identitet og tilhørighet. Jeg vil videre presentere de spesifikke teoriene jeg kommer til å anvende som analyseredskap i denne undersøkelsen.

3.2 Variasjon eller språkendring?

Geolektar, sosiolektar og ideolektar er alltid i *endring*, og innafor geolektane og sosiolektane vil det alltid vera *variasjon*”, sier Akselberg (1995:31). Språket vil alltid være midt i en endringsprosess, og det representerer derfor ikke noen definitiv eller avsluttet størrelse. Veien til endring går via variasjon, og man kan da tenke seg at dette er en prosess i flere trinn der all endring kommer av variasjon, men ikke all variasjon av endring.

Å undersøke levende, naturlig språkbruk vil for sosiolingvister i dag være

¹Se punkt 3.4 om den sosiale nettverksteorien.

å se på språket som en heterogen størrelse. Synet på språk som en homogen størrelse medførte ei idealisering. Dette gjorde det komplisert å se språk som et sosialt kommunikasjonsmiddel i et vidt antall kommunikative situasjoner. Skal man forske på språket som et ideelt eller homogent system, vil det være vanskelig å se på forhold som flytting og sosiale relasjoner innafor ulike aldersgrupperinger, siden man da ikke åpner for at variasjon er en normal bestanddel av alle naturlige språk.

3.2.1 Språklige innovasjoner

Akselberg (1995:37) sier at all endring eller variasjon i språket har rot i ”innovasjonar og lån”. Disse innovasjonene² er forutsetninger for språklig variasjon, og kan i enkelte miljø og under gitte forutsetninger føre til endringer. Mange forhold skal ligge til rette for at dette skal skje. Hvorvidt en innovasjon slår igjennom, avgjøres blant annet av de ytre faktorene i språket. Sosialt påtrykk, status og prestisje er alle forhold som er med på å avgjøre om innovasjonen i første omgang fører til variasjon i språket, og i neste omgang til ei endring. En språklig innovasjon er avhengig av brei støtte. Jo flere som tar i bruk innovasjonen, jo større sannsynlighet har den for å overleve i språket. Den sterkeste og mest gjennomslagsdyktige formen får støtte og kan ende som ei virkelig og permanent endring i språkbruken.

3.2.2 Indre og ytre forklaringer

Mæhlum (1999:10) hevder at det i språkforskningen ikke har vært skilt klart nok mellom ”*beskriving og forklaring*” på grunn av at distinksjonen er et komplekst og vanskelig lingvistisk problem. Grunnleggende for all forståelse av språkendring er forståelsen av skillet mellom ”*internlingvistiske* forklaringer på én side, og *eksternlingvistiske* - eller ikke-lingvistiske - forklaringsfaktorer

²Andersen (1989:13) sier at en lingvistisk innovasjon er en term han bruker “to refer to any element of usage (or grammar) which differs from previous usage (or grammar)”. Han sier videre at innovasjoner kan oppstå spontant og uventet i ulike språkbrukssituasjoner (op.cit:14).

på den andre” (op.cit:13). Denne oppdelinga i en *indre* og en *ytre* forklaringsmodell (se blant annet Sandøy 1996:129) ligger i bunnen for all forståelse av både språklig endring og variasjon.

Sterkt stilisert vil en kunne hevde at de første faktorene, altså de internlingvistiske, har fått sine mest markante forkjempere innenfor en strengt strukturalistisk forskningstradisjon; mens derimot de ekstralingvistiske betingelsene, som i praksis gjerne er ensbetydende med sosiale forhold i vid forstand, har oppnådd sitt teoretiske primat blant forskere som på en eller annen måte er influert av sosiolingvistisk tankegang. (Mæhlum 1999:13)

Labov (1994:1) bruker både språkinterne og språkeksterne faktorer for å forklare språkendring. I tillegg legger han til det han kaller *kognitive faktorer*. Disse kognitive faktorene sier han handler om ”how variation is perceived and evaluated by individuals, and the status of variable rules in synchronic grammar” (op.cit:3). Ved å dele opp forklaringene i tre ulike typer viser han at dette er et svært sammensatt og vanskelig språklig forhold å undersøke.

I endringsprosessen har de sosiale nettverkene³ stor betydning for hvilken plass en innovasjon eller et språklig lån skal få. Den konstante utvekslinga av ideer og verdier som foregår i relasjoner eller nettverk, er avgjørende for hvorvidt nye varianter skal overleve. Den sosiale markeringa av et nettverk vil trolig også uttrykkes gjennom språket. Dette markeres også gjennom felles sosiale interesser, meninger og i enkelte miljø klesstil.

3.2.3 Undersøkelser i virkelig eller tilsynelatende tid

Ettersom endringer i språket er noe som foregår til enhver tid, og ifølge Labov (1972:6) ”much more rapid than most historians have realized”, har lingvistene vært nødt til å utvikle måter å undersøke dette på. På den ene sida kan man undersøke språket i virkelig tid (real time), på den andre sida i tilsynelatende tid (apparent time).

³Se punkt 3.4 for utdyping av teorien om sosiale nettverk.

Å undersøke endringer i virkelig tid medfører at forskeren må ha svært god tid. En slik undersøkelse forutsetter muligheten for å undersøke ei tilsvarende gruppe⁴ mennesker over lang tid, gjerne med intervaller på flere tiår. Dette er en tidkrevende prosess og vanskelig å få til i blant annet Lyngen, der lite tidligere har vært gjort når det gjelder beskrivelser av talemål. I realiteten medfører ei slik tilnærming at det mange steder i lang tid framover være vanskelig å gjennomføre undersøkelser i virkelig tid på grunn av mangel på tidligere forskning.

Å gjøre undersøkelser i tilsynelatende tid, sier Jensen (1999:37), bygger på idéen om at forskjell i språkbruken mellom eldre og yngre mennesker indikerer en språkendringsprosess”, og at en forutsetter her at språkbruken i voksen alder ikke forandres nevneverdig”. Forskeren forsøker å lage et miljø der tida tilsynelatende går, men i virkeligheten representeres av informanter av ulik alder som alle skal være ambassadører for måten de snakket, på et visst tidspunkt av livet. Men, sier Labov (1972:6), ”inferences are best justified by data from earlier points in real time”.

3.2.4 Ungdom som språkinnovatører

Måten unge snakker på, skiller seg ofte ut fra måten voksne snakker på. Ungdom er ei gruppe mennesker i ferd med å bli voksne. Perioden kjennetegnes av en søken etter egen identitet og eget språk. Underveis i denne utviklinga blir foreldrenes eller de voksnes rolle mindre viktig, og vennenes rolle mer sentral. ”[I]følge tradisjonell sosialiseringsteori skulle en dermed kunne vente at foreldrenes påvirkningspotensiale vil være synkende” (Mæhlum 1992:328). Kotsinas (1998:18) sier at når ungdom søker etter å skape sine egne kulturer, også språklige, finns där hela tiden ett starkt inslag av lek, ett utprovande av olika roller och identiteter”. I leken med symboler og språk oppstår måten

⁴Ettersom det kan være vanskelig å få tak i nøyaktig samme informanter på to ulike tidspunkt av livet, medfører dette at man plukker ut ei gruppe som er så lik den første som mulig, ut fra de samme sosiokulturelle faktorene som den opprinnelige informantgruppa ble plukket ut fra.

unge snakker på. Disse sosiolektene⁵ er ulike for ulike grupperinger og miljø, men de er ofte annerledes enn foreldregenerasjonens.

I denne leken med språket og jakten på identitet oppstår mange innovasjoner som har potensiale til å spre seg til andre generasjoner og lag av befolkningen. Ungdom som gruppe er langt mer mobil enn foreldregenerasjonen, og kjennetegnes blant annet av sosiale nettverk i stadig endring. Dette medfører at nye trekk ved språket fort kan spre seg. Om de blir adoptert, avhenger blant annet av status og sosialt påtrykk.

3.2.5 Holdninger til endring og variasjon

At språket endrer seg eller varierer mellom ulike grupper språkbrukere, er noe de fleste kan merke om de hører ulike generasjoner snakke sammen eller lytter til samtaler tatt opp på bånd fra tidligere tider. Aitchison (1991:4) sier imidlertid at large numbers of intelligent people condemn and resent language change, regarding alterations as due to unnecessary sloppiness, laziness or ignorance”. Synet på variasjon som noe negativt eller ødeleggende for språket kan man også kjenne igjen i debatten som har foregått i norske medier om stadig flere ungdomsgruppers manglende distinksjon mellom lydene /ç/ og /ʃ/. Her har mange stilt seg uforstående til denne utviklinga og hevdet et syn helt i tråd med det Aitchison beskriver (loc.cit). En slik konflikt omkring endringer i språket kan forklares på flere måter. Ei forklaring kan være at endringer representerer ungdomsgruppenes nye språknormer. Dette vil medføre at det til enhver tid finnes flere ulike språklige normer side om side i et språksamfunn. Noen av disse adopteres imidlertid ikke samtidig av alle språkbrukerne i samfunnet, og oppfattes dermed som nye eller fremmede for de språkbrukerne som ikke har tatt dem i bruk ennå. Andersen (1989:13) sier at en språklig utvikling foregår slik:

an innovation arises, the new entity (of usage or grammar) cooccurs or

⁵Sandøy (1996:22) sier at når “[de] dialektale forskjellane samsvarer med forskjellar i sosiale grupperingar (f.eks. alder, kjønn, yrke, sosial status) eller er avhengige av ulike brukssituasjonar, omtalar vi [...] dialektane som *sosiolektar*.

coexists for some time with the corresponding traditional one and is then eventually established as traditional itself - if it does not go out of use, yielding to the traditional one or to a new innovation.

I denne utviklinga der flere språknormer eksisterer side om side, eller der innovasjoner eksisterer og har potensiale til å overta plassen til de tradisjonelle formene, oppstår et spenningsforhold. I denne spenninga vil språkbrukerne kunne oppleve innovasjonene som nye og truende for den lokale språknormen, og herunder kan synet på språklige endringer som noe negativt forstås.

3.3 Språk og identitet

Begrepet identitet er et av de mange tverrfaglige begrepene sosiolingvistikken beskjeftiger seg med, og som kan knyttes til forskningsfelt som sosialantropologi, psykologi og pedagogikk. Dette begrepet er også nært knytta til språkbruk, og det vil derfor være av interesse for språkvitenskapen.

Venås (1991:106) sier at identitet ”har å gjera med sjølvbilete og sentral sjølvoppfatning og med livsstil”. Språket, sier han vidare, er eit middel til å gje meldingar om sanseintrykk, tankar og følelser”, og ein må tru at språket er med og byggjer opp sjølvbilete og sentral sjølvoppfatning”. Venås skiller med andre ord ikke klart mellom identitet og språk, men viser i stedet at dette er to størrelser som er nært knytta sammen. Språket er en av flere faktorer i utviklinga av identiteten. Mørk (1983, i Venås 1991:107) definerer dialektene som bærere av identiteten. Dialektene definerer han som tidligere nevnt også som *hjartespråket*, den språkformen som hver enkelt både vokser opp med og inn i. Den er med på, gjennom sosialiseringprosessen, å forme oss som mennesker med selvbilde.

Sandøy (1996:115) hevder at vi henter vår sosiale identitet i den gruppa vi integreres i og føler oss trygge i. I ei slik gruppe vil bruken av dialekter være et særmerke, noe vi alle bruker for å uttrykke gruppetilhørighet. Vi deltar alle i mange ulike grupper og utsettes i vekslende grad for normpåvirkning fra alle. Denne normpåvirkningen kan være både positiv og negativ. Dette kan

arte seg som ei oftest uttalt markering av likheter i språket eller klesdrakten i en spesiell sammensetning av mennesker. Det kan også dreie seg om direkte sanksjonering av språkbrukere som ferdes utenfor den normen som anses som herskende for markering av tilhørighet. Knot⁶ er et av de fenomenene det slås hardest ned på. Sammenblanding av dialektale trekk, som knot ofte oppfattes som, medfører ofte negative bemerkninger og reaksjoner. Dette kan påvirke en språkbrukers selvbilde, og dermed også identitet.

Sandøy (loc.cit) skiller mellom to ulike typer identitet. Han hevder at man har *den virkelige identiteten* og *den ønskede*. Den virkelige identiteten hvert enkelt individ har, binder oss til den gruppa vi blir sosialisert inn i. Den ønskede identiteten binder oss til den gruppa vi ønsker å være en del av. I drakampen mellom disse to typene identitet brukes språket som markør⁷ for tilhørighet. Sandøy hevder at man kan prøve å oppnå status i den andre gruppa ved å bruke deres språkkoder, men fordi språket henger så nøye sammen med identiteten, vil dette nødvendigvis medføre et endra selvbilde, og dermed endra identitet. En annen fare ved å forsøke å bruke en målform som ikke er en del av den enkeltes opprinnelige identitet⁸, eller en del av hjartespråket (Mørk 1983, i Venås 1991:107), er at man på et eller annet stadium er nødt til å lære seg den nye måten å kommunisere på. Dette vil kunne medføre både hyperkorreksjoner⁹ (Larsen 1897), påfølgende beskyldninger om knot, og dermed sanksjoneringer.

Når det gjelder bytte av identitet, eller av dialektvarieteter, kan det hev-

⁶Termen *knot* ble først brukt av A. B. Larsen (1917), og brukes her for å beskrive en språkbrukers "ustødige" bruk av en dialekt/sosiolekt. *Knot* kan oppstå når en språkbruker påvirkes av ulike dialektale varianter.

⁷Se punkt 5.1 for mer om markerthet/saliency.

⁸Det er i et mobilitetsperspektiv komplisert å snakke om *opprinnelig identitet* ettersom man kan anta at menneskets identitet stadig formes gjennom kontakt med ulike mennesker. Med *opprinnelig identitet* eller dialekt menes likevel her den identiteten eller dialekten språkbrukeren har med seg fra hjemstedet, her Lyngseidet.

⁹Begrepet hyperkorreksjon er her forstått som fenomenet når noen ønsker å tilegne seg en dialektvarietet og etterlikningen blir *overdrevent korrekt*, og dermed litt feil i forhold til de som kjenner dialekten godt. Begrepet ble første gang brukt av A. B. Larsen (1917).

des at ingen av disse elementene er statiske. De er begge i konstant bevegelse, og vi formes hele tida av de forskjellige nettverkene og gruppene vi ferdes i. Bull (1996a:196) sier at språklige valg er ikkje vilkårlige. Dei tener eit identitetsmarkerande og identitetsskapande føremål”. I et slikt perspektiv kan språk og identitet forstås som gjensidig avhengige av hverandre. Dette er helt i tråd med Le Page og Tabouret Keller (1985:248) som sier at

[t]he notion that words refer to denote things in the real world is very widely held, but quite misplaced; they are used with reference to concepts in the mind of the user; these symbols are the means by which we define ourselves and others

Alle språkhandlinger er ifølge dette utsagnet identitetshandlinger. I en skiftende eller nomadisk identitet” (Pedersen 2001:50) blir dermed språkvariasjon og endring et sunt og naturlig tegn på at mennesker som språkbrukere er i stand til å inngå i ulike kommunikative situasjoner. Det viser videre at mennesker er i stand til å inngå i ulike sosiale nettverk der språket er kommunikasjonsmiddelet som innbyr til kontakt.

Også Quist (1998:101) understreker at menneskers identitet ikke er noe man tilegner seg på et gitt tidspunkt og bærer med seg resten av livet. Identitet er heller en dynamisk identitetsdannelsesprosess”. Hun sier videre at dannelsen av identitet ikke er noe som skjer i individet alene, men prosessen foregår i et samspill mellom grupper og individer” (loc.cit). Hun ser utforminga av identitet som en prosess som foregår gjennom hele livet, under påvirkning av omgivelsene til hvert enkelt individ. Dette er i tråd med Bull (1996a), Venås (1991) og Le Page og Tabouret Keller (1985).

3.4 Sosiale nettverk som teoretisk forklaring

Teorien om sosiale nettverks betydning for språkbruk tar utgangspunkt i forholdet mellom språkbrukeren og gruppene han/hun inngår i. Disse gruppene vil ha forskjellig betydning og påvirkningskraft i forhold til hvor sterke eller

tette bånd menneskene har til hverandre innad i gruppene. De ulike gruppene utgjør ulike sosiale nettverk, og derfor ulik grad av solidaritet og sosial kontroll. Denne kontrollen og solidariteten er med på å avgjøre i hvor stor grad den enkelte benytter seg av markerte former, og hvilken del av stilregistret han/hun benytter seg av. Mæhlum (1992:117) refererer til denne type kontroll eller sosial omgang som en lokalitetsbundet sosial samhandling”.

Under Milroys (1980) undersøkelse av språket til arbeiderklassen i Belfast ble hun introdusert for informantene som venn av en venn. Denne framgangsmåten var motivert av Milroys teori om at det i ei gruppe mennesker finnes ulike former for relasjoner. Enkelte av relasjonene var tettere enn andre, og hadde dermed ulik grad av sosial og språklig kontroll. Viktige termer i teorien om sosiale nettverks betydning for språkbruken er det hun kaller *sterke* og *svake bånd* (strong and weak ties) innafor gruppene, og hun mener i den sammenheng å beskrive i hvor stor grad individene i nettverket er knyttet sammen. De tette nettverkene kjennetegnes av sterke bånd der ”aktørene er integrert i *flere* av de samme sosiale sammenhengene, og på den måten opptrer i funksjon av for eksempel både klassekamerater, naboer og venner” (Mæhlum 1992:119). Svake bånd framtrer om aktørene kun inngår i én av disse sammenhengene. Den åpne strukturen, der båndene er svake, preger i dag i størst grad den urbane, formen for samvær der mennesker kun møtes på jobb, på trening eller på skolen. Den tette strukturen hører til i det mer bygdepregede livet der folk ofte er involvert i hverandre på mer enn én måte.

Denne teorien representerte noe nytt i forhold til de klassiske korrelasjonsstudiene (se for eksempel Labov 1972). Mæhlum (1992:116) sier at Milroys prosjekt var å flytte fokus over til ei mer sosial tilnærming, eller: framfor å relatere individers språkbruk til en hierarkisk sosial struktur bestående av ulike sosiale klasser, flyttes innenfor nettverksteorien perspektivet over både til et annet abstraksjonsnivå og til en annen og i prinsippet *horisontal* sosial dimensjon”. Sosial klasse som inndelingsenhet ble i denne typen undersøkelser oppfattet som overflødig, og fokus var i stedet på sosial interaksjon innafor

det Mæhlum (op.cit:17) kaller samfunnets primærgrupper". Dette er definert som venner, familie, skole og liknende.

I Belfast-undersøkelsen til Milroy tok hun utgangspunkt i relativt lukkede sosiale nettverk og undersøkte disse med utgangspunkt i at hun selv ble godtatt som en del av dem. Siden hun ble introdusert for informantene i nettverkene som en venn, ble hun godtatt og kunne undersøke naturlige samtaler i gruppa. For å finne det *naturlige språket*¹⁰ så hun på live speakers in everyday situations" (Milroy 1980:1). Intervju ble ikke foretatt siden hun sier at "interviews are characterized by a discourse structure not found in spontaneous conversations" (op.cit:25).

I undersøkelsen av sosiale nettverk i Belfast ble det gjort nøye og spesifikke registreringer av de ulike sosiale relasjonene i nettverkene Milroy (op.cit) undersøkte. Siden nettverkene var tette, og befolkningen bar preg av å være relativt lite mobil, var det høyst reelt å se etter både likheter og ulikheter i måten folk snakket på.

3.4.1 Nettverksteorien og informantene i Lyngen

Den sosiale nettverksteoriens utgangspunkt er at menneskelig interaksjon påvirker hvordan man snakker. Dersom man har tett kontakt, vil graden av språklig påvirkning være større enn dersom kontakten kun er sporadisk. Med dette utgangspunktet kan man undersøke ulike grupper av mennesker for å avdekke hvorvidt de sosiale nettverkene, med sine ulike grader av solidaritet og identifikasjon, betyr noe for språkvariasjonen både hos enkeltindivider og i større grupper.

Dette er imidlertid en vanskelig teori å anvende fordi informantene jeg undersøkte i Lyngen var ei gruppe unge mennesker som bor spredt omkring i landet, og som var heller løst knyttet sammen av bånd befestet i et relativt lite bygdemiljø. Den løse tilknytningen gjør en nettverksstudie vanskelig. Videre er det komplisert å undersøke hvorvidt disse informantene tilpasser seg ulike sosiale grupper når de snakker, fordi jeg kun hadde mulighet til å gjøre ett

¹⁰Se punkt 4.3 om *naturlig språk*.

enkelt intervju med hver av dem. Siden jeg ikke fulgte dem rundt i ulike sosiale sammenhenger, vil denne tilnærminga til språkvariasjonen deres ligge utenfor den informasjonen som var tilgjengelig for meg i intervjusituasjonen. Her hadde jeg kun tilgang til hva informantene selv rapporterte om hvordan de varierte sin språkbruk sammen med ulike mennesker.

I punkt 4.6 gjør jeg rede for hvordan jeg har anvendt en noe tilpasset form av Milroys (1980) metode for å plukke ut informanter til undersøkelsen, og det er i et slikt perspektiv jeg først og fremst ønsker å benytte meg av denne teorien. I tillegg er det vanskelig å ikke anta at språkbruk og variasjon henger nært sammen med mobilitet og de nye sosiale nettverkene informantene inngår i når de flytter på seg. Teoriene om sosiale nettverk, mobilitet og akkomodasjon henger tett sammen. Menneskets ønske om å tilhøre bestemte sosiale grupper henger også nært sammen med identitet, og knytter dermed de ulike teoretiske tilnærmingene sammen.

3.5 Akkomodasjonsteorien

Giles og Smith (1979) utforma språkvariasjonsteorien kalt akkomodasjonsteorien (*Communication accomodation theory*). Denne teorien tar utgangspunkt i at mennesker har ulike motivasjoner for å tilpasse talen sin i ulike sosiale sammenhenger, og at de derfor modererer språklige trekk som oppfattes som markerte. I kombinasjon med nettverksteorien til Milroy vil dette bety at tettheten i de ulike nettverkene vil stimulere språkbrukerne bevisst eller ubevisst til å endre uttalen sin. Dette gjøres på bakgrunn av et ønske om aksept fra eller distanse til den/de personen(e) de snakker med. I denne teorien forutsettes to ulike strategier, der termen *konvergens* brukes om det å bli mer lik og *divergens* om markering av språklig distanse. Ei slik markering kan gjøres på ulike måter. Den kan manifesteres gjennom uttalehastighet, ordvalg, setningsoppbygning, intonasjon eller et stort antall andre språklige markører. Giles, Coupland og Coupland (1991:17) illustrerer dette når de sier at "[p]eople use whatever resources available to them in terms of

accomodating to another”.

I tillegg til strategiene *konvergens* og *divergens*, finnes det ytterligere en måte å klassifisere variasjonen som oppstår som følge av akkomodasjon. Menneskelig interaksjon foregår over ulike tidsperioder, og språklig tilpasning og påvirkning vil derfor også variere. En språklig tilpasning som foregår i en konkret situasjon, eller i en umiddelbar sosial samhandling, ønsker jeg å referere til som kortsiktig akkomodasjon (short-term accomodation). Dersom tilpasningen skjer over en lengre periode, og under mer kontinuerlige sosiale forhold, er dette en langsiktig akkomodasjon (long-term accomodation). ”I begge tilfeller dreier det seg om slike sosialpsykologiske mekanismer som aktiviseres i forbindelse med individers tilpasning og internalisering i forhold til bestemte sosiale og kulturelle felleskap” (Mæhlum 1992:113). Kortsiktige akkomodasjon kan avdekkes ved å studere språket til mennesker i samtale med ulike kommunikasjonspartnere. Man vil da kunne finne kontekstuellet betinget veksling i bruk av dialektale varianter (se blant annet Mæhlum 1992:115).

Ettersom min undersøkelse kun baseres på ett intervju med hver enkelt informant, og ikke undersøker språkbruken deres i ulike kontekster, vil en ikke kunne bruke akkomodasjonsteorien direkte i analysen av tallmaterialet. Det er mulig at akkomodasjon påvirker resultatene, men dette er ikke mulig å fastslå denne undersøkelsen. Akkomodasjon kan derfor bare nevnes som en usikkerhetsfaktor, uten at det er mulig å si noe kvantitativt om virkningen. Giles, Coupland og Coupland (1991) viser til at det ser ut til å forekomme en viss grad av synkronisering i måten forsker og informant bruker språket på i en intervjusituasjon. De sier at the supposition was that context formality - informality determining the prestigiousness of phonological variants could be supplanted by an interpretation in terms of interpersonal influence - the interviewee’s convergence with the interviewer” (op.cit:5). I et slikt perspektiv ser det ut til at intervjusituasjonen utløser språklige tilpasningsmekanismer både hos forsker og informant. Ettersom the greater the speakers’s need to gain social approval, the greater the degree of convergence there will be” (op.cit:19), kan man anta at også forskeren ubevisst tilpasser seg informanten i et forsk

på å oppfattes positivt. Dette kan igjen medføre at informanten på sin side tilpasser seg både situasjon og intervjuer. I tillegg kan situasjonens formelle preg og intervjuerens ønske om å bli oppfattet på en spesiell måte virke inn på språkets tilpasningsmekanismer.

Akkomodasjon henger likevel nært sammen med flere av de andre teoriene og perspektivene jeg anvender på materialet i denne undersøkelsen. Både i forhold til mobilitet, kjønnsmessige forskjeller i språkbruk og identitet ser man at akkomodasjon er sentralt som teoretisk tilnærming for å forstå språkvariasjon. Man kan anta at informantene fra Lyngseidet lar seg påvirke både av relasjoner og språk til de menneskene de omgås utenfor og på hjemstedet. I et slikt perspektiv blir det vanskelig å utelukke denne teorien helt, selv om den ikke kan brukes operasjonelt på tallmaterialet i analysen. Akkomodasjonsteorien vil jeg derfor kun anvende som et supplement til de andre analytiske redskapene.

3.5.1 Interaksjonell synkronisering

Også Mæhlum (1992) (etter Gatewood og Rosenwein 1981) tar utgangspunkt i at mennesker inngår i sosiale nettverk. I disse nettverkene foregår det mest sannsynlig en viss grad av akkomodasjon (interaksjonell synkronisering), men for Mæhlum er det mest interessant å gå helt ned på individplanet. I motsetning til Milroys interesse for gruppers språk er Mæhlum i sin avhandling fra Svalbard (op.cit) opptatt av hver enkelt ungdom sin måte å snakke på. Hun ser på språklige strategier, altså hvorvidt informantene konvergerer eller divergerer, men også på nødvendigheten av å ”i større grad å fokusere på enkeltindividet som analytisk enhet” (op.cit:95). Hun trekker fram hvordan individet gjennom sosial interaksjon bruker sin verbale atferd som noe personspesifikt, heller enn gruppespesifikt. Hun distanserer seg dessuten fra den kvantitative forskertradisjonen, som hun hevder ikke i stor nok grad skaper rom for tolking av interaksjon som en viktig faktor for nivelleringer i språket. Videre skriver hun at:

innenfor hver av de forhåndsopprettede sosiale kategoriene, som altså

er etablert på grunnlag av en bestemt og relativt ensartet sosiokulturell tilhørighet, kan det med andre ord dokumenteres en betydelig individuell spredning, en slags restkategori av usystematisk variasjon som ikke umiddelbart kan relateres til noen av de overordnede sosiale inndelingskriteriene (loc.cit).

3.5.2 Kodeveksling

Gumperz (1982:59 f.) kaller den variasjonen som kan oppstå mellom ulike språkkoder i en kommunikasjonssituasjon for *conversational code switching*. Dette definerer han som "the juxtaposition within the same speech exchange of passages of speech belonging to two different grammatical systems or subsystems" (loc.cit). Denne blandinga regnes som den vekslinga språkbrukere foretar i ulike situasjoner, men kan også foregå innafor mindre språklige enheter, som for eksempel i en og samme setning. Dette er *kodeblanding*. Der som en språkbruker i større grad skiller de ulike kodene eller språkvarietetene fra hverandre, og for eksempel bruker en varietet hjemme og en annen ute sammen med venner, beskrives dette som *kodeveksling*.

Mæhlum (1992:307) drøfter hvorvidt det er mulig å skille mellom to ulike vekslingsstrategier, og Holland (2001:37) sier at dette er en "idealiserings av virkeligheten". I stedet for å operere med to ulike strategier ønsker Mæhlum (1992) en modell der det framgår at *kodeblanding* og *kodeveksling* kun er ytterpunkter på en variasjonsskala der informantene ofte plasserer seg et sted mellom ytterpunktene. Hun sier at de to vekslingsformene utelukker altså ikke hverandre innenfor et individuelt register" (op.cit 307-308).

At språkbrukere bytter mellom ulike koder i en kommunikasjonssituasjon, kan tolkes som et behov for sosial aksept uttrykt gjennom språket. Dette refererer Mæhlum (1992:292) til som kontekstuelte bestemte, sosialt signifikante språkvekslingar". Byttinga mellom språkkodene er altså bestemt av den enkelte kontekst og av graden av sosiale behov. Dette kan tolkes som ei identitetssøkende handling der kodevekslinga er en måte å forhandle om sosial aksept på. Mæhlum (op.cit:293) sier at

et sentralt aspekt i dette er da den interne relasjonen mellom kommunikasjonspartnerne, deres innbyrdes sett av roller innenfor et bestemt sosialt nettverk, og hvordan identifiseringa av disse relasjonene utgjør en vesentlig forutsetning for de språklige valgene som blir gjort.

Ut fra dette synet kan man knytte kodeveksling som strategi til både teorien om sosiale nettverk og teorien om akkomodasjon. Det ser ut til at språkets rolle som identitetsmarkør i ulike sosiale situasjoner og nettverk ligger i bunnen for alle tilnærmingene til problemet med språklig variasjon og endring. De ulike teoriene kan brukes som komplementære tilnæringsmåter til variasjonen.

3.5.3 Individets personlighet som faktor for språklige valg

En måte å søke forklaringer på intraindividuell språkvariasjon, er å se den interaksjonelle synkroniseringa i sammenheng med individets personlighet. Dette er et komplekst teoretisk utgangspunkt for en analyse, og det tar utgangspunkt i en ”utpreget sammensatt og psykologisk basert størrelse” (Mæhlum 1992:331). Personlighet er blitt forsøkt integrert som sosiolingvistisk forklaring. Dette har ikke vært uproblematisk, og Mæhlum (op.cit) viser til at denne forklaringsmodellen er så omfattende og så nært knyttet til psykologiske aspekter at den vanskelig lar seg telle, abstrahere eller bruke operasjonelt på språkbruk. Man kan likevel anta at faktoren *personlighet* henger nært sammen med reguleringa av både personlig atferd og språk, og dermed vanskelig lar seg utelukke som forklaring.

Forutsetningen for å snakke om personlighet som innvirkende faktor på utforminga av talemål, er at det finnes minst to ulike personlighetstyper. Skjekkeland (2001:3) refererer til disse to som *homo staticus* og *homo dynamicus*. Menneskene kan ut fra dette deles inn i en statisk type og en mer dynamisk. Det som kjennetegner disse to er i hvor stor grad de mentalt er i stand til å tilpasse seg, eller tilegne seg nye steder, mennesker, språk og

liknende. Den statiske mennesketypen vil helst være representert i bygdesamfunn, mens den mer dynamiske først og fremst finnes i byene. Denne framstillinga er imidlertid så idealisert at den neppe kan brukes i en slik form. Informantene i min undersøkelse inngår i mange ulike sosiale nettverk, og på flere ulike sosiale arenaer. Man kan derfor tenke seg at de ikke passer inn i det Skjekkeland (op.cit) referer til som *homo staticus*, selv om de er fra bygda. Jeg har forsøkt å redegjøre for at informantene på Lyngseidet inngår i det som kan klassifiseres som *ekstra løse nettverk*. Dette får betydning for hvorvidt de kan anses som statiske eller dynamiske mennesker. Videre er det viktig å være bevisst at termen *homo staticus* trolig oppleves som svært stigmatiserende for språkbrukeren som får denne betegnelsen. Man kan videre spørre seg hvorvidt det i det hele tatt finnes noe som kan kalles for statiske mennesker. Trolig kan man heller anta at ethvert menneske i kontakt med andre, må kunne anses som dynamisk eller bevegelig. Skjekklands (2001) inndeling kan ut fra dette kun brukes som en abstrakt bakgrunn for inndeling av informanter i personlighetstyper. Dersom det finnes to ulike personligheter, henger dette nært sammen med mobilitet, sosiale nettverk, og evnen til å inngå i stadig nye relasjoner. Alle disse faktorene påvirker trolig språkbruken til hver enkelt og kan sees i sammenheng med Skjekklands teori. Diskusjonen ovenfor viser imidlertid at den må brukes med stor grad av varsomhet.

Mæhlum (1992:332) har ei liknende inndeling i to karaktertypene selv om hun sier at de ikke står i noe motsetningsforhold til hverandre. Forskjellene kommer til syne i graden av sosial fleksibilitet”, et begrep som kan tolkes som et individs strategiske orientering i forhold til de sosiale omgivelsenes varierende signaler” (loc.cit). De to karaktertypene kaller hun (etter Snyder 1987:13) for *high* og *low self-monitors*. Disse karaktertypene har utgangspunkt i sensitiviteten i forhold til varierende kontekstuelle betingelser”. Karaktertypene skiller seg altså ikke fundamentalt fra måten Skjekkeland (2001) ser på dette, men Mæhlum er mer opptatt av å se individet i forhold til teksten enn å karakteriserer personlighet ut fra geografisk forankring.

Som tidligere påpekt er karaktertrekket *personlighet* en svært kompleks psykologisk størrelse å bruke som forklaringsmodell for språklig variasjon. Likevel vil jeg i denne undersøkelsen til en viss grad benytte meg av dette forholdet i vurderinga av informantene. Det vil være vanskelig å si noe grunnleggende om hvilken personlighet den enkelte informanten har etter kun ett intervju med hver av dem. Deres egne utsagn om holdninger, både til språkbruk, hjembygd og mobilitet, kan likevel virke oppklarende i forhold til den språklige variasjonen.

Kapittel 4

Metode

Disiplinen sosiolingvistik ligger i skjæringa mellom flere ulike fagtradisjoner, og har lånt både teorier og metoder fra ulikt hold. Den tidlige sosiolingvistiske forskningstradisjonen opererte innafor et kvantitativt paradigme, og til grunn for denne forskningstradisjonen lå erfaringer fra empirisk og positivistisk samfunnsforskning (se blant annet Labov 1972). Jensen (1999:26) sier at “kvantitative empiriske undersøkelser har en dominerende posisjon innenfor sosiolingvistisk forskning”. Den kvalitative forskningsmetodens kritikk av kvantitative metoder har i stor grad omhandlet fraværet av sosialpsykologiske forhold som holdninger, identitet og “det kompliserte samspillet mellom sosiale og psykologiske faktorer” (op.cit:61). Akselbergs (1993:83) syn på dette er at man i større grad enn å se på disse to metodene som motsetninger bør se kvaliteten i å kombinere dem. Han skriver at “ein må bruka ulike metodar på ulike trinn i analysen, og m.a. kombinera kvantitative og kvalitative tilnæringsmåtar”. Jensen (1999:45) hevder vidare at “konklusjonen må være at metodisk pluralisme er ensidig positivt”. Et liknende syn hevder Grønmo (1982:114) når han omtaler en framgangsmåte der man benytter seg av begge metodene som ei *metodetriangulering*.

Valget av metode “er for en stor del bestemt av formålet”, sier Om-dal (1994:40). Problemstillinger og informanttilgang er faktorer som er med på å bestemme hvilke metodiske utgangspunkt som er best for hver enkelt

undersøkelse. I dette kapitlet vil jeg redegjøre for de to metodiske tilnærmingene som vil få betydning for analysen av fire ulike språkvariablene jeg skal undersøke i dialekten i Lyngen. Videre vil jeg også gjøre rede for valg av informanter ut fra ulike kriterier.

4.1 Kvantitativ metode

Tradisjonell kvantitativ forskning har sett på språket i større grupper der de sosiale variablene kjønn, alder, sosioøkonomisk klasse og bosted spiller viktige roller som inndelingsenheter. Jensen (1999:26) hevder at “teorien bak det kvantitative paradigmet er en overordnet samfunnsteori som tilsier at sosiale karakteristika som disse¹ er vesentlig for forskjeller i adferd, noe som også blir realisert gjennom språkbruk”. Trost (1993:7) sier at

något förenklat skulle man kunna säga att om man använder sig av siffror så rör det sig om kvantitet. Det behöver inte bara vara siffror i mera begränsad mening utan också i överförd mening. Sålunda om jag använder ord såsom längre, fler eller mer så är jag inne på ett kvantitativt tänkande.

I sosiolingvistikken regnes Labovs (1966) undersøkelser av språkbruk på amerikanske kjøpesentre som en av de første store studiene som brukte kvantitative metoder både i valg av informanter og behandling av data. I denne type kvantitative undersøkelser er, svært forenklet sagt, den systematiske behandlingen av tall det viktigste hjelpemiddelet. Fraværet av fokus på enkeltindividet er sentralt. Selv om enkeltindividet ikke vies like stor interesse i kvantitative undersøkelser som innafør kvalitative, har slike undersøkelser vært betydningsfulle, og Labov anses som “en banebryter innenfor dette paradigmet” (Jensen 1999:26). Gjennom å utvikle den *sosiolingvistiske variabel* knyttet han sammen sosiale makrostørrelser med språklig variasjon, og

¹Med *disse* menes her de sosiale variablene kjønn, alder, bosted og klasse.

oppnådde med dette “aksept for viktigheten av å analysere variasjon og heterogenitet kvantitativt” (loc.cit). Dette representerte et skille fra den tradisjonelle dialektologien som ønsket å undersøke språk som en homogen størrelse.

Jensen (op.cit) påpeker at dersom den lingvistiske variabelen er utgangspunktet for kvantifisering, er det sentralt å kunne løsrive kvantifiseringa og resultatene fra intralingvistiske omgivelser. Det er derfor nødvendig med systematisering av informanter og variabler for å kunne operasjonalisere kvantitative data til egnede analyseenheter. Denne inndelinga gjøres på bakgrunn av sosiale variabler som alder, kjønn og bosted, og skal sikre at språkvariasjonen sees i forhold til sosiale forhold. Å analysere språket kun i forhold til intralingvistiske faktorer vil være “mer eller mindre misvisende og tilsløre sammenhengen mellom ekstralingvistiske forhold og språklig variasjon” (op.cit:27). Inndeling av informantene i passende sosiale kategorier er derfor avgjørende for resultatet.

4.2 Kvalitativ metode

I tillegg til den kvantitative tilnærminga til materialet vil jeg i denne undersøkelsen bruke kvalitativ metode. “Kvalitative metoder settes jo gjerne opp i kontrast til kvantitative metoder, og en sier at opptelling spiller en helt underordnet rolle ved bruken av kvalitative metoder” (Repstad (1993:10). Han skriver videre at “selv ordet kvalitativ viser til kvalitetene, det vil si egenskapene eller karaktertrekkene ved fenomenene”. Innafor denne metoden er ikke opptelling et like sentralt grep om materialet. I større grad har forskeren her et individfokus der intervjuet er en viktig tilnæringsmåte til språkbruken.

Repstad (1993:10) sier at å “kvantifisere er så sentralt i menneskelig tankevirksomhet at en vanskelig kommer unna det lenge av gangen”, og videre at “når vi snakker om at hensynet til opptelling er underordnet, mener vi at den systematiske bruk av tall som hjelpemiddel for analysen er fraværende i kvalitative metoder”. Repstad har en langt mer presis definisjon av kvantitativ

forskning enn Trost (1993). Trost (op.cit:7) mener at siden enhver mengdeabstrahering nødvendigvis medfører en viss oppfatning av tall, er dette nok til at man kan kalle det kvantifisering. Repstad på sin side sier at det må være faktiske tall representert for at det kan kalles kvantitativ forskning, og dermed at den kvalitative tilnærminga kjennetegnes av fraværet av disse tallene.

Forholdet mellom forskeren og miljøet eller den enkeltpersonen det forskes på varierer etter hvilken tilnærming man anvender. Innafor den kvalitative tradisjonen ønsker forskeren å oppnå et mest mulig nært og “naturlig” forhold til forskingsobjektet ettersom det ofte er små miljø og deres hverdag man studerer. Ønsker man å studere språket som sosialt fenomen, må forskeren nødvendigvis ha tilgang på de situasjoner der språket brukes som sosialt middel. Dette sier Mæhlum (1992:101) er sentralt for ei kvalitativt orientert datainnsamling der det mest karakteristiske er “ønsket om å oppnå et i størst mulig grad subjekt-subjekt-forhold”.

Fordi valg av metode ikke er noen selvfølgelighet, og fordi valget foretas ut fra problemstilling og informantutvalg, er det viktig med ei metodepresisering. “Det sentrale i et sosiolingvistisk studium blir derfor å kartlegge de ekstralingvistiske forhold som påvirker språkbruken, slik at en kan beskrive variasjon på bakgrunn av den sosiale matrisen språket er nedfelt i,” sier Jensen (1999:25). Forholdet mellom språk og samfunn eller språk og individ er det overordnede perspektivet i denne type undersøkelser. Grønmo (1982:95) sier at metodene svært ofte kan “gjensidig supplere hverandre, særlig i forbindelse med ulike typer av lokalsamfunnsstudier”.

Jeg ønsker i denne undersøkelsen å kombinere kvantitative og kvalitative metodegrep. Jeg vil både gjøre kvalitative intervjuer med informantene og kvantifisere bruken av bestemte språktrekk i dialekten deres. Dette medfører at denne undersøkelsen vil være metodisk todelt.

4.2.1 Det kvalitative forskningsintervjuet

Etttersom den kvalitative metoden tar utgangspunkt i et nært forhold mellom forsker og informant, vil en av forutsetningene for denne metoden være at re-

lasjonen utgjør et *kommunikasjonsfelleskap*. Dette felleskapet skapes innafor rammene av det kvalitative forskningsintervjuet. Det sentrale i denne typen undersøkelser er derfor at interaksjonen mellom de to partene i en intervju-situasjon foregår mellom “to samhandlende subjekter” (Mæhlum 1992:142). Grønmo (1982:105) sier at et av hovedprinsippene bak denne typen intervju er at “hver enkelt respondent behandles ut fra sin egenart”. Videre hevder han at “de stimuli- eller spørsmål- som intervjueren presenterer, skal være tilpasset den enkelte respondents egne forutsetninger og premisser”.

Det kvalitative forskningsintervjuet representerer i motsetning til andre intervju typer en *halvstrukturert* intervjusituasjon. Det kan ofte ligge en intervju-gaid til grunn for samtalen, men spørsmål og samtale tilpasses etter den enkelte situasjon, tema og informant. Forskeren kan til en viss grad styre tema inn på bestemte forhold, men stiller ofte relativt åpne spørsmål for å unngå å påvirke den som blir intervjuet. Dette medfører at den som gjør intervjuet får en sentral posisjon ettersom strukturen ikke er fastlagt på forhånd. Her ligger det også ei utfordring i å ikke styre samtalen så mye at informanten blir ledet til å svare eller akkomodere i retning av forskeren. “Sentralt her står den tendensen vi har til å inngå i en viss grad av *interaksjonell synkronisering* med våre kommunikasjonspartnere,” sier Mæhlum (1992:143). Hun påpeker at i mangelen på struktur er en av farene at de sosiale omgivelsene kan komme til å influere både meningsinnhold og talemål. Dette unngås først og fremst ved å stille åpne spørsmål, der det ikke legges bestemte føringer på svaret.

Grønmo (1982:101) sier at

kvalitative tilnærminger - basert på et fleksibelt design og et nært og sensitivt forhold til kilden - skulle gi gode muligheter til *relevante* tolkninger. Datainnsamlinga kan styres slik at den resulterer i informasjon som er mest mulig dekkende i forhold til både undersøkelsens problemstillinger og kildens egenart.

Den åpne strukturen i intervjuet gjør at forskeren kan få utdypet ulike problemstillinger som dukker opp underveis. Det medfører at flere sider ved

problemstillingen kan bli belyst, men det fører også til at intervjuet kan bli lite fokusert, og derfor vanskelig å sammenligne med andre intervjuer i samme undersøkelse. I informantgruppa fra Lyngen ble hvert intervju tilpasset den enkelte informant. Dette gjorde at hver enkelt fikk snakke relativt fritt innafor visse rammer. Samtidig medførte denne tilnærminga at det ble store ulikheter i tema og lengde på intervjuene, noe som igjen førte til at det ble vanskelig å sammenlikne utsagnene ut over kvantifiseringen av de språklige variablene.

4.3 Det naturlige språket

Det jeg i denne undersøkelsen kommer til å referere til som det *naturlige språket*, er det Labov (1972:16) kaller “the vernacular”. Dette definerer han som “the unreflecting language used in every-day life when the minimum amount of attention is paid to speech”. Ifølge Labov er det dette språket som burde være lingvistens objekt, og han sier videre at “the most reliable record of the vernacular is obtained in these group sessions where social interaction controls the production of speech rather than the intervention of the investigator” (op.cit:18). Det er viktig å være klar over at termen *naturlig språk* ikke først og fremst refererer til autentisiteten i språket. Per definisjon er alt språk i bruk naturlig. *Naturlig* står med andre ord ikke i motsetning til unaturlig. Holland (2001) påpeker at det dermed kanskje vil være mer korrekt å referere til denne dagligdagse typen av kommunikasjon som *utvungen*, heller enn *naturlig*. Jeg vil derfor benytte meg av begge uttrykk, og ønsker å presisere at det ikke er noen forskjell i meningsinnholdet.

En av hovedpremissene for å snakke om hvorvidt man har tilgang på den *naturlige* språkbruken hos informantene, er erkjennelsen av at “vi som språkbrukerne ikke bare har én variant av vårt talespråk, men at vi gjerne rår over et stilregister” (Sollid 2003a:1). Som intervjuer er det med andre ord et bredt register av språkvarianter man kan komme til å få tilgang til i en intervjusituasjon. Sollid (op.cit:4) sier videre at “spørsmålet er imidlertid om vi noen gang kan si at språkbrukeren bruker en naturlig tale”. I dette

utsagnet ligger erkjennelsen av at man som språkforsker sjelden har mulighet til å bedømme oppriktigheten eller naturligheten i de stilene man får tilgang til i en intervjusituasjon. I de tilfellene der forskeren har mulighet til å følge informantene i møte med ulike sosiale relasjoner, vil han/hun kunne undersøke ulike stiler. En vurdering av hvilke av disse som er mest naturlig blir likevel svært vanskelig, om ikke umulig².

4.4 Observatørens paradoks

Termen *observatørens paradoks* henger nøye sammen med tilgangen på et *naturlig språk*. Hvorvidt det er mulig å få tilgang til en språkbrukers utvungne talemål avhenger av mange faktorer jeg skal komme nærmere inn på. Sentralt her er forholdet intervjuer-informant, og den språkbrukssituasjonen intervjuet utgjør.

Labov (1972:11) sier at det er “the vernacular [that] offers the most systematic record of sound change in progress”. I en variasjonsstudie som denne vil det derfor være dette språket man er på jakt etter. I intervjuene som ble foretatt i denne undersøkelsen, var det ikke mulig å observere språket til ungdommer som snakket uformelt sammen i grupper. Forsøket på å få tilgang til det *naturlige språket* måtte derfor foregå på andre måter.

I møtet mellom intervjuer og informant finnes mange ulike følelser og forventninger. Disse kombinert med at det under samtalen benyttes båndopptaker, kan til sammen føre til det Labov kaller *the observer’s paradox*. Også Milroy (1980:12) problematiserer dette, og sier at det naturlige språket “tends to disappear under direct observation”. Å finne den naturlige språkstil i en intervjusituasjon, viser seg altså ifølge disse to å være vanskelig ettersom intervjuet i utgangspunktet er en unaturlig og formell situasjon, selv om

²Milroy (1980:78) hevder at man kan få tilgang på det *naturlige* språket ved å tilbringe lang tid i et gitt språkmiljø. Hun sier at dette krever mye av forskeren, som ofte må inngå i svært nære relasjoner med informantene og “over a period of even a few weeks”. Tilgangen på det *naturlige språket* blir i et slikt perspektiv svært vanskelig, og forutsetter langvarig oppfølging fra forskeren.

man legger vekt på en avslappet og uformell tone. “Kravet om vitenskaplig observasjon er med andre ord blitt et paradoks for sosiolingvisten” (Sollid 2003a:2). En av forskerens viktigste oppgaver vil ifølge dette være å minimere ulikhetene mellom informant og intervjuer i så stor grad som mulig. Videre sier Sollid (op.cit:3) at “målet er at informanten skal fokusere på språkets innhold, ikke på formen”. Oppnår man dette, vil man kunne få tilgang på det *utvungne* eller *naturlige språket* i det brede spektret av stiler som hver enkelt språkbruker hersker over.

4.5 Faktisk og rapportert språkbruk

Pedersen (1991:111) sier at det er en “almindelig erfaring, at man skal være forsiktig med at stole på folks opplysninger om uttale, især i samfund med stor sproglig variation”. Dette er fordi det ofte viser seg å være sprik mellom det folk selv rapporterer om sin egen uttale, og slik de faktisk snakker. Pedersen (op.cit:112) knytter dette til prestisje, og sier at i hennes undersøkelse på Langeland er “[d]en sprogbrug, der rapporteres, [...] i overvejende grad mere dialektal end den sprogbrug, der findes på båndene”. Også Venås (1991:254) trekker paralleller mellom rapportert språkbruk og prestisje når han sier at det er “svært vanleg at folk meiner dei talar meir i samsvar med språklege prestisjenormer enn dei i røynda gjer”.

Det finnes ulike måter å undersøke hvorvidt det er samsvar mellom informantenes rapporter om språkbruk og slik de faktisk snakker. Pedersen (1991) viser til at hun brukte en kombinasjon av spørrelistene og intervju for å undersøke hvorvidt informantenes språkbruk var i samsvar med slik de krysset av på listene for hvordan de selv trodde de snakket. Trolig henger selvrapporeringen sammen med selvbildet, og kan derfor knyttes til forhold som identitet, status og en lang rekke andre forhold.

4.6 Valg av informanter

Fra den tradisjonelle dialektologien ser man eksempler på hvordan informanter ble utvalgt ut fra hvem som ble sett på som gode ambassadører for en viss språkvarietet. Man var da ute etter arkaiske, eller tradisjonelle, dialekttrekk fra visse områder. Det ble stilt “strengt krav i valget av informanter, som måtte være så lite påvirket av andre dialekter som overhodet mulig” (Jensen 1999:22). Med sosiolingvistikken ble metode for valg av informanter på nytt aktualisert. “Variasjon sett i forhold til informantutvalgets fordeling etter sosiale kriterier har for eksempel åpnet for en bred forståelse av fenomenet språkendring,” sier Jensen (op.cit:48). Han knytter metodevalg sammen med resultat på en annen måte enn det som ble gjort i den tradisjonelle dialektologien.

4.6.1 Metoder for informantutvelgelse

Innafor tidligere forskningstradisjoner var informantene ofte skjønnsmessig valgt ut, noe som ikke nødvendigvis medførte at resultatet ble representativt i forhold til den undersøkte populasjonen. Jensen (op.cit) viser videre til at *tilfeldig utvelgning* (random sampling) av informanter har vært en viktig del av sosiolingvistisk metodologi (jf. Labov 1966). Fra lister over en gitt populasjon velger man informanter ut fra sosiale dimensjoner som alder, kjønn, bosted og sosial klasse. Hver *dimensjon* deles så inn i ulike *strata*. Det bærende prinsippet er “at rekrutteringen skal være uavhengig av sosiale karakteristika” (Jensen 1999:50). I motsetning til ved skjønnsmessig utvelgning har forskeren her en fordelende rolle i stedet for en vurderende i forhold til valg av informanter. Problemet med denne metoden er blant annet at det har vist seg vanskelig og tidkrevende å finne nok informanter ut fra listene som blir brukt. Enkelte kan ha flyttet, kan være utilgjengelige eller ønsker rett og slett ikke å ta del i undersøkelsen. I tillegg utgjør et slikt utvalg ofte en relativt stor mengde informanter. Skal man klassifisere og kvantifisere språktrekk hos ei stor gruppe, medfører dette mye arbeid og ikke nødvendigvis større repre-

sentativitet enn med ei mindre gruppe³. Romaine (1982:107) sier at “I doubt that random sampling is even a possible, let alone realistic goal. [...] I do not think sociolinguists have anything to gain by ‘pretending’ to use random samples, when they either do not or cannot”.

En kritikk mot tilfeldig utvalg av informanter er at tilfeldig utvalg gir informanter som ikke har noe med hverandre å gjøre. Dermed kan man ikke få kunnskap om hvorvidt det hersker visse normer innafor ei gruppe av mennesker som har et forhold til hverandre. Dette er ei viktig innvending fra blant annet Milroy (1980). Dette medførte at hun ikke benyttet seg av tilfeldige utvalg, men i stedet utvalg etter nettverksprinsippet.

4.6.2 Informantutvelgelse i denne undersøkelsen

Tilfeldig utvalg av informanter lar seg vanskelig gjennomføre i Lyngen, både på grunn av liten befolkning og fordi veldig mange av de potensielle informantene ikke oppholder seg i kommunen på regelmessig basis.

Informantene i denne undersøkelsen ble plukket ut på bakgrunn av å være del av det sosiale nettverket til den personen jeg hadde forespurt om å være hovedperson i nettverket. I denne undersøkelsen ble informantene valgt ut på en måte som tar utgangspunkt i Milroys (1980) nettverksteori. Jeg ønsket å få tilgang til måten unge utflyttere og unge bofaste mennesker på Lyngseidet snakker på. Å bli introdusert som venn av en venn, slik Milroy (op.cit) gjorde det, ble vanskelig ettersom alle i større eller mindre grad kjenner hverandre på Lyngseidet. I utgangspunktet visste jeg at alle jeg kom til å intervju kjente til hvem jeg var, og dette gjorde at rekrutteringen måtte tilpasses noe. Ettersom ungdomsgruppa på tettstedet ikke er stor nok, og alle mer eller mindre inngår i en eller annen form for nettverk, valgte jeg ut en person til å være hovedinformant, eller nettverksstrukturerer⁴. Denne personen valgte så

³Når det gjelder hvorvidt et informantutvalg er stort nok til å kunne anses som representativt, sier Milroy (1980:27) at “it seems to be generally true that very consistent patterns emerge even with a very small sample, provided that it is *systematically selected*.”

⁴Med *nettverksstrukturerer* menes her en person som har relativt god oversikt over

ut ei gruppe mennesker på bakgrunn av noen kriterier, og jeg kontaktet dem så for å høre om de kunne tenke seg å delta i undersøkelsen min. Kriteriene var at informantene skulle være delt inn i ei mobil og ei stabil gruppe. De skulle være i aldersgruppa 14-30 år, og de skulle helst ha minst én forelder fra Lyngseidet. For den stabile gruppa gjaldt at de ikke kunne ha bodd borte fra Lyngen i mer enn fem år sammenhengende. For den mobile gruppa var det motsatt; de skulle ha bodd borte i minst fem år. Å bo borte forstås som at de kunne ha vært ukependlere, men måtte ha tilbrakt en større andel dager borte fra Lyngen i løpet av uka enn i kommunen. I tillegg ble det valgt ut to middelaldrende kontrollinformanter som skulle være representanter for den foregående generasjonens måte å snakke på.

4.7 Gjennomføring av intervju

Informantene fikk alle vite at jeg skulle skrive en oppgave ved Universitetet i Tromsø, og at den skulle handle om deres forhold til dialekt og fraflytning. Ingen ble fortalt at det var deres egen dialekt jeg skulle studere, men på et lite sted som Lyngseidet går ryktene fort, og flere av dem visste det trolig likevel. I utgangspunktet hadde det vært best om de ikke visste at det var denne dialektvarietetet jeg skulle undersøke, av fare for at informantene kunne komme til å endre språkbruken sin i intervjusituasjonen. Intervjuene hadde form som uformelle samtaler. Hvorvidt jeg i samtalene fikk tak i det *naturlige* språket, ble forhåpentligvis avgjort av at jeg la vekt på å prøve å få til en avslappet stemning. Jeg prøvde å unngå at situasjonen framsto slik at dette var et intervju som siden skulle brukes til forskning. Det er likevel alltid fare for at informantene binder seg, og at man derfor ikke får tak i det språket som brukes i en uformell kontekst, men heller en slags intervjuvarietet⁵.

Etter at informantene ble kontaktet, fikk de selv avgjøre hvor intervjuene skulle finne sted. Jeg ønsket ikke å legge noen føringer på hvor samtalen

hvem som kjenner hvem, og hvem som passer inn i kriteriene som ligger til grunn for undersøkelsen. I denne undersøkelsen fikk informanten Marianne en slik rolle.

⁵Mer om observasjon av språkbruk i punkt 4.4

skulle foregå, ettersom jeg ønsket at de selv skulle velge et sted hvor de følte seg trygge. Noen av dem valgte å komme til meg, noen ville at jeg skulle komme til dem, og to av dem valgte arbeidsplassen sin som intervjusted.

Den kvalitative forskingen legger “vekt på et nært og tett forhold mellom forsker og det miljø eller de personer som utforskes” sier Repstad (1993:11), og holder dette som en av hovedforutsetningene for kvalitative undersøkelser. Repstad (op.cit:25) peker i denne sammenhengen også på farer i forholdet mellom forskeren og informantene. Han sier at “når man observerer venner, kjenninger eller kolleger, er man mer tilbøyelig til å velge side. Man mister den akademiske distansen, man får personlige interesser i det som skjer i feltet”. Når man skal undersøke forholdene i et lite miljø som på Lyngseidet, der man selv er en del av det miljø man skal se på, kan dette oppleves som noe problematisk. Forholdet forsker-informant bærer ikke preg av å ha noe vitenskaplig over seg, og møtet med informantene kan fortone seg mer som bare et slaberas over en kopp kaffe. På den annen side kan dette være positivt og tilsiktet i den grad man klarer å skape et rom der samtalen går lett, og informanten ikke føler noe behov for å normere uttalen sin. Ut fra siktemålet med undersøkelsen har jeg derfor funnet det metodisk forsvarlig å gjennomføre kvalitative intervju på den måten jeg har skissert.

Det er mange fordeler med å studere språket hos mennesker som står en nært, slik jeg valgte å gjøre det i denne undersøkelsen. Dersom man legger samtale og tema til rette, kan man få tilgang på deres *naturlige språk*. Man kan snakke om et vidt antall tema, og dermed nå å belyse ulike sider og få med mange trekk ved dialekten. Man kan til en viss grad også styre samtalen inn på tema man ikke naturlig vil komme inn på.

På den annen side opplevde jeg også ved flere anledninger at intervjuene ble avlyst i siste liten, og én gang at informanten ikke dukket opp fordi hun kjente meg fra før, og tenkte at det ikke gjorde så mye. I enkelte tilfeller kunne avtalene nærmest bære preg av å være en avtale mellom to bekjente, og dette var altså både negativt og positivt.

En annen fordel med å bruke en moderert nettverkstilnærming på utvalg

av informanter, var at jeg selv slapp å velge ut hvem som skulle være med i intervjuene. Min hovedinformant hadde oversikt både over hvem som befant seg i Lyngen og hvem som hadde foreldre derfra. Dette gjorde at jeg slapp å gå inn med mine oppfatninger om hvordan de ulike informantene snakker, og kanskje la meg påvirke ubevisst av det.

4.8 Informantene

Under vil det følge en kort oversikt over de ti informantene i undersøkelsen. Denne oversikten skal tjene som ei lita innføring i hvem informantene er, og om hvordan de føler om dialekten på hjemstedet. I analysen vil det være flere sitater fra utsagn informantene kom med i intervjuene.

Navnene på informantene er fiktive. Informantene som begynner på S tilhører alle den stabile gruppa, men for de middelaldrende **Stein** og **Signe** vil i tillegg bokstaven S være markert slik at det skal være enkelt å skille de stabile middelaldrende fra de unge voksne. Informantene med navn som begynner på M, hører til den mobile gruppa. At informantene har fått navn på S og M er gjort for at det skal bli enklere å skille gruppene fra hverandre.

Stein er en av de to middelaldrende informantene i undersøkelsen. Han er født i 1951 og begge foreldrene hans er fra Lyngen. **Stein** har vært bosatt på Lyngseidet hele livet, bortsett fra en periode mellom 1975-1983 da han bodde i Finnmark. **Stein** er opptatt av at alle som bor i Lyngen snakker lyngendialekt, men sier også at han tror “*de onge snakke forskjelli no enn da eg vaks opp*”. **Stein** er far til Marius. **Stein**s holdning til dialekten på Lyngseidet er at denne er litt *finere* enn andre steder i kommunen, og at man for eksempel på Furufleten og i Lenangen snakker langt mer særpreget og spesielt.

Den andre middelaldrende informanten er **Signe**. Hun er født 1961. Mora er fra Lyngseidet og faren fra Skjervøy. **Signe** har bodd i Lyngen hele livet, bortsett fra en periode mellom 1977-1984, da hun oppholdt seg i Nordreisa og i Tromsø. **Signe** rapporterer også at det er store forskjeller mellom måten

unge og eldre i Lyngen snakker. For henne er språket et middel man bruker for å bli forstått, og endringer skjer når folk flytter på seg. For henne er det viktig å *“hålle på dialekten”*, men hun sier også at det er *“lett å bli påvirka av andre markante dialækte”*. Signe er mor til Stine.

Stian er født i 1975, og har hele livet bodd på Lyngseidet. Han gikk på skole i Nordkjosbotn, men pendlet hele skoletida. Han er svært opptatt av å snakke *lyngsværing*, og av at man skal snakke i tråd med den lokale normen. Han sier at de som er svært unge på Lyngseidet ikke lenger snakker *“skikkelig”*. Dette synes han er trist.

Stine er datter av **Signe**. Hun er født i 1987, og er den yngste av informantene. Hun har hele livet bodd på Lyngseidet. Mora, **Signe**, kommer fra Lyngseidet, men faren er fra Tromsø. På tross av at Stine hele livet har bodd i Lyngen, har hun også tilbrakt en del tid i Tromsø. Hun rapporterer at dette har påvirket måten hun snakker, og at hun nok snakker litt slik de gjør i Tromsø. På spørsmål om det finnes måter man ikke kan uttrykke seg på når man snakker med eldre, sier hun at man kan *“jo førr æksæmpel ikke si chill’an bæstemor”*.

Silje er også en av de informantene som regnes som av den stabile gruppa. Hun er født i 1976, og har hele livet, bortsett fra mellom 2000-2002, bodd på Lyngseidet. Faren hennes kommer fra Lyngseidet, mora fra Senja. Silje rapporterer at *“det e tæit at fålk lægg om dialækta bare dæm bor borte nåen år”*. For henne er det viktig å holde på dialekten sin, som hun både synes er fin og spesiell.

Martin er født 1974, og også en av dem som er opptatt av å holde på dialekten selv om han nå bor i Tromsø. Mora kommer fra Lyngseidet, faren fra Tromsø. Selv har han bodd i Tromsø siden 1995, men sier at han likevel tror han snakker slik han gjorde da han bodde på Lyngseidet. Han sier at dialekten sier noe om hvem han er, og at det derfor blir viktig å bevare den.

Maria er født i 1976 og bor for tida i Tromsø. Mora kommer fra ytre Lyngen og faren fra Tromsø. Hun har selv bodd i Tromsø siden 1995. Hun sier at hun er så opptatt av å holde på dialekten sin at hun *“bruke å spørre*

modern om eg har førrandra nåkka på dialekta mi når eg e hæime".

Marianne er den som tidligere har vært omtalt som nettverksstrukturerer av informantgruppa. Hun er født i 1976 og bor for tida i Trondheim. Både mora og faren hennes kommer fra Lyngseidet, og Marianne har stor kontakt med folk på hjemstedet selv om hun har bodd borte siden 1995. I perioden hun har bodd borte har hun bodd ulike steder i landet, men er likevel opptatt av både sosiale og dialektale forhold på Lyngseidet. Marianne har dessuten mye kontakt med besteforeldregenerasjonen i Lyngen, og sier at dette "*nåk påvirke dialæktn min endel*". Selv om Marianne er opptatt av å holde på dialektale trekk ved dialekten sin, sier hun at hun opplever at mange påpeker at hun har endra på mange dialektale trekk siden hun flyttet til Trondheim.

Marius er født i 1981, men flyttet ikke til Lyngseidet før 1983. Faren, *Stein*, kommer fra Lyngseidet, mora fra Finnmark. Marius har bodd borte fra Lyngen siden 1998. Han har likevel mye kontakt med folk fra hjemstedet. Informanten har bodd rundt om i landet, men er nå bosatt i Tromsø. Han sier at det ikke er viktig for ham å holde på dialekten fra hjemstedet ettersom den uansett vil forandre seg. Han sier videre at dette er utviklinga alle dialekter går gjennom, og at slik må det være.

Mia er født i 1972 og er den eldste av de unge voksne informantene. Faren hennes kommer fra Lyngen, mora fra Storfjord. Informanten har bodd i Tromsø siden 1991, men har mye kontakt med folk fra hjemstedet. Mia rapporterer at selv om hun synes lyngendialekten er både fin og særpreget, tror hun ikke lenger hun snakker slik. Hun sier at hun snakker "*ei eller anna blanning*". Dette hadde hun ikke tenkt skulle komme til å skje, men at det likevel bare har blitt slik. Hun tror videre at ungdom i Lyngen ikke lenger snakker skikkelig lyngendialekt, men at de er påvirket av dialekten i Tromsø.

4.9 Fra tale til tegn. Transkripsjon som speiling av uttalen

I de sekvensene der jeg av en eller annen grunn ønsker å sitere informantere, vil jeg benytte meg av lydskrifttegnene i IPA (International Phonetic Alphabet). Dette er likevel ikke uproblematisk ettersom tegn aldri helt kan avspeile nøyaktig hvordan informantene snakker. Det mest problematiske i denne transaksjonen er at “man aldri vil få en fullstendig gjengivelse av det talte språket i nedskrevet form. I forbindelse med en transkripsjon vil det også foregå en tolkning av talen. Den skriftlige transkripsjonen vil derfor være et produkt som er preget av den som har utført den” (Holland 2001:89). I overføringa fra tale til tegn via en båndopptaker ligger det med andre ord flere faktorer som er med på å gjøre at en transkripsjon vanskelig kan bli helt nøyaktig. På den ene siden har man tolkningen av materialet fra båndet, det neste er tolkerens evne til å velge passende lydskrifttegn til å gjengi det han/hun har hørt.

I den direkte registreringa av dialektale trekk har jeg forsøkt å gjengi uttalen så korrekt som mulig. Dette blir dokumentert i tabeller. De nøyaktige gjengivelsene er begrenset til enkeltord og uttaler av fragmenter av utsagn. I den andre delen, der meningsinnholdet er det viktigste, har jeg valgt å gjøre utsagnene noe mer leservennlige i stedet for å gjengi uttalen helt nøyaktig. Dette betyr med andre ord at transkripsjonen ikke blir like nøyaktig som om fokuset hadde vært på lydlike forhold, og at presisjonsnivået blir noe lavere. Dette medfører at det må gjøres en avveining der enkelte språkelementer må vike, selv om de strengt tatt er til stede i den faktiske uttalen. Om dette sier Røyneland (1994:119) at “transkripsjonsprosessen inneber ei redigering av teksten der nokre element vert valde ut og framheva, medan andre element vert neglisjerte”. Igjen er det forskeren som må avgjøre hva som skal ha plass i analysen, og hva som ikke er viktig for leseren og resultatet, i forhold til sin egen tolkning av materialet.

Ei transkribering av lydlig materiale skiller seg nødvendigvis ut fra nor-

malortografien på flere områder. Både når det gjelder å skille mellom ulike varianter av en lyd, betoning av trykk og skille mellom aspirert og uaspirert uttale, samt en lang rekke andre ulikheter, ser man at spekteret av tegn å forholde seg er langt større til i lydskrift enn i vanlig ortografi.

Gjennom denne oppgaven vil det brukes ulike tegn for å skille de språklige variablene fra variantene av disse variablene. Når det er på fonemnivå, altså for eksempel variabelen /e/ foran palatal, vil det brukes skråstreker. Om det derimot er de ulike realiseringene av variabelen, i dette tilfellet [e] eller [æ], vil det brukes skarpe klammer. På denne måten vil man til enhver tid vite hvilket nivå man er på i analysen.

Kapittel 5

Språklige og sosiale variabler

5.1 Markerthet (salience)

Flere av de teoretiske forklaringsmodellene tar utgangspunkt i at språklig variasjon blant annet oppstår fordi “some linguistic variables are subject to both social class and stylistic variation” (Trudgill 1986:10). Disse variablene kalles markører, eller kan sies å være varianter som av en eller annen grunn oppfattes som markerte eller spesielle for visse språkbrukere. Dersom en slik markerthet har “an especially high level of awareness associated with them” (loc.cit), snakker man om *stereotyper*.

Trudgill (op.cit) nevner fire ulike kriterier for at enkelte språkvariabler skal være mer markerte enn andre:

1. Språktrekket skal være klart stigmatisert i et gitt språksamfunn.
2. Språktrekkene skal være i en endringsprosess.
3. Språkbrukere skal være klar over at variantene av variabelen er fonetisk ulike.
4. Variablene skal være med på å opprettholde fonologiske kontraster.

Ut fra disse kriteriene hevder Trudgill at markerthet oppstår. Minst én av faktorene må være representert for at et språktrekk skal bli oppfattet som

markert (salient). Flere må være representert for at denne markertheten skal bli forsterket, og utgjøre stereotype språktrekk.

Blant språktrekkene som i Lyngen oppfattes som markerte, finner man variantene [e] eller [æ] foran palatal. Varianten der uttalen er med [æ], som i [fjæʎ] *fjell* n, er et språktrekk som syv av informantene sier at de oppfatter som typisk for en lokal språknorm, først og fremst representert av de eldre i bygda. De sier videre at dette ikke er noe unge i Lyngen bruker i like stor grad som eldre. Vi ser at denne variabelen oppfyller de tre første kriteriene i Trudgills framstilling. Det er likevel ikke gitt at dette er et stereotypet trekk ved dialekten i Lyngen, ettersom et stigmata ofte oppfattes mer negativt enn dersom trekket kun oppfattes som særegent, eller markert for et gitt språksamfunn. Kun gjennom informantenes egne framstillinger om holdninger og meninger kan man avgjøre hvilken status det aktuelle språktrekket eller språkvariabelen har.

5.2 Språklige variabler

Om begrepet språklig eller lingvistisk *variabel* sier Labov (1996, i Røyneland 1994:103) at dette er “eit prosodisk tilhøve, ei leksikalsk eining, eit morfologisk drag eller ein fonologisk storleik som vert realisert på to eller fleire måtar”. Sentralt er at variablene skal kunne realiseres ulikt i forhold til ulike utenomspråklige faktorer, slik at man kan bruke dem som agenter for å lete etter *varianter*, altså ulike måter å bruke en variabel på. Der realiseringa er ulik, er det variasjon, og der det er variasjon, kan dette være en indikator på at det er i ferd med å skje ei endring.

Motivasjonen og bakgrunnen for valg av variabler i denne undersøkelsen er fundert i et ønske om å undersøke hvorvidt det finnes språklig variasjon i bruken av bestemte språktrekk hos ei løst knytta gruppe på ti personer fra Lyngen. Nærmere bestemt har jeg valgt ut språklige variabler etter blant annet hvor jeg forventer å finne variasjon i talemålet til informantene mine. At det er disse spesifikke variablene som er valgt ut, er dels et resultat av den

forventningen jeg som “innfødt lyngsværing” har til språkbruken i området. Labov (1972:8) nevner tre ulike kriterier for valg av variabler. Han skriver at

First, we want an item that is frequent, which occurs so often in the course of undirected natural conversation that its behavior can be charted from unstructured contexts and brief interviews. Secondly, it should be structural: the more the item is integrated into a larger system of functioning units, the greater will be the intrinsic linguistic interest of our study. Third, the distribution of the feature should be highly stratified: that is, our preliminary explorations should suggest an asymmetric distribution over a wide range of age levels or other ordered strata of society.

Dette er krav som vanskelig lar seg operasjonalisere ettersom både hyppighet og struktur varierer fra materiale til materiale og mellom ulike informantgrupper. Imidlertid er det viktig å velge variabler som gjør det mulig å få troverdige resultater, og dette avhenger igjen av at de utvalgte variablene både er markerte og hyppige nok. Om dette sier Holland (2001:77) at “når man skal velge ut språklige trekk som skal fungere som variabler i en undersøkelse, skulle man ideelt sett ha funnet trekk som representerer én enkelt språklig varietet, og som dermed markerer en opposisjon til den eller de andre varietet(e) som man ser språklig variasjon i forhold til”. I denne analysen vil ett eksempel på dette være personlig pronomen i første person entall. Denne variabelen representerer en egen dialektal varietet der forma [e:] er den vanligste. Den står også i opposisjon til for eksempel varianten [æ:], som man finner i Tromsø bymål. Det personlige pronomenet i første person entall opptrer hyppig i talemålet, og variantene /e:g/, /e:/, /æ:g/ og /æ:/ lar seg fonologisk skille fra hverandre. Dette gjør kvantifisering mulig.

I valget av språklige variabler støttet jeg meg på Labovs kriterier om hyppighet og ulik struktur av språktrekk, altså om språktrekkene kan skilles fra hverandre, men også på hva informantene selv rapporterte om hva de opplevde som særtrekk ved dialekten i Lyngen. I tillegg ønsket jeg å legge vekt på

de variablene som var belyst i faglitteraturen om dialektale trekk i Lyngen.¹ Ut fra disse ulike innfallsvinklener til dialekten valgte jeg ut fire variabler som jeg her vil redegjøre for. Det er imidlertid viktig å være klar over at de ulike variantene av variablene ikke representerer isoglosser mellom språkssystemer, men i stedet et kontinuum der den mest og den minst tradisjonelle varieteten representerer yttergrensene, der det er glidende overganger og variasjonen kan være stor.

5.2.1 Personlig pronomen i første person entall

Pedersen (2001) sier at nettopp de personlige pronomenene fungerer som viktige identitetsmarkører i en dialekt. I Lyngen kan det personlige pronomen i første person entall realiseres som [e:g], [e:], [æ:g] eller [æ:]. Dette varierer blant annet etter hvor i kommunen man befinner seg, og variasjonen avhenger også av om informanten legger trykk på stavelsen eller ikke. I intervjuene kunne jeg registrere at Silje ved én anledning sa “han visste kor det va, det jor ikke e:g, men e tænkte det ikke jor så mye”. Vi ser av dette utsagnet at informanten legger trykk på varianten [e:g] for å markere sitt eget ståsted i forhold til samtalepartneren. Trykk kan ut fra dette tolkes som en markering av det vektlagte fokuset i et utsagn. I samme uttalelse ser vi også at informanten bruker trykksvak [e] der hun ikke markerer fokus.

Tradisjonelt er det formene [e:g] og [e:] som betegnes som typiske for selve Lyngseidet. Formene [æ:] og [æ:g] finner vi i nabokommunene Balsfjord og Tromsø, samt videre sørover². Denne variabelen er en av de som kan sies å ha en klar markørverdi, og Sandøy (1985:104) sier at det personlige pronomenet i første person entall er et språktrekk “vi alle har lett for å legge merke til ved ein dialekt”. Ettersom de personlige pronomenene raskt avslører en person når det gjelder bosted eller tilhørighet, er det kanskje denne variabelen som klarest markerer både sosial tilhørighet og solidaritet med en språklig norm og hjemstedet.

¹Se punkt 2.4 for beskrivelse av lyngendialekten i faglitteraturen.

²I deler av Sør-Troms finner vi også formen /e:g/. Se for eksempel Elstad (1982:60).

Denne variabelen tilfredstiller Labovs (1966) krav om hyppig frekvens og differensiering av lyd kvalitet. De ulike variantene brukes i stor utstrekning av informantene, og vi skal se at flere av informantene benytter seg av et bredt spekter av varianter.

Av tidligere registrerte belegg på språkvariabelen personlig pronomen i første person entall ser vi fra Lyngen at Christiansen (1960) har registrert variantene [e:g], [e] og mellomvokalen [ɛ]. Blant de fire informantene hun bruker fra Lyngseidet, rapporterer hun ikke om avvik fra dette.

5.2.2 Kort vokal /e/ foran palatal

Vokalen /e/ foran palatal har i Lyngen vist seg å kunne realiseres både som [e], [ɛ] og [æ] foran palatal.³ Dette ser vi eksempler på i ord som *fjell* n, som kan uttales [fjeʌ] eller [fjæʌ], og *redd* adj, som kan uttales [reʃ] eller [ræʃ]. Vokalkvaliteten kan imidlertid variere også i andre språklige omgivelser. Dette ser vi for eksempel i ord som *bremse* v [bræmse] el. [bremse], og *treg* adj [træ:g] el. [tre:g]. I denne undersøkelsen tar jeg utgangspunkt i at variantene ikke utgjør to ulike fonemer, men i stedet bare to ulike realiseringer av fonemet /e/. Dette ser man eksempel på i ordet *fjell* som kan uttales, og dermed realiseres, med både variant [e] og [æ]. Variantene kan alternere uten at ordet forandrer betydning. Variantene utgjør altså ikke minimale par⁴ i denne undersøkelsen. Dette gjør en sosiolingvistisk analyse mulig. Av alle ordene brukt av informantene i intervjuene var det ikke mulig å registrere noen minimale par. Man kan gå ut fra at informantene i samtale med meg kun alternerte mellom ulike varianter av vokalen /e/.

Christiansen (1960) sier at hun registrerer at uttalen av /e/ hos to be-

³Vokalene [e], [ɛ] og [æ] skiller seg fra hverandre i åpningsgrad. Vokalen [e] er halvtrang, [ɛ] er halvåpen og [æ] midt mellom halvåpen og åpen. Alle vokalene har fremre artikulasjon.

⁴Minimale par indikerer at man har å gjøre med to ulike fonemer i stedet for ulike varianter/allofoner. Sandøy (1996:28) sier at “vi seier at *sat* og *sal* er eit *minimalt par*, fordi *t* og *l* er einaste forskjellane for dei to orda - som har ulik tyding. Eit minimalt par er dermed beviset på at vi har to ulike fonem.”

stemte informanter som hun bruker, avhenger m.a. av kjevevinkel.⁵ Denne lyden kan realiseres innafor hele skalaen mellom /e/ og /æ/. Av eksempler viser hun til at informantene blant annet sier [ræj]. Denne undersøkelsen tar sikte på å kartlegge i hvilke omgivelser variabelen /e/ kan realiseres som de tre ulike variantene når den etterfølges av palatalene /ʎ/, /ɲ/, /ç/ og /ʝ/.

5.2.3 Diftongen /ei/

I likhet med den korte vokalen /e/, kan diftongen /ei/ realiseres på ulike måter. I Lyngen ser man eksempel på at /ei/ både kan uttales som [ei] og [æi]. Ord som *heim* adv kan uttales både som [heim] og [hæim]. *Sein* adj kan uttales som [sein] eller [sæin]. Hos de ulike informantene skal undersøkelsen forsøke å kartlegge hvorvidt diftongen /ei/ realiseres som variantene [ei] eller [æi] i ulike språklige omgivelser.

Ulike realiseringer av diftongen /ei/ er ikke et lydlig forhold Christiansen (1960) ser ut til å ha merket seg da hun gjorde sine undersøkelser i Lyngen. Hun registrerer at informantene bruker diftongen, men ikke at det finnes en språklig variasjon der de også kan benytte seg av varianten [æi]. Dette er noe merkelig ettersom materialet i min undersøkelse viser relativt stor variasjon. At Christiansen (op.cit) ikke ser ut til å ha registrert diftongvarianten [æi], kan komme av flere forhold. Dette kan bety at de fire informantene hun brukte, ikke benyttet seg av andre varianter enn [ei], og at deres representativitet derfor var svekket i forhold til å skulle være representanter for en talemålsvarietet i Lyngen. Ei anna forklaring kan være at Christiansen (op.cit) normerte uttalen når hun skrev inn beleggene sine, eller at hun rett og slett ikke la merke til at det var variasjon. Sistnevnte grunn er imidlertid lite trolig ettersom resten av materialet bærer preg av å være svært nøyaktig nedtegnet. Trolig henger den manglende distinksjonen i Christiansens materiale i større grad sammen med at hun kommer fra en strukturalistisk tradisjon. Etersom [ei] og [æi] i dialekten på Lyngseidet ikke ser ut til å utgjøre ulike

⁵At Christiansen relaterer variasjonene mellom /e/ og /æ/ til kjevevinkel, viser hvor nøyaktig hun har observert språkbruken til informantene fra Helgøy.

fonemer, kan dette forklare hvorfor Christiansen ikke har vektlagt de to ulike variantene. Hun viser til fonemet /ei/, men vektlegger ikke allofonene [ei] og [æi].

Et annet eksempel på bruk av diftongen /ei/ i Lyngen er en målføreprøve fra tv-programmet “Har det på tunga” (Jahr og Skare 1996:58). Informanten er en middelaldrende mann. Fødselsår er imidlertid ikke ført opp. Denne informanten viser stor variasjon når han snakker, og sier for eksempel [hæi] for *hei* interj, både [arbæie] og [arbeie] for *arbeide* v, [hæilt] for *heilt* adj og [væi] for *vei* m. Imidlertid sier han også [sei] for *si* v, [håbbiarbei] for *hobbyarbeid* n, [beint] for *beint* adj, og [seinar] for *seinere* adj. Vi kan altså se at informanten benytter seg av begge varianter av /ei/ gjennom målføreprøven, og det ser ikke ut til at det er noe mønster for når han bruker hvilken variant.

En annen målføreprøve (Pedersen 2000a:23), gjort av en kvinne (født 1894) på Skibotn med mor fra Furufalten, viser det samme variasjonsmønsteret. Denne kvinnen sier både [ræise] og [reise] for *reise* v, [plæiesønn] og [pleiesønn] for *pleiesønn* m, [æiendomen] for *eiendommen* m, [sæisn] for *seksten* tallord. Videre sier hun også [bei] og [blei] for *bli* v. Også denne informanten varierer med andre ord relativt mye i bruken av diftongen /ei/, uten at det nødvendigvis ser ut til å være noe spesielt system for når hun bruker de ulike variantene [ei] og [æi].

At begge variantene av diftongene er representert i målføreprøvene av informanter født helt tilbake til 1894, viser at vi her har å gjøre med en språklig variabel som allerede i lang tid har hatt to ulike realiseringer. Dette betyr med andre ord at de er varianter hos informanten fra Lyngen og hos kvinnen fra Skibotn, og de ser ut til å veksle mellom disse helt uproblematisk. Det faktum at Christiansen (1960) ikke har registrert denne variasjonen i det hele tatt, må derfor trolig komme av at variantene kun er allofoner av fonemet /ei/.

5.2.4 Palataler

Palatal uttale av lateralen /ʎ/, nasalen /ɲ/ og klusilene /c/ og /tʃ/ er et trekk som i mange nordnorske byer og tettsteder er på vei ut av språket. Denne uttalen skiller seg klart ut fra dental, postalveolar eller retrofleks uttale. Eksempler på palatal uttale er [fjæʎ] *fjell* n, [maɲ] *mann* m, [nyc] *nytt* adj og [laʃ] *ladd* m. At palatal uttale er på vei ut, kan flere steder sees i sammenheng med språk eller dialektkontakt. Blant annet ser vi at Hatlebrekke (1976:41) rapporterer at palatalene ikke lenger finnes i dialekten hun har undersøkt i Vadsø. Dette knytter hun til språkkontakt mellom norsk og finsk.

Pedersen (1988:139) gjør i sin undersøkelse fra Skibotn og Kvenangsbotn rede for hvilke språklige omgivelser palatalene brukes i. I mønstret hun avdekker, ser det ut til at palatalene /ʎ/ og /ɲ/ i stor grad brukes side om side med en alveolar uttale. Også i disse områdene har det vært omfattende kontakt mellom språkene norsk og samisk.

Om bymålet i Tromsø skriver Stangnes (2000:108) at “den mest markerte uttaleendringa i tromsødialekten i dag er overgangen frå palatal (muljert) uttale av lang (dobbel) l, n og d til en ny uttale à la Narvik/Bodø“. Han sier videre at “erstatninga [...] oftast [er] ein retrofleks uttale”. Dette kan man tenke seg kan ha betydning for uttalen av palatalene også i Lyngen, spesielt for de unge som kommer til Tromsø for å gå på skole, ta videre utdanning eller jobbe.

Bull (1996a:190) sier at “dessutan synes mykje nordnorsk tettstadmål i dei seinare åra til ein viss grad å ha erstatta palatalane med retrofleks eller postalveolar uttale”. Hun påpeker videre at avhengig av graden av normering av uttalen kan man “som elles i landsdelen [...] også her⁶ uttale alle dei orda som i dialekten har palatal uttale, med dentalar, avhengig av i kor stor grad ein vel å standardisere uttalen sin”. Dette er en teori som er interessant å undersøke på Lyngseidet, både fordi palatalene er språktrekk som forekommer relativt hyppig i talemålet, og fordi de skiller seg klart ut både fra dentaler og retrofleks.

⁶Med *her* snakker Bull (1996a:190) om informantene på Furuflaten.

5.3 Sosiale variabler

I de sosiolingvistiske variasjonsstudiene var man som nevnt før opptatt av sosiale variabler som inndelingskategorier for informantgruppene. Sosiale kategorier som alder, kjønn, sosial klasse og bosted har alle vært vanlige inndelingsenheter, men ettersom sosiolingvistikken først oppstod i USA og England, er disse kategorier tilpasset populasjonen her. Disse kategoriene lar seg derfor ikke uten videre overføre direkte til norske forhold. Spesielt gjelder dette kategorien sosial klasse, som er en inndelingsenhet man i Norge vanskelig kan anvende på linje med alder og kjønn. Både alder og kjønn er imidlertid biologiske og sosiale størrelser alle mennesker kan deles inn i, og bosted har relevans i en mobilitetsundersøkelse som denne. De tre variablene alder, bosted og kjønn er altså relevante for min undersøkelse. Jensen (1999:56) sier om å velge nettopp disse tre sosiale variablene at “med flere variabler ville jeg kanskje kunne tegne et mer utfyllende bilde, men at tallet på informanter er så lite, gjør en videre oppsplitting vanskelig”.

5.3.1 Språk og kjønn

Kjønn er en av de sosiale kategoriene som er biologisk bestemt, og dermed ikke bare kulturelt eller sosialt betinget. Det vil derfor trolig være like rett å kalle det en biologisk kategori som en sosial, men forskning har vist at det finnes språklige ulikheter mellom de to kjønnene som blant annet ser ut til å være sosialt betinget. “One could look at women’s speech to determine which forms carry prestige in a community, and conversely, at men’s to find out which are stigmatized,” sier Romaine (1994:99). Hun støtter med dette synet at det finnes til dels store ulikheter mellom måten menn og kvinner snakker på. Hun påpeker, i likhet med blant annet Junntila (1996:207), at disse forskjellene er fundert i sosiale ulikheter og prestisje mellom kjønnene. Man antar at kvinnene bruker flere statusformer enn menn, blant annet fordi de sosialt sett har lavere prestisje. Romaine (1994:101) hevder at “because women (and other minority groups in society) are devalued, so is their lan-

guage”. Videre påpeker hun (loc.cit) at kvinners måte å snakke på ikke har vært forsket på i samme grad som menns. Når kvinners språk har vært viet interesse, har det vært etter maskuline mønstre. Dette medfører at kvinners språk har blitt evaluert på gale premisser, og derfor sett på som noe mindre-verdig i stedet for bare særegent og normalt for dette kjønnets måte å snakke på.

Bull (1996a:191) påviser språklig variasjon på Furufalten som viser forskjell i språkbruken til kvinner og menn, men her er den ikke et gjennomført trekk. Hun skriver at “kvinnene har systematisk meir postalveolar uttale enn mennene”, og at de dermed har “tilpassa seg majoritetsspråket” i større grad. Dette gjelder likevel kun postalveolarene, og når hun ser på andre språklige og lydige forhold i den lille bygda, er situasjonen helt motsatt. På Furufalten er det altså ikke slik at kvinnene entydig akkomoderer i forhold til en prestisjenorm, og dermed bevisst eller ubevisst bruker flere statusformer enn mennene.

5.3.2 Språk og alder

Endringer eller variasjoner i språket kan man lete etter i virkelig eller konstruert tid⁷. Leter man i virkelig tid, bruker man informanter i et langt tids-spenn slik at man kan registrere hvorvidt det har skjedd en endring over tid. Dette indikerer at det skjer en endring med alderen, og at ulike generasjoner snakker forskjellig. Denne variasjonen i henhold til alder referes ofte til som aldersgradering (age-grading), og innafor et slikt paradigme antar man at det er mulig å avdekke ulikheter mellom unge og gamle. På den annen side er alder som variabel ikke mulig å bruke som enkelt kategori. Kun sett i forhold til andre faktorer som for eksempel kjønn, bosted og identitet kan denne utgjøre et reelt analyseredskap i undersøkelsen. Eckert (1997:155) snakker om *alderssystemer* som en viktig faktor når man undersøker ei gruppe mennesker i forhold til alder. Disse systemene kan være ulike i forhold til forskjellige kulturer og sosiale grupper, og dette er med på å destabilisere

⁷Se mer om språkendring i virkelig eller tilsynelatende tid i punkt 3.2.3.

kategorien alder som operasjonell variabel. “Age systems do not affect people identically across the board,” sier Eckert (op.cit:156). Man kan tenke seg at de heller ikke påvirker folk likt fra sted til sted, eller fra by til land. Jeg vil likevel undersøke informantgruppa blant annet i forhold til de mer tradisjonelle alderskategoriene ung-middelaldrende. Dette kommer hovedsaklig av at det ville være vanskelig å kartlegge hvilke alderssystemer man finner på Lyngseidet, og i neste omgang benytte seg av disse i undersøkelsen.

De unge voksne

I denne oppgaven vil jeg undersøke to informantgrupper fordelt over to middelaldrende og åtte unge voksne⁸. I kategorien ung voksen er den yngste informanten seksten år og den eldste tredve. Tidsspennet innad i den unge gruppa gjør det vanskelig å definere den som ei ungdomsgruppe. Pedersen (2000b:45) viser til den amerikanske språkforskningen, og skriver at denne forskertradisjonen “har tradisjonelt oppfattet ungdom som en alderskategori ca. 15-22 år”. I et slikt perspektiv passer ikke de eldste av de unge voksne i denne undersøkelsen inn under kategorien ungdom. På den andre siden er termen “unge” en aldersdefinisjon uten klare grenser. Hva som avgjør om en informant er ungdom, avhenger ikke kun av biologisk alder. Andre faktorer som hvorvidt de er etablerte med egne familier, om de ennå studerer eller jobber, og hvorvidt de selv oppfatter seg som unge eller voksne, burde alle være forhold som teller med.⁹ I dagens samfunn, der mange studerer i mange år eller ikke etablerer seg før de er ganske gamle, vil denne kategorien være vanskelig å avgrense. Felles for denne sosiale gruppeinndelinga er i alle fall at det er “a time of transition from their parents’ social sphere to one that they construct for themselves” (Eckert 1997:163).

På bakgrunn av perspektivet at status som ungdom eller voksen først og

⁸Gruppa av unge voksne er delt inn i tre stabile informanter og fem mobile informanter.

⁹I et slikt perspektiv åpner man for at språkbrukernes egne oppfatninger av hva alder er, får betydning for en eventuell klassifisering. Dette gjør denne kategorien til en noe vag teoretisk størrelse å forholde seg til, og åpner for forskerens skjønnsmessige vurdering av alder som systematisk inndelingsenhet.

fremst avgjøres av etablering med familie og jobb, velger jeg å kalle de unge i denne undersøkelsen unge voksne. Det vil likevel være representanter for ytterpunkter innafor denne kategorien. På den ene siden er informant Stine bare seksten år, og godt innafor den amerikanske definisjonen for ungdom. I den andre enden finner vi Mia som har høyest alder i gruppa.

De middelaldrende

De to middelaldrende i denne gruppa utgjør foreldre til to av informantene. De er først og fremst plukket ut som referanseinformanter til en eventuell tidligere språknorm, heller enn som representanter for en bestemt språklig voksenorm. For eksempel vil vi i denne undersøkelsen forsøke å se hvorvidt det finnes tegn på at “conservatism is said to set in during adulthood” (Eckert 1997:164), men ettersom de to middelaldrende informantene fremdeles er relativt unge mennesker i vårt vestlige aldersperspektiv, er det slett ikke sikkert at man vil finne noen store forskjeller mellom for eksempel Mia på 30 og Signe som er 42. Eckert påpeker at språklig konservatisme er en faktor i voksnes språkbruk som “is certainly not universal” (loc.cit). Hvorvidt man normerer språkbruken sin etter en mer konservativ norm, avhenger blant annet av faktorer som sosial status og lokale alderssystem. Dersom man ønsker å undersøke språket som et sosialt medium, er dette faktorer som er vanskelig å se bort fra. En femtiåring har ikke den samme aldersstatus overalt. Individuelle og kulturelle forskjeller må tas med i betraktningen, og med et informantutvalg på bare to informanter vil det være vanskelig å si noe generelt om tendenser i de middelaldrendes språkbruk. Man kan imidlertid bruke språkbruken til disse to personene som sammenlikningsgrunnlag til de yngre informantenes språkbruk.

5.3.3 Språk og bosted

I dag har *bostedet*, eller hjemmet, ei litt anna betydning enn tidligere. Det som før preget bostedet var stabiliteten og stedfastheten. I dag er situasjonen en annen. Omdal (1994:18) sier at “vi kan derfor konkludere med at det er

riktig å karakterisere en betydelig del av befolkninga som lite bufast”. Videre sier han at “dessuten får en inntrykk av at for mange er det å flytte etter noen få års opphold på et sted, en del av livsmønsteret”. Ifølge dette kan man konkludere at bostedets betydning er en komplisert variabel det blir interessant å se i sammenheng med mobile informanters språkbruk.

I Lyngen vil sannsynligvis denne variabelen være viktig for resultatet av undersøkelsen. Den delen av gruppa som utgjør flytterne, har alle hatt, og noen har fortsatt flere bosted. På de ulike bostedene møtes mennesker med ulik bakgrunn, noe som gjør at “dagens språkbruker har kjennskap til og passivt behersker langt mer av samfunnets totale språklige variasjon enn det som var tilfellet bare for et par generasjoner tilbake” (op.cit:19).

Kapittel 6

Analyse av fire språklige variabler i lys av sosiolingvistisk teori

6.1 Om oppbygningen av analysen

I denne analysedelen av undersøkelsen vil jeg forsøke å se de fire språklige variablene¹ personlig pronomen i første person entall, diftongen /ei/, vokalen /e/ foran palatal og palatal uttale av nasalen /n/, lateralen /l/ og klusilen /ʃ/ i forhold til de teoretiske størrelsene mobilitet, alder, kjønn og identitet. Variablene vil bli behandlet én etter én med henblikk på de fire mulige påvirkningsfaktorene nevnt ovenfor. Først vil jeg imidlertid argumentere for hvorfor jeg har valgt å fokusere på nettopp disse forklaringsmodellene.

Ved siden av de sosiale variablene nevnt ovenfor ble akkomodasjon og sosiale nettverk tidligere trukket fram som viktige analytiske redskaper for å belyse språkvariasjon.² Jeg har likevel valgt å ikke ta i bruk de analytiske redskapene akkomodasjon og sosiale nettverk for å belyse språkvariasjonen. Grunnen til dette er at disse teoriene vanskelig lar seg operasjonalisere med

¹Se punkt 5.2 om språklige variabler.

²Se punkt 5.3 om sosiale variabler, punkt 3.4 og punkt 3.5 om akkomodasjonsteorien.

det materialet jeg har tilgjengelig i denne undersøkelsen.³

I motsetning til for mobilitet, alder, kjønn og identitet var det ikke mulig å si noe kvantitativt om akkomodasjonen til den enkelte informant. Det ville være vanskelig å registrere om det finnes noen grad av akkomodasjon i intervjusituasjonen ettersom det kun var meg og informanten til stede (og fordi jeg ikke har noen dokumentasjon på hvordan informantene snakker ellers). En kan likevel ikke se bort fra at det finnes en påvirkning mellom informant og intervjuer.⁴ Jeg velger likevel å gi akkomodasjonsteorien en plass i den avsluttende diskusjonen fordi man ikke kan se bort fra at den kan være med på å belyse den språklige variasjonen i informantenes talemål.

Det er også problematisk å studere de sosiale nettverkenes effekt på informantenes språkbruk ettersom det ikke er blitt gjort nøyere rede for nettverksstrukturene i den undersøkte gruppa. Dette lot seg vanskelig gjøre ettersom informantene utgjør ei svært heterogen gruppe med mange sosiale bånd utenfor hjemstedet. Teorien om sosiale nettverk ble likevel til en viss grad brukt som metode for utvelgning av informanter, og de har alle sosial forankring på Lyngseidet. Den geografiske og aldersmessige spredningen var like fullt så stor at det ble vanskelig å se variasjon i forhold til språklig markering av sosiale nettverk.

Informantene utgjør det jeg vil karakterisere som et ekstra løst sammensatt nettverk. En diskusjon av disse nettverkenes betydning for informantenes valg av språktrekk vil derfor ikke sees i sammenheng med tallmaterialet. Relasjonene innad i informantgruppa er for lite tydelige til at de skal kunne korreleres og eventuelt føres tilbake til en mulig årsakssammenheng. Manglende grunnlag for å kunne trekke troverdige slutninger er også et argument som begrenser bruken av både akkomodasjonsteorien og teorien om sosiale nettverk.

De sosiale variablene som er brukt i den kvantitative analysen, har én ting felles; de gir grunnlag for oppdeling av informantutvalget. På bakgrunn av

³Mer om akkomodasjon i punkt 3.5 og sosiale nettverk i punkt 3.4. Under disse punktene vil det også redegjøres for hvorfor disse teoriene ikke vil anvendes direkte i analysen.

⁴Se punkt 3.5 for utdyping om akkomodasjon i intervjusituasjonen.

klassifiseringa kan en dokumentere forskjeller i bruk av de språklige variablene. Variabelen kjønn er biologisk betinget, og oppdelinga i kvinner og menn kan derfor sies å være objektiv.⁵ For variabelen mobilitet er informantene delt inn i ei *stabil* og ei *mobil* gruppe, mens de for alder er kategorisert som *middelaldrende* og *unge voksne*. I begge disse tilfellene er klassifiseringa et utslag av ei subjektiv vurdering av hvordan det er hensiktsmessig å dele inn informantene.⁶

For variabelen identitet er inndelinga av informantene mindre opplagt enn for blant annet mobilitet. I et sosiolingvistisk perspektiv handler identitet om psykologiske aspekter som følelsesmessig tilknytning til hjemsted, sosiale grupper eller andre omgivelser, og hvilke utslag dette får for hvordan vi bruker språket til å uttrykke personlighet og selvilde. Det er vanskelig å klassifisere informantene i grupper ut fra deres identitet, men det er likevel mulig å si noe om hvilke korrelasjoner en forventer mellom uttalte holdninger og språklige varianter. For eksempel kan man anta at personer som uttrykker sterk solidaritet med hjemstedet og den lokale dialekten, vil benytte seg av lokale former. Videre er det nærliggende å tro at de som ikke oppgir å ha et bevisst forhold til dialekt, lettere kan la seg påvirke av andre språklige varieteter.

Under intervjuene kom informantene med utsagn som ga grunnlag for å forvente en bestemt språkbruk. Alle gav imidlertid ikke samme opplysninger, og heller ikke utfyllende svar. Ei mer nøyaktig klassifisering av informantene kunne vært gjort, men bare etter nøyere planlagte intervju med sikte på å avdekke informantenes holdning til egen språkbruk og solidaritet med hjemstedets dialekt. Dette var riktignok et av målene med intervjuene, men dybden av samtalene var ikke tilstrekkelig til å kunne foreta en slik inndeling på bakgrunn av identitet. Utsagnene som ble registrerte i samtalene, gir likevel grunnlag for å kunne diskutere den påviste språkvariasjonen på

⁵Kjønn er åpenbart biologisk betinget, men omtales også som en sosial variabel ut fra diskusjonen i punkt 5.3.1.

⁶Se punkt 5.3.2 og 5.3.3 for definisjoner av henholdsvis gruppene middelaldrende/unge voksne og gruppene stabile/mobile.

individnivå.

Alle de fire variablene vil bli analysert etter samme mønster og i forhold til de samme teoriene om hva som kan være med på å forklare språkbruk. Jeg har valgt en slik framgangsmåte for å kunne se om ulike teorier kan bidra til forklaringen på språkvariasjon.

Analysen tar sikte på å vurdere de språklige variablene og informantenes utsagn både kvantitativt og kvalitativt. De kvantitative tallene blir først presentert i tabeller, og siden vurdert, både i forhold til språklige belegg, informantenes egne utsagn og de ulike teoriene om språklig variasjon. Hva informantene selv rapporterer i forhold til egen uttale og eget talemål, er sentralt for vurderinga av tallene. Der deres utsagn kan være med på å kaste lys over tallmaterialet, vil dette derfor integreres i analysen av de registrerte utsagnene. Disse utsagnene kan, i tillegg til den teoretiske bakgrunnen, være med på å belyse den språkvariasjonen jeg tar sikte på å undersøke.

Gjennom analysen vil jeg bruke termene *stigmatiserte*, *markerte* og *lokale* former. Disse henger nært sammen og kan forstås ut fra avsnitt 5.1, der det gjøres rede for markert/umarkert. Likevel vil jeg her gjøre nærmere rede for termene, fordi det ikke er ukomplisert å tolke hvilken betydning disse vil ha for informantene i Lyngen. For de mobile informantene kan man i sin ytterste konsekvens tenke seg at de kan ha fjernet seg fra en lokal språknorm og tilegnet seg nye språkvarieteter som medfører at de oppfatter dialekttrekk fra Lyngseidet som stigmatiserte. For de stabile kan saken være motsatt. De oppfatter de lokale dialekttrekkene som umarkerte, og varieteter fra andre områder som både markerte og stigmatiserte. I et slikt perspektiv kan man snakke om to ulike tilnærminger til termene; en lokal og solidarisk, og ei anna som man kan tenke seg kjennetegner de mest mobile informantene. Dette kan sees i sammenheng med det Venås (1991:106) sier om at dialekten er *hjarte-språket*. Dette språket har sammenheng med hjemstedet, og det er her man har sin grunnleggende identitet. Dette henger med andre ord nært sammen med en solidaritetsfølelse med det opprinnelige, og med den dialekten man har vokst opp med. I motsetning til dette sier Omdal (1990:19) at det er vans-

kelig å snakke om *stedet* som bakgrunn for en opprinnelig dialekt ettersom befolkningen i dag preges av stor mobilitet. På grunn av denne mobiliteten plukker mennesker i dag i større grad opp dialektale trekk fra de ulike stedene de ferdes, og fra mennesker de møter.

Jeg vil bruke termene markert og stigmatisert i forhold til hva informantene selv hevder er lokalt, eller opprinnelig for dem. Ut fra dette vil jeg analysere de ulike språklige variablene. Ettersom det er noe problematisk å slå fast hva tradisjonelle former er, ønsker jeg å legge en del vekt på informantenes holdninger. Dette gjør jeg på bakgrunn av at man kan anta at språkbrukerne selv har klare oppfatninger av egen dialekt, og fordi dette trolig kan påvirke språkbruken deres.

6.2 Om presentasjonen av tallmaterialet

Under gjennomgangen av intervjuene har jeg talt opp antall forekomster av de ulike variantene for hver språklig variabel. Disse tallene blir presenterte i tabeller under analysen av hver variabel. Forekomstene blir framstilt både som *absolutt frekvens* og *relativ frekvens* for å framheve ulike aspekter ved resultatene.⁷

Jeg vil først gjøre rede for hvordan frekvensbegrepene brukes om resultatene for enkeltindivider. Begrepet *absolutt frekvens* er definert som antallet forekomster av en gitt variant. En språklig variabel kan realiseres som flere varianter, og om en summerer den absolutte frekvensen for alle disse, får en det totale antallet forekomster av variabelen. Videre defineres *relativ frekvens* for en gitt variant som absolutt frekvens av varianten delt på totalt antall forekomster av variabelen. Relativ frekvens vil i tabellene alltid være oppgitt i prosent. Tabellverdiene vil derfor vise prosentvis fordeling av variantene. I tabellene brukes forkortelsene AF og RF for henholdsvis absolutt frekvens og relativ frekvens.

⁷For ytterligere redegjøring av framgangsmåten for utregning og vekting av tallmaterialet, se Løvås (1999).

Den relative frekvensen gjør det enklere å sammenligne intraindividuell språklig variasjon. For å få ut mest mulig informasjon må en imidlertid studere begge størrelsene samtidig. Sett i sammenheng med absolutt frekvens kan en avgjøre hvor sannsynlig det er at de relative frekvensene er representative for informantens språklige variasjon. Dersom informanten har benyttet seg lite av variabelen, vil en enkelt forekomst kunne gi stort utslag på den relative frekvensen. I motsatt fall kan man med større sikkerhet si at den registrerte variasjonen er karakteristisk for informantens språkbruk, i alle fall under den omstendigheten en intervjusituasjon utgjør.

Tabellene i dette kapitlet er framstilt på bakgrunn av nøyaktige nedtegninger av de språklige omgivelsene hvor variabelen er registrert. De detaljerte tabellene som viser i hvilke ord variantene er realiserte, finnes i undersøkelsens vedlegg A-C. Ut ifra disse tabellene har jeg foretatt en datareduksjon for å oppnå tabeller hvor informasjonen er lettere tilgjengelig og mer relevant i forhold til drøftinga i kapitlet. Dette er blant annet gjort ved å slå sammen frekvenser, noe som er nærmere beskrevet i introduksjonene til de aktuelle delanalysene der disse tabellene er brukt.

Det er også nødvendig å regne ut absolutt frekvens og relativ frekvens for undergrupper av informantutvalget, som for eksempel kvinnene eller de stabile. Framgangsmåten her lar seg lettest forklare gjennom et eksempel.

Anta at to informanter, Trine og Truls, utgjør gruppa unge voksne. De realiserer variabelen personlig pronomen i første person entall enten som [e:g] eller [æ:g]. De individuelle frekvensene deres er gitt i tabell 6.1.

	[e:g]	[æ:g]	[e:g]	[æ:g]
	AF		RF	
Trine	3	1	75,0	25,0
Truls	7	14	33,3	66,7

Tabell 6.1: Eksempel på absolutt og relativ frekvens for individer

De absolutte frekvensene viser at Truls har realisert variabelen 21 ganger

mote Trines fire. Den relative frekvensen til Truls viser med 66,7% ei klar overvekt av varianten [æ:g]. Hos Trine finner vi imidlertid den høyeste relative frekvensen, som viser at varianten [e:g] med 75,0% er enda mer dominerende for hennes del. Neste oppgave er å bestemme absolutt og relativ frekvens for gruppa unge voksne.

Absolutt frekvens av en gitt variant er definert som summen av de absolutte frekvensene til medlemmene i gruppa. Det gir følgende resultat:

	[e:g]	[æ:g]	Totalt
Unge voksne	10	15	25

Tabell 6.2: Eksempel på absolutt frekvens for ei gruppe

Tabell 6.2 viser at de unge voksne samla har brukt varianten [æ:g] mer enn varianten [e:g], med 15 mot 10 realisasjoner. Absolutt frekvens av variabelen som helhet, det vil si totalt antall forekomster av alle varianter, er lik 25. Vi vil nå se på to ulike måter å regne ut prosentvis fordeling av variantene.

Alternativ 1:

Relativ frekvens for ei gruppe regnes ut på samme måte som for et enkeltindivid. Den er definert som absolutt frekvens av en gitt variant del på totalt antall forekomster av variabelen. Dette gir resultatet vist i tabell 6.3.

	[e:g]	[æ:g]
Unge voksne	40,0	60,0

Tabell 6.3: Eksempel på relativ frekvens for ei gruppe

Dette er ei direkte omregning av de absolutte frekvensene i tabell 6.2 til prosentvis fordeling. Dominansen av varianten [æ:g] er derfor den samme.

Alternativ 2:

Den andre og foretrukne metoden er å beregne *gjennomsnittlig relativ frekvens* for gruppa. Dette er det samme som middelverdien av de relative frekvensene til medlemmene. Resultatet er gitt i tabell 6.4.

	[e:g]	[æ:g]
Unge voksne	54,2	45,8

Tabell 6.4: Eksempel på gjennomsnittlig relativ frekvens for ei gruppe

Den åpenbare forskjellen er at varianten [e:g] i dette tilfellet skårer høyest. Dette kommer av at informantenes bidrag er vektet likt, uavhengig av absolutt frekvens. Varianten [e:g] har høyest gjennomsnittlig relativ frekvens siden Trines bruk av [e:g] prosentvis var mer dominerende enn Truls sin bruk av [æ:g].

Jeg ønsker at hvert medlem skal vektlegges like mye ved beregning av en størrelse som skal beskrive variantfordelinga innafor ei gruppe. I så fall vil faktorer som intervjuets lengde, og hvor snakkesalige informantene var, ikke få direkte innvirkning på resultatet. Dette kravet er ikke oppfylt om man bruker gruppas absolutte frekvens, og heller ikke ved direkte omregning av denne til prosent. Når jeg i denne oppgaven snakker om relativ frekvens på gruppenivå vil det derfor vise til den gjennomsnittlige relative frekvensen. I tabellene vil dette forkortes til GRF, som alltid blir oppgit i prosent. Resultatet gjenspeiler en middelverdi av medlemmenes intraindividuelle variasjon. Dette er en naturlig størrelse å bruke i analysen av forklaringsmodellenes betydning. Foran gjennomgangen av mobilitet, alder og kjønn vil det være tabeller der grupperesultatene er regnet sammen.

Bruken av gjennomsnittlig relativ frekvens gir ikke like stort utslag i behandlinga av det reelle tallmaterialet som i eksemplet. Forskjellen er likevel merkbar. Ta for eksempel Marius, som har lavere absolutt frekvens enn de andre informantene for alle variabler. Dersom variasjonen til Marius avviker fra mønstret til de øvrige gruppedlemmene, vil dette i liten grad bli reflek-

tert gjennom gruppas absolutte frekvenser, siden disse inneholder få belegg på språkbruken til Marius. Hans særegne variasjon vil imidlertid komme til uttrykk gjennom hans individuelle relative frekvens, som det tas forholds-
messig hensyn til ved utregning av gjennomsnittlig relativ frekvens.

6.3 Personlig pronomener første person entall

Det personlige pronomeneret i første person entall kan sies å være den språklige variabelen som i størst grad representerer informantens selv, eller i det minste informantens ubevisste språklige presentasjon av seg selv.⁸ Dette er helt i tråd med Mühlhäusler (1990:109), som sier at selvet gjennom pronomeneret er definert, “not only with respect to other people, but also with respect to place and time”. Hver informant plasserer seg selv både i forhold til tid, sted og relasjoner gjennom sitt valg av språklig uttrykk, og også gjennom det personlige pronomeneret i første person entall. Dette kan tenkes å få utslag på måten informantene bruker språktrekket på ettersom forholdene tid, sted og personlige relasjoner alle er nært knyttet både til identitet, selvoppfattelse og tilhørighet.

På spørsmål om hva som kjennetegner dialekten på Lyngseidet, trekker samtlige informanter fram den lokale varianten av dette språktrekket. Alle informantene påpeker at den tradisjonelle formen er [e:g]. Videre bemerker de at man fort legger merke til om folk *knoter*⁹ når de bruker pronomeneret. Sandøy (1985:139) forklarer dette med at personlig pronomener i første person entall er en språklig variabel folk er særlig vare for, og som “er svært markert som solidaritetsmarkør”. Kanskje er denne variabelen derfor den mest personlige av de ulike språklige variablene i denne oppgaven, og siden den enkelte informant språklig preges av sine lingvistiske valg, kan dette sees i sammenheng med deres selvoppfattelse. Hver enkelt informant kan dessuten

⁸Se punkt 5.2.1 om personlig pronomener i første person entall.

⁹Med *knot* menes her den betydningen informantene selv har lagt til grunn for termen, altså at en person som *knoter*, har lagt seg til språkformer som ikke er typiske eller tradisjonelle for hjemstedet.

sies å ha “moral responsibilities for speaking in relation to the local moral geography” (Mhlhusler 1990:110), noe som igjen viser tilbake til at de personlige pronomenene har sterk symbolverdi når det gjelder tilhørighet og sosiale bånd.

Personlig pronomen i første person entall er en kompleks variabel som kan realiseres på seks ulike måter. Informantene bruker variantene [e:g], [e:], [e], [æ:g], [æ:] og [æ]. Legg her merke til at det skilles mellom de trykksterke variantene [e:] og [æ:], og de trykksvake variantene [e] og [æ]. Videre ser det ut til at [e] i trykksvak posisjon kan reduseres til en lyd som nesten ikke blir hørbar, altså nærmest til en [ɛ].¹⁰ Ut ifra dette kunne man regne med hele syv varianter av variabelen. I denne analysen vil jeg imidlertid ikke skille mellom vanlig trykksvak [e] og [ɛ].¹¹ Den store variasjonen i måten informantene bruker personlig pronomen i første person entall på, viser at dette er en komplisert variabel å forholde seg til.¹²

Det personlige pronomenet i første person entall brukes relativt hyppig av stort sett alle informantene. I tabell 6.5 kan man se hvor mange ganger hver enkelt informant har benyttet seg av de ulike variantene gjennom intervjuet. Enkelte informanter, for eksempel Marius, kommer ut med lave tall ettersom han ikke snakket så aktivt og fritt som en del av de andre informantene. Tabell 6.6 viser relativ frekvens eller prosentvis fordeling av variantene. Dette gjør det enklere å sammenlikne intraindividuell språklig variasjon, men tal-

¹⁰Variantene [e, æ, ɛ] skilles av ulik åpningsgrad. Varianten [e] er en fremre, halvtrang vokal. [æ] er også fremre, men åpen. [ɛ] er fremre og halvåpen.

¹¹Distinksjonen mellom de ulike variantenes trykk kan man anta ikke er sosiolingvistisk motivert. Hvorvidt informantene benytter seg av [e] eller [ɛ] er derfor ikke like interessant for analysen som variasjonen mellom for eksempel [e:g] og [æ:g]. De to siste variantene representerer ulike dialektale former, og kan undersøkes sosiolingvistisk.

¹²Trolig oppleves ikke dette som et komplisert forhold for informantene. De informantene som i intervjuene varierer mellom de ulike variantene ser ut til å gjøre dette på en uproblematisk måte. Dette kan henge sammen med det Bull (1994a:57) viser er den store forskjellen i måten språkbrukere og forskere ser på dialekt. Selv om forskere opplever språkvariasjon som noe komplekst, vil trolig språkbrukerne selv oppfatte dette som ukompliserte strukturer å forholde seg til, og som naturlige uttalemåter i deres språkbruk.

	[e:g]	[e:]	[æ:g]	[æ:]	[e]	[æ]	Sum
Stein	10	73	0	0	5	0	88
Signe	16	76	0	0	8	0	100
Stian	8	86	0	0	1	0	95
Silje	17	55	0	0	10	0	82
Stine	2	22	0	26	14	16	80
Martin	7	69	0	0	12	0	88
Maria	11	64	1	3	15	0	94
Marianne	28	47	0	0	8	0	83
Marius	8	22	0	0	5	0	35
Mia	0	32	7	6	24	5	74
Sum	107	546	8	35	102	21	819

Tabell 6.5: Absolutt frekvens av personlig pronomener i første person entall.

lene bør også sees i sammenheng med den absolutte frekvensen redegjort for i tabell 6.5.

Oppsummering av tabellene

Av tabell 6.5 og 6.6 og figur 6.3 framgår informantenes variasjon i bruk av personlig pronomener i første person entall. Studerer man de individuelle frekvensene, ser man at de ikke-tradisjonelle formene [æ:g] og [æ(:)] kun benyttes av de tre informantene Stine, Maria og Mia.

De to middelaldrende informantene Stein og Signe viser ikke noen særlig variasjon seg imellom når det gjelder bruk av det personlige pronomener i første person entall. Deres språkbruk ser ut til å komme ganske enhetlig til uttrykk ved at de begge benytter seg av de tradisjonelle variantene [e:g] og [e(:)].

I den stabile gruppa er det informanten Stine som varierer mest. Hun benytter seg av alle variantene i tabellen utenom [æ:g].

I den mobile gruppa av unge voksne bruker alle de ulike variantene i stor

	[e:g]	[e:]	[æ:g]	[æ:]	[e]	[æ]
Stein	11,4	83,0	0	0	5,7	0
Signe	16,0	76,0	0	0	8,0	0
Stian	8,4	90,5	0	0	1,1	0
Silje	20,7	67,1	0	0	12,2	0
Stine	2,5	27,5	0	32,5	17,5	20,0
Martin	8,0	78,4	0	0	13,6	0
Maria	11,7	68,1	1,1	3,2	16,0	0
Marianne	33,7	56,6	0	0	9,6	0
Marius	22,9	62,9	0	0	14,3	0
Mia	0	43,2	9,5	8,1	32,4	6,8
Gjennomsnitt	13,5	65,3	1,1	4,4	13,0	2,7

Tabell 6.6: Relativ frekvens av personlig pronomeren i første person entall.

utstrekning. To av informantene, Maria og Mia, benytter seg ikke bare av både [æ:g] og [æ:], men har også en stor grad av variasjon generelt i bruken av denne variabelen. Mia bruker imidlertid ikke [e:g] ved noen anledninger, men sier i stedet [æ:g] i trykksterk posisjon under intervjuet.

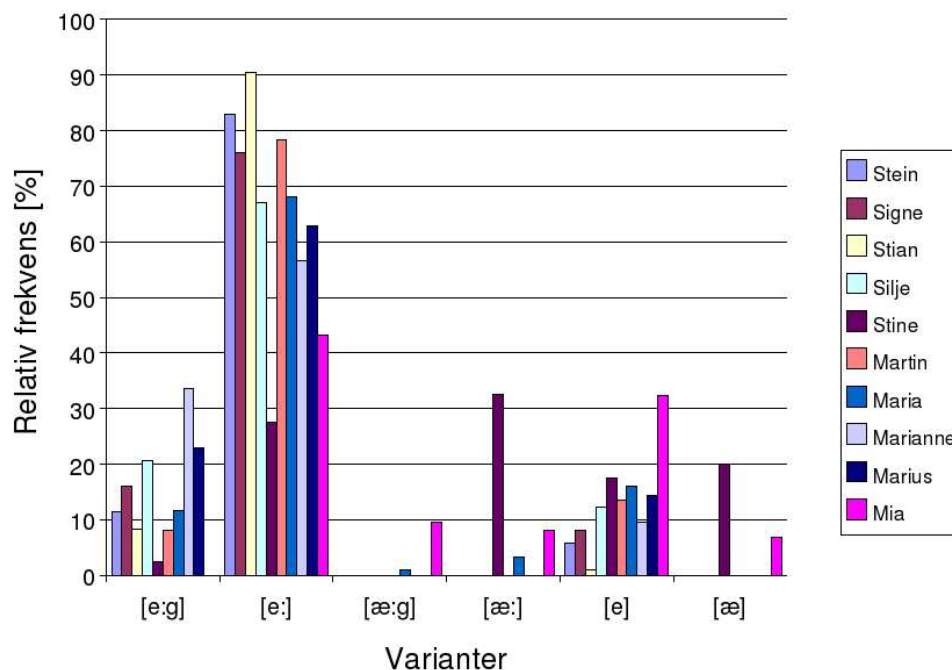
Flertallet av informanter benytter seg av de tradisjonelle formene, men vi ser også at det finnes informanter som skiller seg ut fra dette.

6.3.1 Mobilitet som forklaring

Av tabell 6.7 går det fram at det er i den stabile gruppa man finner størst bruk av [æ(:)]. Når det gjelder bruken av [æ:g], leder den mobile gruppa an. Det er imidlertid viktig å være klar over at dette variasjonsmønsteret kommer av at enkeltpersoner i informantgruppa bruker disse variantene så hyppig at det får store utslag for variasjonstallene for både den stabile og den mobile gruppa. Dette ser vi av tabell 1P, der Stine er registrert med hele 26 språklige belegg av varianten [æ:] og 16 belegg av [æ]. Dette får avgjørende betydning

	[e:g]		[e:]		[æ:g]		[æ:]		[e]		[æ]		Sum
	AF	GRF	AF	GRF	AF	GRF	AF	GRF	AF	GRF	AF	GRF	AF
Stabil	53	11,8	312	68,8	0	0,0	26	6,5	38	8,9	16	4,6	445
Mobil	54	15,3	234	61,8	8	2,1	9	2,3	64	17,2	5	1,4	374

Tabell 6.7: Gruppevariasjon i forhold til mobilitet for personlig pronomen i første person entall.

Figur 6.1: Relativ frekvens av personlig pronomen i første person entall

for det samlede grupperesultatet for den stabile gruppa av informanter, og påvirker det samla resultatet. Det vil derfor trolig være best å bruke tabell 1P og 2P som utgangspunkt for å analysere den språklige variasjonen i forhold til mobilitet ettersom det kun er Stine, Maria og Mia som skiller seg ut i forhold til uttale av de tradisjonelle formene [e:g] og [e(:)]. Siden grupperesultatene er dominerte av tallene til enkeltindivider, kan disse ikke tolkes som trender. De særegne resultatene for Stine og Mia kan dessuten forklares utfra deres egne utsagn om språklig påvirkning utenfra.

Omdal (1994:18) sier at det “er riktig å karakterisere en betydelig del av befolkningen som lite bufast”, og videre at “språklig tilpassing får derfor en noe annen funksjon i dag enn tidligere” (op.cit:19). Et slikt syn på dagens mennesker som nærmest nomadiske får altså ifølge Omdal språklige konsekvenser. Til dette sier imidlertid Helgander (1996:13 f) at man

bör tillägga at det knappast er flytten i sig som är avgörande, det är

snarast det förhållandet att den har medfört att de berörda individerna har kommit att ingå i nya sociala konstellationer och att de därmed etablerat personliga kontakter med andra människor med en delvis helt annan bakgrund.

Begrepet mobilitet må altså ikke bare sees som en fysisk bevegelse, men også i forhold til de ulike sosiale konstellasjonene som informantene fra Lyngen inngår i når de i ulik grad forflytter seg rundt om i regionen og landet. Denne typen mobilitet vil kunne påvirke deres språkbruk, også når de er hjemme på Lyngseidet.

Informant Maria rapporterer imidlertid at det at hun flytter på seg, ikke betyr noe for hvordan hun tror hun snakker. Hun opplever språklig påvirkning og det hun kaller for knoting, som noe negativt, og hevder at dette ikke preger hennes talemål. Hennes og andres mobilitet trenger altså, ifølge denne informanten, ikke å påvirke måten man snakker. Likevel ser vi at Maria er en av dem som har størst variasjon i bruken av pronomener.

Signe har et litt annet syn på dette. Hun sier at det er lett å bli påvirket av det hun kaller *markante* eller *sterke* dialekter. Hun har selv opplevd å gå på skole utenfor Lyngen, og blitt påvirket av dialekter hun oppfatter som både markante og sterke, eller tydelige. Hos denne informanten er altså det å leve et mobilt liv ensbetydende med å måtte inngå i ulike dialektale miljøer. Dette vil i neste omgang påvirke språkbruken, men det ser likevel ikke ut til å ha påvirket måten hun bruker det personlige pronomeneret på, ettersom vi av tabell 1P kan se at hun kun bruker de tradisjonelle variantene [e:g] og [e(:)]. Hun sier videre at det viktigste med språket er å bli forstått, å kunne snakke med alle typer mennesker. I denne sammenhengen kan dette utsagnet tolkes som en evne eller vilje til å endre talemåte etter ulike sosiale og dialektale omgivelser. Ifølge Omdal er imidlertid “kravet om å legge om språket for å bli forstått, [...] heller ikke tillagt like stor vekt som før, ettersom folk nå er vant med den store språklige variasjonen i samfunnet” (loc.cit). Her kan det med andre ord være individuelle forskjeller, der enkelte mennesker føler behov for å endre på språkbruken sin, mens andre ikke gjør det. De aller fleste

av informantene rapporterer likevel at de i møte med mennesker fra andre steder i landet må legge vekk enkelte ord eller uttrykk som ikke automatisk blir forstått. Marianne sier at eksempler på dette er å *elte* [¹³eʎte] v, et verb som har den allmenne betydningen “å *kna for eksempel en deig*”, men som lokalt også kan brukes i betydningen “å la ligge igjen”. Hun rapporterer videre problemer med å bruke ordene [¹³ko:ptuɑ] for *kjøkkenklut* f og [¹³bʊsk] for *et tre* m. Det finnes flere eksempler, men dette er et lite utvalg fra deres rapportering av såkalte uforståelige nordnorske uttrykk som de føler de må endre på for å bli forstått. Det er sikkert tilfelle, som Omdal sier, men med modifikasjoner, at man ikke lenger trenger å forandre på dialekten sin for å bli forstått når man flytter seg rundt i landet. Det viser seg likevel at informantene opplever at de til en viss grad må endre litt på måten de snakker på. Dette er med på å uttrykke egenart og geografisk bakgrunn, men representerer også til en viss grad en begrensning. Dette trenger likevel ikke å påvirke uttalen av personlig pronomen i første person entall.¹³

Det ser likevel ikke ut til at det er andre informanter enn Stine, Maria og Mia som bruker pronomenet ikke-tradisjonelt på grunn av kontakt med andre dialekter. At informantene føler behov for å legge fra seg enkelte ord i møte med andre, er ikke det samme som at de endrer måten de bruker pronomenet på. Disse tre informantene kan sees på som representanter for en språklig tilpasning som følge av mobilitet. Likevel er det, som nevnt før, kun Mia og Stine som selv sier at disse formene kommer av det man kan kalle dialektkontakt.

	[e:g]		[e:]		[æ:g]		[æ:]		[e]		[æ]		Tot
	AF	GRF	AF	GRF	AF	GRF	AF	GRF	AF	GRF	AF	GRF	AF
Mid.ald.	26	13,7	149	79,5	0	0,0	0	0,0	13	6,9	0	0,0	188
U. voksne	81	13,5	397	61,8	8	1,3	35	5,5	89	14,6	21	3,4	631

Tabell 6.8: Gruppevariasjon i forhold til alder for personlig pronomen i første person entall

6.3.2 Alder som forklaring

Middelaldrende

Av tabell 6.8 går det fram at det kun er i gruppa unge voksne at det finnes informanter som sier [æ:g] og [æ(:)]. De middelaldrende benytter seg kun av de mest tradisjonelle formene av personlig pronomeren i første person entall. Disse resultatene kan best forstås dersom de sees i sammenheng med den intraindividuelle variasjonen i tabellene 6.5 og 6.6.

I forsøket på å forklare hvorfor de forskjellige informantgruppene veksler på ulike måter mellom pronomerenformene, er det vanskelig å komme bort fra at det er en forskjell i hvordan de to generasjonene snakker. At de to middelaldrende informantene i større grad enn enkelte av de unge voksne anvender det de alle refererer til som typiske uttaleformer av dialekten på Lyngseidet, kan sees på som et uttrykk for generasjonelle ulikheter. Dette kan imidlertid også være et uttrykk for konservatisme i språket, som følge av såkalt aldersgradering. Likevel er argumentet om konservatisme som følge av alder vanskelig å bruke på ei så lita og ung gruppe middelaldrende. Kanskje må løsningene derfor søkes på andre områder.

Unge voksne

For de tre unge voksne, Stine, Maria og Mia, som har mest variasjon i bruken av pronomeren, kan man ut fra et aldersperspektiv forstå variasjonen deres som et uttrykk for ungdommelig språklek¹⁴ eller utprøving. Disse unge voksne

¹³Eksemplene brukt ovenfor er hovedsaklig ord med ulik betydning, mens når det gjelder personlig pronomeren er det her kun snakk om ulik form. Dette er med andre ord ikke samme forhold. Disse eksemplene vil likevel her tjene til å illustrere hvordan informantene selv opplever at trekk fra deres dialekt oppleves som annerledes i møte med andre. I intervjuene opplevde jeg dessuten at flere av informantene kom inn på semantiske språkforhold når de ble spurt om fonologiske forskjeller i sin egen språkbruk. Det så ikke ut til at informantene opplevde dette som to ulike forhold ved deres talemål.

¹⁴Dersom språkvariasjonen er et uttrykk for en ungdommelig lek med språket, er det vanskelig å passe Mia inn i dette. Mia er trolig for gammel til å kunne betegnes som ungdom. Likevel er hun så ung at språket hennes ennå kan bære preg av et eventuelt

inngår alle i ulike nettverk som medfører ulike impulser. Dette, kombinert med at ungdomsspråk ofte har en annen prestisje enn det eldres språk har, kan gjøre at “dei utviklar sin eigen sjargong, som skil seg frå språket både til barn og vaksne” (Mårøy 1998:59). Ut fra dette kan man forstå at de viser en annen bruk av pronomenerne. De er unge, de mottar ulike impulser, og de har evne til å bruke språket på nye og kreative måter. Selv om ikke alle de unge informantene i denne undersøkelsen passer inn under kategorien *ungdom*, ser det likevel ut til å være ulikheter som kjennetegner dem som gruppe i bruk av denne språklige variabelen. Dette skiller dem fra de to middelaldrende. Det kan med andre ord være grunnlag for å tolke dette som et generasjonelt skille blant informantene.

Dersom man leter etter forklaringer på varierende språkbruk i ei lita gruppe som disse informantene fra Lyngen, er det ikke tilfredsstillende å bare peke på én forklaringsmodell. Alder alene kan ikke forklare variasjonen.

6.3.3 Kjønn som forklaring

Av tabell 6.9 kan man ane et mønster der kvinnene i undersøkelsen i større grad enn mennene, benytter seg av den tradisjonelle formen [e:g], mens mennene bruker [e:] i større grad enn kvinnene. Det er hos de tre kvinnene Maria, Mia og Stine vi kan se den største variasjonen i bruken av pronomenerne, og det er kun hos dem vi finner informanter som både bruker [æ:g] og [æ(:)]. Labov (1972:243) sier at “in careful speech, women use fewer stigmatized forms than men, and are more sensitive than men to prestige patterns”. Dette er i tråd med Bull (1996a), som viser at kvinnene hun undersøkte på Furufleten oftere brukte postalveolar uttale enn menn. Om dette sier hun at “dei har altså tilpassa seg majoritetsspråket” (op.cit:191).¹⁵

tidligere ungdomsspråk. Videre er det sentralt at Mia selv sier at hun til daglig forholder seg til så mange ulike dialektale varieteter at dette preger hennes talemål. Selv sier hun at hun tar til seg og adopterer flere av disse, slik at måten hun snakker på kan kalles “*ei eller anna blanding*”.

¹⁵Bull (1996a) viser likevel at også kvinnene på Furufleten ikke bruker flere prestisjeformer enn mennene når det gjelder andre språktrekk i dialekten deres, så dette mønsteret

	[e:g]		[e:]		[æ:g]		[æ:]		[e]		[æ]		Tot
	AF	GRF	AF	GRF	AF	GRF	AF	GRF	AF	GRF	AF	GRF	AF
Kvinner	74	14,1	296	56,4	8	1,8	35	7,3	79	16,0	21	4,5	513
Menn	33	12,7	250	78,7	0	0,0	0	0,0	23	8,7	0	0,0	306

Tabell 6.9: Gruppevariasjon i forhold til kjønn for personlig pronomen i første person entall

Dersom man antar at dialekten i Tromsø til en viss grad representerer høyere status eller mer prestisje for enkelte språkbrukere i Lyngen, vil man kunne tolke kvinnene Stine og Mia i et slikt statusperspektiv. De uttrykker begge at de til en viss grad ikke lenger snakker lyngendialekt, og at dette har sammenheng med deres tilknytning til Tromsø. For Maria er det motsatt. Hun ønsker å snakke slik man gjør på Lyngseidet, men har likevel en variasjon i språkbruken sin som kan tolkes i retning av Tromsø. Alle disse kvinnene kan tolkes inn i et kjønnsperspektiv der de, som både Labov (1972) og Bull (1996a) påpeker, har lettere for å adoptere språktrekk med høyere status enn mennene. Dette forutsetter at tromsødialekten, som antydnet i i utsagnene deres, har høyere prestisje for disse informantene.

Dette utvalget, som bare består av ti informanter, er for lite til å kunne konkludere med at det finnes språklig variasjon med bakgrunn i ulikheter mellom kjønnene. Det man likevel kan observere, er at det ser ut til å være en viss variasjon mellom måten en del av kvinnene og mennene snakker på. Dette kan blant annet ha bakgrunn i hvordan kvinner markerer språk og status, eller det de oppfatter som prestisjeformer. Dette er mest tydelig i forhold til Stine og Mia, som begge er opptatt av at de bruker former som ikke er typiske for dialekten på Lyngseidet. Kanskje har det seg slik at de understreker denne distansen gjennom språket i intervjuet ved å bruke former som ikke er lokale, men i samsvar med deres egne rapporter om språkbruk. Labov (1972) har vist hvordan mennene i et fiskermiljø på Marthas Vineyard tok i bruk gamle dialektale trekk i opposisjon til nyinnflyttede og feriegjester. Disse mennene tok i bruk gamle dialekttrekk som markører for sin identitet i solidaritet med hjemstedet. Som bevarere av dialektale trekk kan disse sammenliknes med de mannlige informantene på Lyngseidet. Det er mennene som varierer minst i forhold til de lokale formene av personlig pronomener i første person entall, og de kan derfor også sees som konserverere av dialektale trekk ved

gjelder kun uttalen av postalveolarene. Om andre språktrekk i informantenes uttale sier hun at "kvinnene bruker [...] konsekvent former i norsken sin som ber med seg eit sterkt sosialt stigma" (op.cit:196).

hjemstedsdialekten. De tre kvinnene Stine, Maria og Mia vil i motsetning til dette kunne tolkes som *språklige misjonærer* (Steinsholt: 1964), som både tar opp nye dialekttrekk og er med på å spre dem i miljøene der de ferdes.

6.3.4 Identitet som forklaring

Som nevnt tidligere i analysen hører personlig pronomeren i første person entall til de variablene som er mest uløselig knyttet til jeget, eller til selvoppfattelsen. Gjennom talen plasserer informantene seg selv i forhold til både tema og samtalepartner og avslører seg selv og sine meninger gjennom kommunikasjonssituasjonen. Det er vanskelig å analysere variabelen uten å ta høyde for identitet som påvirkningsfaktor.

Også informantene selv uttaler at pronomeren er det språktrekket som klarest av alle viser hvor man kommer fra. Selv de mest mobile informantene har et klart forhold til denne variabelen, og selv om både Mia og Maria benytter seg av [æ:g] og [æ:], sier de at dette symboliserer hvem de er, og hvor de kommer fra. I deres tilfelle representerer det ei forankring som ikke bare er knytta til Lyngen.

For noen av de mest stedbundne informantene som Stein, Signe og Stian ser man av tabellen at de plasserer seg innafor normen for tradisjonell uttale i Lyngen. Dersom man skal tro at dette er forbundet både med deres bakgrunn, deres sosiale nettverk og deres territorielle og sosiale identitet, passer de godt innafor såkalt tradisjonell uttale på Lyngseidet. En tolkning av dette er at de markerer hvem de er, hvor de kommer fra, og sin sosiale og dialektale posisjon gjennom denne variabelen. Ei annen tilnærming til dette er at språkvalgene skjer ubevisst, og dermed ikke nødvendigvis kan tolkes som noen bevisst identitetsmarkering eller handling. Le Page (1985:5) sier imidlertid at språklige valg er “the means by which individuals both identify themselves and identify others”. Det er med andre ord lite tilfeldig over ei slik handling. Gjennom språket gir hvert enkelt individ inntrykk av hvem de er, og tolker alle andre ut fra samme perspektiv. Dersom alle språkhandlingene er identitetshandlinger, vil disse menneskene kunne tolkes som å bevisst holde

på språktrekkene som plasserer dem både språklig, geografisk og personlig i forhold til andre. Det kan med andre ord sees på som en bevisst språklig og sosial posisjonering.

Silje, Martin, Marianne og Marius ser ifølge tallene i tabellen ut til å ha en sammenfallende variasjon i bruk av det personlige pronomeneret. Videre tyder intervjuene på at de alle har et nært forhold til hjemstedet. Som Martin sier, er han *“lyngsværing uansett kor e bor”*. Silje sier at hun synes det er *“tæt å bytte dialækt bare man fløtte te en anna plass”*, og Marianne at *“det e gått å være hæime å høre at dæm snakke såm meg”*. Disse informantene kan tolkes som at de preges språklig av sitt forhold til seg selv og sin dialektale posisjonering i forhold til hjembygda, og at dette kan komme til syne gjennom deres bruk av formen på det personlige pronomeneret i første person entall. Dette er i tråd med Mhlhuslers utsagn om at man gjennom pronomenerene plasserer seg, og har *“responsibilities for speaking in relation to the local moral geography”* (1990:110). Også for de mobile språkbrukerne ser det altså ut til at de forholder seg til moralske forpliktelser som knytter dem språklig til hjembygda. Dette vil jeg hevde henger tett sammen med identiteten deres og solidaritetsfølelsen med hjemmemiljøet.

Dersom man har ei gruppe informanter som ikke oppfatter seg selv eller sin dialekt som typisk for Lyngen, kan man forvente at dette skal gi språklige utslag. Dette ser vi også ganske klart hos et par av informantene. Både Mia og Stine markerer at deres identitet er sterkt knyttet til andre steder, og at dette påvirker dem språklig. De er med andre ord selv bevisst på dette og på at identitet og språk henger nøye sammen. Hos Maria er dette derimot ikke så tydelig ettersom hun selv ikke bare rapporterer at hun snakker klar lyngendialekt, men også bevisst ønsker å gjøre det. På tross av en sterk markering både av språklige trekk og geografisk tilhørighet ser man likevel at hun benytter seg av former som ikke er typiske for den normen hun selv rapporterer å passe inn i. Dette kan være en indikasjon på at språklig variasjon ikke nødvendigvis foregår på et bevisst plan, men også at rapportert språkbruk ikke alltid stemmer overens med faktisk språkbruk, til tross for

klar hjemstedstilknytning, språklig bevissthet og holdninger som favoriserer lokale uttalenormer.

6.3.5 Oppsummering av analysen av personlig pronomen

Gjennom analysen har jeg forsøkt å belyse ulike sider ved både informantenes bruk av personlig pronomen i første person entall, og forklaringer på hvorfor det ser ut til å være variasjon i måten dette brukes på. Etersom det hos denne gruppa språkbrukere finnes variasjon som vanskelig lar seg forklare ut fra en enkelt forklaringsmodell eller ett enkelt perspektiv, har det vært nødvendig å se den både i forhold til ulike grupperinger i informantgruppa og sosiale inndelingskategorier som alder, bosted og kjønn. Ser man de frittstående forklaringene i sammenheng, er det ikke enkelt å si noe samlende om årsaken til den språklige variasjonen.

Den sosiale variabelen mobilitet kan brukes som forklaringsmodell for å forstå språkbruken til de tre informantene Mia, Maria og Stine selv om sistnevnte tilhører den stabile gruppa av unge voksne. Både Mia og Stine påpeker selv at de er påvirket av andre dialekter, noe som gjør det vanskelig å se bort fra nettopp denne forklaringa. Maria er ikke så kategorisk i sin selvrapportering, men man kan likevel anta at hennes mobilitet og tilknytning til Tromsø har betydning for utforminga av hennes talemål og hennes bruk av personlig pronomen.

Av materialet går det fram at det er forskjell på måten de middelaldrende snakker på, og slik flere av de unge voksne snakker. Både Stian og Signe bruker et helt gjennomført og tydelig lokalt pronomenmønster, og slutter seg dermed til de middelaldrende. Blant de tre unge voksne Stine, Maria og Mia finner vi et motsatt mønster. Dette kan knyttes opp til generasjonelle ulikheter som gir utslag for noen av de unge voksne, men siden informantgruppa er så lita, er det vanskelig å konkludere om alder. Man kan likevel merke seg at det kun er i gruppa av unge voksne at vi finner variasjon som går i retning av de ikke-tradisjonelle variantene [æ:g], [æ:] og [æ].

Kjønn er også en faktor som kan tolkes å ha betydning når informantene bruker personlig pronomener. Vi kan se at mennene bruker et langt mer tradisjonelt mønster, og det er kun kvinner som benytter seg av de ikke-tradisjonelle formene [æ:g], [æ:] og [æ].

Når det så gjelder faktoren identitet, viser flere informanter en sterk tilhørighet til Lyngen, og det å være lyngsværing er noe mange av dem er stolte av. Vi kan videre se at det er de informantene som gir klare uttrykk for en lokal forankring som benytter seg mest av lokale uttaleformer. En sterkt lokalforankra identitet gir med andre ord utslag i måten disse informantene bruker personlig pronomener i første person entall. Identitet satt i sammenheng med de andre faktorene kjønn, alder og mobilitet, kan utgjøre en rammeforståelse for hva som påvirker bruken av personlige pronomener i denne informantgruppa.

Kort oppsummert framgår det av materialet at både alder og kjønn til en viss grad spiller en rolle i forklaringa av den språklige variasjonen til informantene. Likevel ser det også ut til at noen individuelle faktorer knytta til mobilitet og identitet er avgjørende når informantene velger språkform i samtale med meg.

6.4 Realisering av diftongen /ei/

Diftongen /ei/ realisert som [æi] eller [ei] er en av de variablene som flere av informantene fra Lyngen ser ut til å ha et bevisst forhold til.¹⁶ Alle informantene bortsett fra Mia, Silje og Marius sier at uttalen med [æi] er et lydlig trekk som kjennetegner dialekten i Lyngen eller på Lyngseidet. Flere av dem rapporterer videre at varianten [æi] er mest typisk hos eldre språkbrukere, og at det er en del av dialekten som kjennetegner og særmerker dem som kommer fra hjembygda. Martin er en av informantene som rapporterer at dette er karakteristisk for lyngendialekten, og han kaller dette et av de *breie*¹⁷ dia-

¹⁶Mer om formelle trekk ved denne variabelen under punkt 5.2.3.

¹⁷På spørsmål om hva en *brei* måte å snakke på er, svarer informanten at dette er blant annet når man sier [æi] isteden for [ei], men generelt virker det som om informantene

lektale trekkene. For disse informantene kan dette betegnes som markør¹⁸ for dialekten i Lyngen, med varianten [æi] som den mest lokale eller tradisjonelle formen. Et annet eksempel på hvordan uttalen [æi] oppfattes, er Marianne som sier “typisk e jo før eksæmpel at gamlinga sir hæim og tæip”. Dette skiller seg imidlertid fra det Christiansen (1960) rapporterer fra Lyngen. Som nevnt i punkt 5.2.3 har hun ikke registrert variasjon i uttalen av denne diftongen, men kun formen [ei]. Kun Pedersen (1988:122) nevner variasjonen i bruk av diftongen spesielt. Ellers finnes to målføreprøver (Jahr og Skare (1996:58) og Pedersen (2000:23)) som viser at deres eldre informanter bruker variantene [ei] og [æi] om hverandre når de snakker. Det er likevel problematisk å snakke om at [æi] er en mer tradisjonell form enn [ei] siden tidligere studier av nordtromsmål viser at begge disse formene er representerte i dialektene i området (Jahr og Skare 1996 og Pedersen 1988, 2000). Siden Pedersens (2000a) informant er født allerede i 1894, tyder dette på at variasjonen mellom [ei] og [æi] har funnes i området i lang tid. Dette gjør det komplisert å snakke om tradisjonelitet når det gjelder dette språktrekket. På den ene sida har man rapporter fra faglitteraturen som viser at begge varianter har vært representerte i talemålet i lang tid, på den andre siden informantenes egen oppfatning av hva som er mest typisk for deres hjemlige dialekt.

6.4.1 Oppsummering av tabellene

Tabell 6.10 viser både absolutt frekvens og relativ frekvens av de to diftongvariantene slik de er registrerte for alle informanter. Av de absolutte frekvensene ser vi at enkelte av informantene har få språklige belegg for variabelen. Dette gjelder blant annet Stine og Marius, som kun brukte diftongen /ei/ henholdsvis åtte og tolv ganger i løpet av intervjuet. Siden de er entydige i sin bruk av variabelen, er det likevel sannsynlig at tallene er representative for språkbruken deres.

Diftongen /ei/ foran /d/ var det kun mulig å registrere i stedsnavnene

bruker betegnelsen *brei* i motsetning til *fin* når det gjelder språkbruk.

¹⁸Se punkt 5.1 om markerthet/salience.

/poʎeide/ og /lypseide/. Ettersom uttalen av stedsnavn ofte utsettes for påtrykk fra skriftsspråksnormen, har jeg valgt å ikke ta disse resultatene med i tabellene.

I vedlegg A finnes de opprinnelige tabellene som ble utarbeidet etter intervjuene. Her er det dokumentert i hvilke ord variantene ble registrert.

Under de følgende punktene vil jeg ut ifra de ulike teoretiske forklaringsmodellene forsøke å belyse hvorfor informantene varierer slik de gjør.

	[ei]		[æi]		Sum
	AF	RF	AF	RF	AF
Stein	19	52,8	17	47,2	36
Signe	17	94,4	1	5,6	18
Stian	15	44,1	19	55,9	34
Silje	0	0	34	100	34
Stine	0	0	8	100	8
Martin	1	3,6	27	96,4	28
Maria	8	22,2	28	77,8	36
Marianne	4	6,9	54	93,1	58
Marius	0	0	12	100	12
Mia	24	100	0	0	24
Gjennomsnitt	8,8	32,4	20,0	67,6	20,8

Tabell 6.10: Absolutt og relativ frekvens av diftongen /ei/

6.4.2 Mobilitet som forklaring

Tabell 6.12 viser hvordan språkvariasjonen fordeler seg i forhold til gruppene av mobile og stabile informanter. Det er den stabile gruppa som i størst grad benytter seg av varianten [ei], mens det er motsatt for varianten [æi]. Det er imidlertid ikke store forskjeller, og for å kunne analysere variasjonen er det nødvendig også å se dette i forhold til informantenes intraindividuel-

[ei]		[æi]	
Mia	100	Marius	100
Signe	94,4	Silje	100
Stein	52,8	Stine	100
Stian	44,1	Martin	96,4
Maria	22,1	Marianne	93,1
Marianne	6,9	Maria	77,8
Martin	3,6	Stian	55,9
Stine	0	Stein	47,2
Silje	0	Signe	5,6
Martin	0	Mia	0

Tabell 6.11: Informantene rangert etter relativ frekvens av diftongen /ei/

	[ei]		[æi]	
	AF	GRF	AF	GRF
Stabile	51	38,3	79	61,7
Mobile	37	26,5	121	73,5

Tabell 6.12: Gruppevariasjon i forhold til mobilitet for diftongen /ei/

le variasjon. I likhet med for personlig pronomen i første person entall får enkeltinformanters uttale store konsekvenser for grupperesultatene.

Av tabell 6.10 og 6.11 ser man at mange av informantene bruker varianten [æi] i større grad enn [ei]. Selv om Mia bare bruker varianten [ei] i intervjuet, og **Signe** bruker den i 94,4% av tilfellene, er det jevnt over en langt større utbredelse av [æi].

I tabell 6.11 er informantene rangert etter hvor hyppig de benytter seg av de to diftongvariantene. Denne tabellen tar utgangspunkt i tabell 6.10, men gjør det noe enklere å se tendensene både når det gjelder mobilitet og kjønn. Tabellen oppgir relativ frekvens ettersom dette gir bedre informasjon

om den intraindividuelle variasjonen enn de den absolutte frekvensen gjør.

I bunnen for analysen av diftongen /ei/ i forhold til mobilitet ligger hypotesen om at økt mobilitet kan medføre økt dialektal påvirkning. Økt dialektal påvirkning kan i neste omgang føre til utjevning av lokale språktrekk. Dette vil i denne variabelen kunne føre til at det mest stigmatiserte språktrekket (spesielt for språkbrukere som ikke bruker denne varianten), her [æi], trolig vil vike for varianten [ei], som er mer vanlig i andre nordnorske dialekter.¹⁹ Dersom man tar høyde for at en dialektal påvirkning også kan gå i retning av “standard østnorsk” vil imidlertid utviklinga kunne gå i motsatt retning, ettersom den mest vanlige formen her er [æi]. Ei slik forklaring må trolig først og fremst sees i forhold til massemedia (tv og radio) og den store informasjonsstrømmen befolkningen utsettes for. Ettersom informantene i denne undersøkelsen først og fremst beveger seg rundt om i Nord-Norge (dette gjelder ikke Marianne som for tida bor i Trondheim) vil en østnorsk dialektvarietet i størst grad påvirke gjennom media²⁰, i neste omgang gjennom mennesker med en østnorsk bakgrunn i informantenes sosiale nettverk.

Helgander (1996:13 f) viser hvordan flyttere som inngår i nye sosiale omgivelser legger vekk lokale trekk til fordel for rikssvensk. I et slikt perspektiv vil trolig en bevegelse vekk fra lokale særtrekk ved dialekten i Lyngen ikke gå i retning av skriftspråksformen [ei], men heller i retning av ulike språktrekk og dialektale varietetetermed prestisje. Flere av informantene hevder at dialekten i Tromsø har stor påvirkningskraft på språkbrukere i Lyngen. I så måte vil den dialektale utviklingen av denne språklige variabelen kunne komme til

¹⁹Trolig gjelder ikke dette for dialektene i Nord-Troms, som i likhet med Lyngen har begge varianter. Pedersen (1988) påviser begge varianter både i Skibotn og Kvænangen. Ut fra dette kan man anta at dette er et språktrekk med utbredelse i hele området.

²⁰Når det gjelder massemedias (og da særlig østnorsk) påvirkningspotensiale sier Mæhlum (1992:83) at det “skulle [...] være nokså åpenbart at disse prinsipielle retningslinjene for språkbruk i den offisielle, statlige medieinstansen *bekrefter*, og langt på vei *forsterker*, denne bestemte varietetens stilling som et overregionalt, autorativt statusspråk”. Uten å gå nærmere innpå debatten om mediaspråkets betydning for språklige endringsmekanismer vil en likevel vanskelig kunne utelukke ei slik forklaring i studier av språklig variasjon.

å gå mot økt bruk av varianten [ei], ettersom denne er mer vanlig i bymålet i Tromsø. Om østnorsk er med på å påvirke, vil dette kunne føre til økt bruk av [æi]. En tredje utviklingslinje peker i retning av økt bruk av lokale språktrekk. Dersom informantene oppfatter en variant som særlig viktig som markør for den lokale dialekten, kan man tenke seg en utvikling der denne formen får en mer sentral plass enn en mindre markert variant. En slik språklig utvikling vil trolig også fremme bruken av [æi] for de informantene som opplever denne varianten som særpreget for lyngendialekten.

Med tabell 6.11 som utgangspunkt kan man analysere informantenes innbyrdes fordeling i forhold til hvorvidt de tilhører den mobile eller den stabile gruppa. Av denne kan man lese at mobile Mia som eneste informant benytter seg utelukkende av varianten [ei]. Bortsett fra dette særtilfellet indikerer tallene at de stabile informantene bruker [ei] i større grad enn de mobile, ettersom Signe, Stein og Stian alle bruker varianten [ei] i vesentlig grad. De sistnevnte bruker imidlertid begge varianter omtrent like mye. Dette er et interessant trekk som gjør det vanskelig å trekke noen entydig konklusjon. Varianten [ei] brukes mye av Mia og Signe, men resten av informantene går fra å fordele seg jevnt mellom bruk av [ei] og [æi] (Stein og Stian), til å benytte seg av [ei] i svært liten grad. Dette kan på den ene siden bety at varianten [æi] er den flertallet oppfatter som mest naturlig å bruke i sitt talemål. Dette ser ut til å være nærmest uavhengig av faktoren mobilitet. På den annen side kan man, dersom man ser på tabell 6.12, se at det ser ut til å være en tendens til at de mobile informantene, i større grad enn de stabile, bruker den formen flertallet oppfatter som mest lokal.²¹ Både Marius, Martin, Marianne og Maria, i tillegg til Stine og Silje, bruker denne varianten svært frekvent. Omdal (1991:197) sier at språkendring som følge av mobilitet ser ut til å foregå “trass i egne synspunkt og språkholdninger”. Det er med andre ord ubevisste prosesser i hvert individ som avgjør dette. Dette kompliserer

²¹En ytterligere forklaring på dette resultatet kan være påvirkning av formen [æi] som er den vanligste i “standard østnorsk”. Man kan ikke se bort fra at dette kan være en faktor som er med på å påvirke informantene i retning av økt bruk av varianten [æi]. Herunder kan både tv og radio være med på å spre en slik uttale.

analysen av språklig variasjon i forhold til gruppeinndelinga stabil-mobil.

Det er indikasjoner i materialet på at de mobile som gruppe i større grad bruker [æi] enn [ei]. I denne informantgruppa ser det ikke ut til at økt mobilitet medfører økt utjevning eller standardisering²² av dette språktrekket. Ut fra dette kan man anta at det er i ferd med å skje ei endring i dialekten siden disse resultatene skiller seg fra blant annet talemålsprøven i Jahr og Skare (1996). Denne endringa er det i så tilfelle de mobile som ser ut til å initiere siden de oftere benytter seg av varianten [æi]. I denne analysen har vi sett at de mobile informantene fordeler seg ganske jevnt uten at den teoretiske tilnærminga geografisk mobilitet virker å ha noen stor, eller avgjørende betydning for resultatene. En eventuell spredning av formen [æi] vil derfor trolig skyldes andre utenomspråklige faktorer enn fysisk mobilitet.

Siden den fysiske mobiliteten ikke ser ut til å være avgjørende i forhold til utbredelsen av variantene av denne variabelen, kan man søke forklaringer i faktoren *personlighet*. Denne tilnærminga åpner for at mobilitet ikke først og fremst trenger å ta utgangspunkt i hvorvidt mennesker forflytter seg fysisk. I stedet kan hvert individ inneha en evne til mobilitet som ligger på et psykologisk plan. Mæhlum (1992:332) omtaler dette som en type “sosial fleksibilitet”. Dersom man antar at gruppa unge voksne er preget av mobilitet, uavhengig av inndelinga stabil-mobil, vil man kunne hevde at deres evne til nettopp en slik type fleksibilitet kan være avgjørende for valg av språktrekk. En slik fleksibilitet kan påvirke språkbrukeren i ulike sosiale omgivelser. Dette kan medføre at språkbrukeren, i den grad han innehar en slik evne, skifter raskere mellom språkvarieteter enn de som ikke innehar denne evnen. Situasjonelle språkvekslinger eller dialektvekslinger opptrer trolig hyppigere for denne karaktertypen. Dette kan igjen medføre at informanten i intervjuet snakker i tråd med den normen han/hun oppfatter som passende for den aktuelle språkbrukssituasjonen.

²²[ei] er den forma som ligger nærmest skriftspråknormen. Dette er også den uttalevarianten man finner i Tromsø bymål, samt i Balsfjord. En eventuell utjevning av lokale dialekttrekk vil derfor mest sannsynlig påvirke [æi]-uttalen i retning av [ei].

Det er vanskelig å si noe om hvorvidt uttalen av /ei/ styres av en type *indre mobilitet*, og hvilke utslag dette gir. Intervjuene gjort i forkant av undersøkelsen var ikke grundige nok til å kunne dele informantene inn i gruppene Skjekkeland (2001:3) refererer til som “homo staticus” og “homo dynamicus”. I en utvida forståelse av begrepet mobilitet ligger det personlige og psykologiske forhold som er vanskelige å kontrollere. Dette kan blant annet medføre at informantene i stor grad varierer bruken av denne variabelen. Mobilitet tolket som en fysisk bevegelse blir dermed ei for snever teoretisk tilnærming. I større grad må man bygge denne ut, og åpne for at hvert individ kan identifisere seg med eller forholde seg til ulik språklig påvirkning, selv om det er en stabil beboer på Lyngseidet.

6.4.3 Alder som forklaring

	[ei]		[æi]	
	AF	GRF	AF	GRF
Middelaldrende	36	73,6	18	26,4
Unge voksne	52	22,1	182	77,9

Tabell 6.13: Gruppevariasjon i forhold til alder for diftongen /ei/

Dersom man undersøker gruppevariasjonen i forhold til alder, går det av tabell 6.13 fram at de to generasjonene skiller seg klart fra hverandre i forhold til valg av varianter. De middelaldrende informantene bruker [ei] i overveiende grad, mens de unge voksne bruker [æi]. Denne tabellen sett i sammenheng med tabell 6.10 og 6.11, kan utgjøre utgangspunkt for analysen både av gruppevariasjonen og den intraindividuelle variasjonen.

Middelaldrende

De middelaldrende informantene bruker varianten [ei] i langt større grad enn de unge, bortsett fra Mia som gjennomfører bruken av denne varianten gjen-

nom hele intervjuet. På spørsmål om hva som er typiske trekk ved dialekten, svarer som tidligere nevnt syv av ti informanter at bruken av [æi] er typisk for Lyngen, uten å definere nærmere nøyaktige språklige omgivelser for dette. Marianne sa i punkt 6.4 at det var typisk at eldre språkbrukere i Lyngen brukte en uttale med [æi], og at de sa ord som [hæim] *heim* adv, og [tæip] *teip* m. Av dette kan man konkludere at det er varianten [æi] denne informanten betegner som typisk for Lyngen, eller i alle fall for det informanten oppfatter som de eldres uttale. Av intervjuene går det likevel fram at de to middelaldrende ikke bruker denne varianten som betegnes som typisk for området, i like stor grad som [ei], mens de mobile unge voksne bruker den langt mer.

Dersom det er slik at eldre språkbrukere sier [æi] i større grad enn yngre, må man kunne anta at de to middelaldrende ikke er gamle nok til å passe inn i et slikt mønster eller at de ikke har samme forhold til variabelen som Marianne. En annen mulighet er at det rett og slett ikke stemmer at denne varianten er vanligst i gruppa av middelaldrende og eldre språkbrukere i Lyngen. Av tabell 6.10 ser man at Stein bruker begge variantene omtrent like mye, mens Signe bruker [ei] i 94,4 prosent av tilfellene. Det Marianne refererer til som de *eldres* måte å snakke på, bekreftes altså ikke av disse to middelaldrende informantene. Samme mønster som det Stein bruker, kan man se i talemålsprøven fra Jahr og Skare (1996:58) og Pedersen (2000a:23) I dette materialet bruker informantene de to variantene om hverandre. Heller ikke disse informantene ser ut til å foretrekke varianten [æi] foran [ei]. Når det gjelder alder, ser det med andre ord ut til at Stein føyer seg inn i mønstret for variasjon tidligere avdekket hos informanter eldre enn ham selv.

Unge voksne

Hos de tre stabile informantene, Stian, Silje og Stine, ser man av tabell 1D og 2D et mønster som avviker fra de to middelaldrende. Disse tre unge voksne bruker [æi] mer enn [ei], men i denne grupperinga er det også variasjon. Hos Stian er fordelinga relativt jevn, slik at det ikke kan snakkes om klare tendenser for hvilke av de to han bruker mest. Dette er et variasjonsmønster

som er sammenfallende med middelaldrende **Stein**. Både Stine og Silje bruker imidlertid kun diftongen [æi]. Man kan altså slå fast at den stabile gruppa av unge voksne i mye større grad enn de to middelaldrende bruker varianten [æi], men at det likevel er likhetstrekk mellom enkeltinformantene **Stein** og **Stian** som i forhold til hverandre representerer to ulike generasjoner.

I den mobile gruppa unge voksne ser man også en viss variasjon, men gruppa som helhet kjennetegnes av at den bruker formen [æi] i større grad enn [ei]. Ved siden av Silje og Stine er Marius, Marianne og Martin de som bruker denne formen mest. Marianne, som i punkt 6.4 rapporterer at det typiske for eldre i Lyngen er en uttale med [æi], bruker den selv i 93,1% av tilfellene. Dette er på tross av at hun mer eller mindre har bodd borte siden 1995. Mia avviker fra mønstret blant de mobile unge voksne. Hun har ikke noen eksempler på bruk av [æi], noe hun er bevisst. Hun rapporterer at [hæim] er en typisk lokal form for *heim* adv, men at hun ikke lenger benytter seg av denne uttalen når hun snakker. I stedet rapporterer hun å bruke formen [jæm] *hjem* adv. Det faktum at Mia skiller seg fra de øvrige unge voksne informantene gjør at hun i større grad kan sammenliknes med de middelaldrende og deres språkbruk. **Signe** bruker varianten [ei] i 94,4% av tilfellene, og Mia i 100%. Dette kan tolkes som om Mia i større grad identifiserer seg med en språklig norm som i denne variabelen først og fremst representeres av middelaldrende **Signe** og **Stein**.

I likhet med den stabile gruppa unge voksne ser vi i den mobile gruppa variasjon når det gjelder hvor mye de ulike informantene bruker [ei] eller [æi]. Disse informantene fordeler seg helt fra null prosent til hundre prosent bruk av [æi].

Konklusjon på alder som forklaring

I dette materialet ser det ut til å være ulikheter mellom måten representantene for de ulike generasjonene bruker diftongen på. Blant de middelaldrende er det flere registrerte belegg på bruk av varianten [ei] enn [æi], mens det er motsatt hos de unge voksne. Det er vanskelig å finne entydige svar på hvorfor

disse to aldersgruppene ikke viser korrespondanse i måten de bruker /ei/ på.

På den ene sida kan det hende at bruken av [æi] er mer typisk for måten unge språkbrukere i Lyngen snakker på enn for de eldre, og at de eldre på et tidligere tidspunkt i livet selv har benyttet seg av denne formen i større grad enn de gjør nå. Dette kan i så fall forklare hvorfor Christiansen ikke fant variasjon i bruken av diftongen blant de eldre språkbrukerne hun undersøkte.²³ Det forklarer imidlertid ikke hvorfor flere av de unge voksne oppfatter varianten [æi] som en form eldre bruker. Det forklarer heller ikke at den eldre informanten fra målføreprøven fra Lyngseidet (se Jahr og Skare 1996:58) bruker [ei] og [æi] om hverandre. Videre kan det heller ikke forklare hvorfor de to voksne ser ut til å være så ulike i hvor frekvent de bruker de to forskjellige variantene. Tidligere forskning har blant annet hevdet at “conservatism is said to set in during adulthood” (Eckert 1997:164), men denne forklaringa er vanskelig å anvende på dette materialet. To informanter er ikke nok til å slå noe fast om hvordan middelaldrende i Lyngen snakker, dessuten er disse to ikke så gamle at man kan forvente at de har gått gjennom noen særlig grad av språkkonservering. Man kan likevel se tendenser i dette materialet til at middelaldrende bruker varianten [ei] av diftongen /ei/ i større grad enn de yngre informantene. De to middelaldrende informanter skiller seg imidlertid fra hverandre når det gjelder valg av språkstrategi ved at Signe bruker [ei] i 94,4% av tilfellene, og Stein i 52,8%.

6.4.4 Kjønn som forklaring

Av tabell 6.14 kan man lese at mennene i gjennomsnitt benytter seg mer av varianten [æi] enn kvinnene, og motsatt for varianten [ei]. Forskjellen mellom kjønnene er imidlertid ikke stor ettersom det bare er omtrent 12% som skiller gruppene relative frekvenser. Den relative frekvensen gir imidlertid bare et gjennomsnitt for hele gruppa, og gjenspeiler ikke variasjonen blant

²³Det kan imidlertid også bety, som nevnt i punkt 5.2.3, at variantene [ei] og [æi] bare utgjør ett og samme fonem, og at Christiansen (1960) ikke har tatt hensyn til kvalitet.

	[ei]		[æi]	
	AF	RF	AF	RF
Kvinner	35	37,3	75	62,7
Menn	53	25,1	125	74,9

Tabell 6.14: Gruppevariasjon i forhold til kjønn for diftongen /ei/

medlemmene.²⁴ For eksempel kan man fra de individuelle frekvensene i tabell 6.10 og 6.11 se at kvinnene benytter større del av skalaen for relativ frekvens. Her finnes begge ytterpunkter, med Silje og Stine som kun bruker varianten [æi], og Mia som bare benytter seg av [ei]. Ut ifra disse kan en si at kvinnene er mest konsekvente og har minst variasjon i sin språkbruk. Blant mennene finner vi riktignok Marius, som er helt konsekvent i sin bruk av [æi], men her finnes også Stein og Stian som har omtrent like mange belegg for hver variant, og som dermed viser størst individuell variasjon.

6.4.5 Identitet som forklaring

Varianten [æi] har markørverdi for flere av informantene, og blir trukket fram av syv av dem som typisk for deres hjemstedsdialekt. På bakgrunn av dette vil både solidaritet med hjembygda, status og identitet være viktige forhold som kan være med på å beskrive hvorfor informantene fordeler seg slik de gjør. For Mia, som selv sier at hun “*aldri vil fløtte telbvake te Lyngen*”, at hun ikke lenger “*tænke på Lyngen såm jøm*”, og som selv ikke lenger føler hun snakker lyngendialekt, får ikke denne markørformen høy status. Den blir heller ikke viktig for å markere lokal solidaritet. Vi ser av tabell 6.10 at hun ikke bruker [æi] i det hele tatt. For Martin er saken motsatt. Han har bodd lenge borte, men markerer seg likevel som lyngsværing med sterke bånd til

²⁴Variasjonen blant gruppemedlemmene ville kommet fram dersom man beregnet de statistiske størrelsene varians eller standardavvik. Disse tallene viser spredningen innafor gruppa, eller den gjennomsnittlige avstanden mellom de individuelle resultatene og gruppegjennomsnittet.

hjemstedet. Han bruker [æi] i hele 96,4% prosent av tilfellene, og dette kan knyttes sammen med hans egne utsagn om identitet og hjemsted; *“uanset kor e bor, om de e i Trumsø, Oslo eller Bærgen, e de jo lyngsværing eg e”*. Han er dessuten en av dem som sier at dette er en variabel som karakteriserer dialekten hjemme. Han forteller videre gjerne om den sommeren han jobbet i Oslo, og om hvordan vennene hevdet at han, om mulig, snakket ennå bredere og brukte mer av diftongvarianten [æi] da han kom hjem enn da han dro. I et slikt utsagn ligger informasjon om flere utenomspråklige forhold. For det første forteller det at informanten har et bevisst forhold både til dialekten på hjemstedet, og til sin egen uttale i forhold til denne. For det andre viser det at han mest sannsynlig bruker dialekten sin som språklig markør i møte med mennesker fra andre deler av landet. Det viser videre at det ligger en identitetsbærende funksjon i denne måten å uttale diftongen /ei/ på. Martin er bevisst på dette forholdet, og forteller om hvor viktig det er å snakke slik man gjør hjemme.

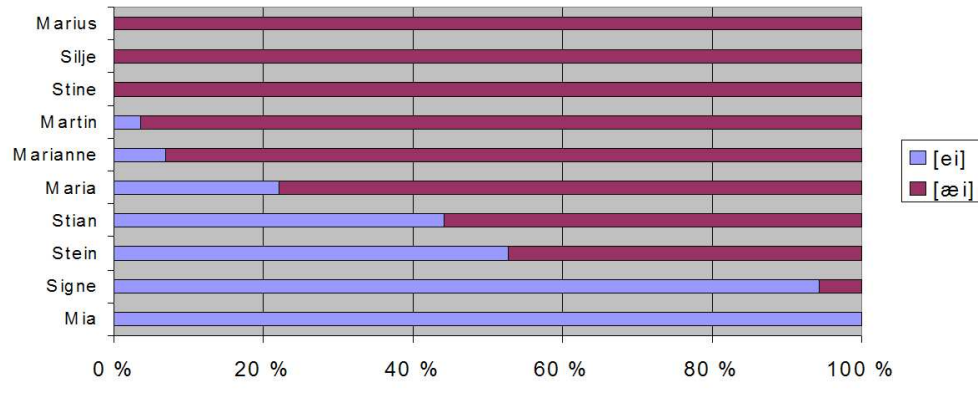
En annen tolkning av dette utsagnet vil være at Martin har latt seg påvirke av den østlandske uttalenormen [æi]. Han hevder selv at dette kommer av at han har varianten [æi] med seg fra talemålet fra Lyngseidet, og at han tror dette ble viktig for ham å markere i tida i Oslo. Likevel er det problematisk å avgjøre hvilken uttalenorm som har fått betydning for denne informantens talemål, ettersom normene er sammenfallende, men har ulikt geografisk opphav. Med utgangspunkt i Bull (1996a:196), som skriver at “[e]it stykke på veg skapar vi oss sjølve gjennom dei språkvala vi gjør”, kan man anta at Martin skaper seg en identitet i tråd med sin bakgrunn i møte med mennesker i Oslo. Ettersom den uttalen han markerer ikke representerer noe avvik fra den normen han møter på det nye stedet, blir denne trolig uproblematisk å benytte seg av. Språk som identitetshandling kan her forstås både som denne informantens ønske om å markere sin tilhørighet, noe han selv understreker er svært viktig for ham, og som et uttrykk for akkomodasjon, og dermed ei tilnærming til de menneskene han treffer.

Språket som markør for både personlig og geografisk identitet kan vise

seg å være ei viktig forklaring, ettersom det i materialet finnes indikasjoner på at det er andre utenomspråklige faktorer enn mobilitet, alder og kjønn som kan ha innvirkning på valg av språkvariant. Ser man alle de teoretiske tilnærmingene i sammenheng, kan dette være med på å forklare de språklige valgene informantene foretar seg. I utgangspunktet skulle en tro at det var de middelaldrende som benyttet seg mest av de formene informantene rapporterer er typisk for Lyngen. Faktum er at de mobile unge voksne bruker disse i større grad. Dette er et interessant funn. Viktig er det også at det ikke ser ut til at det er de mest stabile beboerne i informantgruppa som velger den lokale uttalenormen.

Ei forklaring på dette kan være at de stabile og middelaldrende informantenes identitet er så sterkt og trygt befestet i lokalmiljøet i Lyngen, at de ikke nødvendigvis trenger å uttrykke dette gjennom språket. I et slikt perspektiv kan man anta at de eldste og mest stabile informantene markerer seg på en lang rekke sosiale arenaer på hjemstedet, og dermed ikke trenger å bruke språket til dette. For dem vil det ikke være så viktig å beholde de lokale språktrekkene som markører på tilhørighet. Det kan videre tenkes at en ung og mobil person med sterk hjemstedstilknytning har et større behov for å markere sin geografiske bakgrunn, eller identitet i sosiale eller kommunikative situasjoner utenfor hjembygda, og dermed bruker former han/hun selv oppfatter som typiske eller tradisjonelle. Et slikt perspektiv kan belyse hvorfor de mobile informantene bruker så markerte lokale former når man kan anta at de i lange perioder eksponeres for andre varianter av denne diftongen.

Ei litt anna vinkling på dette er at veksling mellom variantene, slik vi ser det hos Stein og i målføreprøvene i Jahr og Skare (1996:58) og Pedersen (2000a:23 f), representerer tradisjonell språkbruk. Formene som oppleves som markerte for hjemstedsdialekten på Lyngseidet blir forsterket blant unge voksne med behov for å markere identitet og lokal tilhørighet.

Figur 6.2: Grafisk framstilling av informantenes bruk av diftongen /ei/.

6.4.6 Oppsummering av diftongen /ei/

At syv informanter rapporterer at de oppfatter varianten [æi] som mer tradisjonell enn [ei], kan ha flere årsaker. Ei av forklaringene kan være at [æi] i større grad enn [ei] skiller seg lydlig ut fra uttalen i Tromsø, som flere av informantene rapporterer å ha et nært forhold til. Denne uttalen representerer et avvik fra den normen disse informantene sammenlikner seg og sitt hjemlige talemål med. På grunn av dette skillet blir varianten [æi] lagt mer merke til, og kan lettest identifiseres som særpreget for den lokale dialekten på Lyngseidet. Kanskje kan dette også være med på å forklare hvorfor informantene rapporterer at varianten [æi] er mer typisk for eldre enn for yngre. Eldre språkbrukere oppfattes som mer lokalitetsbundet enn de yngre, og informantene ser på disse som konserverere av det lokale i større grad. At de har registrert at de eldre bruker varianten [æi], får da større betydning enn at de faktisk også sier [ei]. Man markerer en lokal forankring i større grad med denne lokale varianten enn den som også eksisterer i dialekter andre steder.

For de informantene som identifiserer seg med hjemstedet og med dialekten der, kan man tenke seg en utvikling der de tar opp de trekkene de oppfatter som markører for dialekten på hjemstedet. I ei tid preget av mobilitet og språklig utjevning forsterker disse informantene bruken av lokale språktrekk.

Dette kan til en viss grad sees i sammenheng med Labovs (1972) resultater fra Martha's Vineyard. Når informantene opplever dialektalt påtrykk fra andre varieteter, velger de en strategi som går i retning av det de oppfatter som lokale språktrekk.

6.5 Realisering av kort vokal /e/ foran palatal

Foran palataler kan kort vokal /e/ av historisk kort /e/ realiseres som variantene [e] eller [æ].²⁵ Tabellene der alle belegg på disse vokalene er registrert, finnes i vedlegg B. Fra beleggene som finnes i vedlegget, har jeg valgt å utelate kort [e] foran /c/ når [e] er en kortform av diftongen /ei/. Etersom jeg i denne undersøkelsen kun ønsket å se på realiseringen av historisk kort /e/, valgte jeg å ikke bruke ordene [brec-bræc] *breit* adj, [fec-fæc] *feit* n og [grec-græc] *greit* adj, selv om disse ordene ble brukt av informantene under samtalene.

I likhet med de ulike variantene av diftongen /ei/ er realiseringa av kort /e/ et lydlig forhold informantene har en bevisst oppfatning av. Når de ble spurt hva som er betegnende for deres dialekt på Lyngseidet, svarer de seks informantene Stein, Stian, Martin, Maria, Marianne og Mia blant annet ord som [fjæʎ] *fjell* n og [çæɲɛ] *kjenne* v. inf. Dette kan man tolke som et uttrykk for at vokalkvaliteten i disse orda oppleves som markert for deres egen språkbruk, eller i alle fall for dialekten på hjemstedet. Informant Martin sier at dette er ett av de trekkene man lettest kan tolke som en markering av hvor man kommer fra. Christiansen (1960) viser i hennes feltundersøkelse i

²⁵Christiansen (1960) fant i dialekten i Helgøy at "kort e og æ er sammenfalt i [e] framfor palatal konsonant [...]. Forlenges vokalen, nærmer den seg mer til [æ] [...]" . Også Pedersen (1988:119) undersøkte dette forholdet, og sier at "[i] framlyd er det berre føre /t/ at det finst eit minimalt par mellom /e/ og /æ/. Ved dei andre konsonantfonema (forutan n) som kan stå etter /e/ og /æ/ i framlyd, ser det ut til at fordelinga mellom vokalane er som om dei skulle vere kombanitoriske variantar av eitt fonem".

Lyngen at begge variantene [e] og [æ] finnes i dialekten. I så tilfelle kan man spørre hvilken form som er den tradisjonelle eller opphavlige. Selv om flertallet av informantene i denne undersøkelsen sier at uttalen [æ] er den mest tradisjonelle formen, ser ikke dette ut til å stemme i forhold til Christiansens materiale fra 1960. Dette gjør det vanskelig å snakke om hva som er den eldre formen. Når det likevel er slik at flere av informantene opplever at [æ]-uttalen er mer tradisjonell enn [e]-uttalen, og at [æ] for disse informantene utgjør en dialektal markør, kan man argumentere for at denne varianten har større tradisjonell verdi. I neste omgang betyr det at varianten [e] for disse informantene oppleves som mindre tradisjonell.

6.5.1 Oppsummering av tabellene

Av tabellene går det fram at vokalen /e/ brukes ulikt av de forskjellige informantene i forhold til påfølgende palatal. I tabell 6.15 er de ulike realiseringene av variabelen slått sammen og satt inn i forhold til påfølgende palatal.

I tabell 6.15 og 6.16, som omhandler variasjon hos den enkelte informant, ser man at det er variasjon i forhold til hvor hyppig de ulike informantene benytter seg av de ulike variantene. Eksempel på dette er på den ene sida Stine²⁶, som har 100% bruk av [æ] foran palatal, og på den andre sida Mia som har 100% bruk av [e].

Maria er den informanten som har størst variasjon av denne variabelen. Hun benytter seg i like stor grad av de to variantene, og er derfor den minst konsekvente informanten i materialet. Vi merker oss samtidig at informanten kun har ti belegg, fordelt likt på de to variantene.

De tre informantene Stein, Signe og Mia har alle en langt mer frekvent bruk av [e] enn de har av [æ]. Signe bruker [e] i hele 93% av tilfellene, og Mia 100%. Stein har litt mer variasjon, men bruker likevel denne varianten

²⁶Det er verdt å merke seg at Stine etil sammen i intervjuet kun har 11 belegg der hun bruker denne variabelen. Det er derfor problematisk å konkludere på bakgrunn av et slikt datagrunnlag. Et lengre intervju med flere belegg kan muligens gi et bedre bilde av språkbruken hennes.

	[e] eller [æ] foran /ʎ/		[e] eller [æ] foran /ɲ/		[e] eller [æ] foran /c/		Totalt	
	[e]	[æ]	[e]	[æ]	[e]	[æ]	[e]	[æ]
Stein	7	0	4	4	0	0	11	4
Signe	7	0	7	1	0	0	14	1
Stian	0	4	1	2	0	0	1	6
Silje	1	4	0	7	0	0	1	11
Stine	0	10	0	3	0	0	0	13
Martin	0	6	1	15	0	2	1	23
Maria	0	1	5	4	0	0	5	5
Marianne	1	6	0	1	0	0	1	7
Marius	0	5	0	6	0	0	0	17
Mia	7	0	7	0	0	0	14	0
Sum	23	36	25	43	0	2	48	81

Tabell 6.15: Absolutt frekvens av kort vokal /e/ foran palatal

	[e] eller [æ] foran /ʎ/		[e] eller [æ] foran /ɲ/		[e] eller [æ] foran /c/		Totalt	
	[e]	[æ]	[e]	[æ]	[e]	[æ]	[e]	[æ]
Stein	100	0	50	50	0	0	73,3	26,7
Signe	100	0	87,5	12,5	0	0	93,3	6,7
Stian	0	100	33,3	66,7	0	0	14,3	85,7
Silje	20	80	0	100	0	0	8,3	91,7
Stine	0	100	0	100	0	0	0	100
Martin	0	100	6,3	93,7	0	100	4,2	95,8
Maria	0	100	55,6	44,4	0	0	50	50
Marianne	14,3	85,7	0	100	0	0	12,5	87,5
Marius	0	100	0	100	0	0	0	100
Mia	100	0	100	0	0	0	100	0
Gj.snitt	33,4	66,6	33,3	66,7	0	100	35,6	64,4

Tabell 6.16: Relativ frekvens av kort vokal /e/ foran palatal

i hele 73% av tilfellene.

I likhet med at det i materialet finnes ei gruppe som klart benytter seg av [e] i forhold til [æ], finnes det også et motsatt mønster. Informantene Stian, Silje, Stine, Martin, Marianne og Marius bruker alle [æ] langt mer frekvent enn [e].

6.5.2 Mobilitet som forklaring

	[e]		[æ]	
	AF	GRF	AF	GRF
Stabile	27	37,8	35	62,2
Mobile	21	33,3	46	66,7

Tabell 6.17: Gruppevariasjon i forhold til mobilitet for kort vokal /e/ foran palatal

For denne variabelen ser det ut til å være vanskelig å argumentere for at økt mobilitet fører til økt bruk av ikke-tradisjonelle språktrekk. Av tabell 6.17 kan man lese at det ikke er store forskjeller i hvordan de stabile og de mobile informantene bruker variantene [e] og [æ]. Den lille variasjonen i de to gruppene indikerer imidlertid at de stabile bruker varianten [e] i 4,5% flere tilfeller enn de mobile informantene. Dette er ikke i tråd med forventningen om at økt fysisk mobilitet medfører økt dialektal påvirkning og dermed utjevning av lokale språktrekk. I dette tilfellet ville en slik prosess foregå på bekostning av den mest lokale varianten [æ]. Også her skal vi se at enkeltinformanters utsagn avslører holdninger som kan være med på å forklare resultatene.

Omdal (1991:187) sier at “det at befolkninga spesielt i byene er så språklig sammensatt, må også bety noe for den språklige påvirkninga som flytterne utsettes for, og for deres eventuelle språklige tilpassing”. I informantgruppa fra Lyngen ser man at den gruppa som bruker formen [æ] mest, er blandet.

Den består av de tre stabile informantene Stian, Silje og Stine, men også av de mobile informantene Martin, Marianne og Marius. Mobilitet ser ikke ut til å virke inn på hvilken språklig strategi de velger.

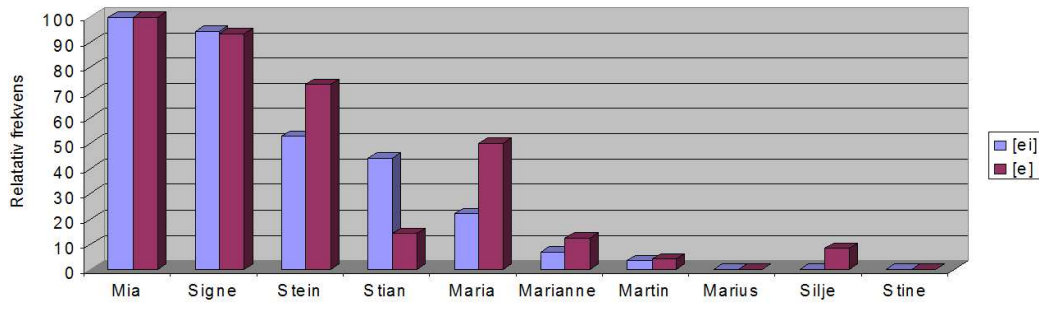
Videre ser vi at de som benytter seg minst av varianten [æ], er stabile Stein og Signe, men også den mobile Mia. Dette er på tross av at både Stein og Mia rapporterer at [æ] er den mest typiske uttalen for Lyngen. Maria plasserer seg midt mellom gruppene med like stor bruk av begge varianter.

Informantgruppa framstår som svært heterogen i bruken av denne variabelen, og dette ser ut til å gå på tvers av inndelingskategorien som omhandler flytting og stabilitet. Omdals (1991:196) undersøkelser av setesdøler i Kristiansand indikerer at den språklige tilpassinga er “individavhengig”. Helgander (1996:162) framhever individets behov for å tilhøre ulike sosiale grupper. Det er ifølge ham individets ønske om aksept og tilhørighet som gjør at mobile mennesker tilegner seg nye dialektale varianter. Dette må også sees i sammenheng med det enkelte individs *personlighet*. Om ulike personligheter skal ha avgjørende betydning, må mobilitet sees på som en abstraksjon. Mobilitet trenger i så måte ikke først og fremst være en fysisk bevegelse, men heller en “psykologisk basert størrelse” (Mæhlum 1992:331). Den fysiske forflytningen har i følge dette ingen direkte innvirkning på språkbruk. I stedet får deres mentale evne til mobilitet avgjørende betydning. Mæhlum (op.cit) viser imidlertid til at dette er et komplekst forhold ved mennesket som er svært vanskelig å benytte seg av operasjonelt.

Dette kan vi se i sammenheng med analysen av diftongen /ei/.²⁷ Variasjonsmønsteret for [ei-æi] minner om variasjonsmønsteret for [e-æ], og også her var det vanskelig å knytte den språklige variasjonen til den fysiske mobiliteten i informantgruppa. I likhet med i analysen av diftongen /ei/ forholder informantene i denne analysen seg til to ulike språklige varianter av variabelen, og vi kan se at de fordeler seg på svært lik måte i valg av variant i talemålet

²⁷Begge disse variablene omhandler variasjonen mellom variantene [e]-[æ]. Det er med andre ord et sammenfallende mønster i variasjonen der denne vokalen er involvert. Dette ser ut til å være uavhengig av hvorvidt det er i forhold til den korte vokalen /e/ eller diftongen /ei/.

sitt. Videre ser det i begge analysene ut til at faktoren *personlighet* som en abstrahert form for mobilitet kan være med på å kaste lys over hvorfor både stabile og mobile mennesker i undersøkelsen bruker de ulike variantene. Figur 6.5.2 sammenlikner resultatene for kort vokal /e/ foran palatal og diftongen /ei/. Den dokumenterer at det er stort sammenfall, som tidligere diskutert.

Figur 6.3: Samvariasjon av varianten [ei] av diftongen /ei/ og varianten [e] av kort vokal /e/ foran palatal.

6.5.3 Alder som forklaring

	[e]		[æ]	
	AF	RF	AF	RF
Middelaldrende	25	83,3	5	16,7
Unge voksne	23	23,7	76	76,3

Tabell 6.18: Gruppevariasjon i forhold til alder for kort vokal /e/ foran palatal

Av tabell 6.18 kan man se at det er større ulikheter i hvordan de middelaldrende og de unge voksne bruker de ulike variantene på enn det var i gruppene stabile og mobile. Varianten [e] brukes langt mer av de middelaldrende informantene enn av de unge voksne.

Middelaldrende

For denne variabelen har de to middelaldrende informantene et visst samsvare i måten de benytter seg av vokalen på. De er begge, i likhet med Mia, representanter for den delen av informantgruppa som bruker [e] langt mer frekvent enn [æ]. Dette gjør disse informantene forskjellige fra resten av informantgruppa, som viser motsatt språklig strategi i sin bruk av vokalen [e] foran palatal.

Ei av forklaringene på dette kan søkes i Christiansen (1960), som viser at begge varianter av variabelen er sidestilte. De to middelaldrende kan ut fra dette tolkes som om de kommer fra en tradisjon der de kan velge form ut fra samtalesituasjon, og at uttalen med [e] for dem har blitt den mest naturlige, eller eventuelt den de benytter seg av i en intervju-situasjon. I et slikt perspektiv har ikke de middelaldrende, som begge var barn da Christiansen (1960) besøkte Lyngen, et forhold til variabelen der de må velge den ene eller andre varianten. Begge varianter kan tolkes som å ha vært sidestilte da disse to informantene vokste opp. Tabell 6.18 viser likevel at de begge bruker [e] i langt større grad enn [æ].

Om man undersøker talemålsprøven fra den eldre informanten fra Lyngseidet hos Jahr og Skare (1996:58), kan man se at han gjennomfører varianten [æ] foran det man kan anta, selv om dette ikke er markert i teksten, er palatal uttale. Om dette lille tekstutdraget er representativt for hvordan denne informanten snakker, skiller dette seg fra resultatene til Christiansen (1960). Det skiller seg også fra måten de middelaldrende informantene i denne undersøkelsen snakker.

Unge voksne

I gruppa av unge voksne informanter er det ikke noe ensartet språkvariasjonsmønster. Den gruppa som benytter seg mest av varianten [æ], er fordelt over aldersgruppa 16-28 år, og alderen deres ikke virker avgjørende for hvor stor variasjon de har i sin uttale. Det ser tvert imot ut til at informanten Martin, som er 27 år, og Stine, som er seksten, bruker varianten [æ] i omtrent like

stor grad. Dette er på tross av aldersforskjellen mellom dem. I likhet med ved diftongen /ei/ er det Mia på 30 år som bryter med mønstret til resten av gruppa, ved at hun i likhet med de middelaldrende informantene, har langt mer [e] foran palatal enn [æ].

Dersom det har seg slik at de middelaldrende har uttalenormen sin fra en tid da [e] og [æ] var sidestilte former, kan det blant de unge voksne se ut som om varianten [æ] har fått større betydning. Dette kan bety at denne uttalevarianten er blitt vanligere blant unge enn blant eldre, eller at dette er ei ekspanderende form. Om det er ei ekspanderende form, kan man tolke materialet som at de unge voksne her leder an i denne prosessen. Kotsinas (1998:169) sier at “det finns emellertid många tecken på att ungdomars nyskapelser spelar en inte obetydlig roll i språkförändringsprocessen”. De unge voksne i denne undersøkelsen kan med andre ord være med på å ta opp og spre varianten [æ] på bekostning av [e]. Christiansen registrerte begge varianter side om side i 1960, men i min undersøkelse brukes [æ] i langt større grad enn [e]. Det kan altså se ut til at disse informantene identifiserer seg i større grad med den form for talemål som den eldre informanten i talemålsprøven i Jahr og Skare (1996:58) bruker.

Om man kort summerer opp språkvariasjonen i forhold til alder på informantene, ser det ut til at det er forskjeller mellom de to gruppene ung voksen og middelaldrende. De unge voksne har i større grad enn de middelaldrende tatt til seg uttalevarianten [æ] foran palatal. Dette er en uttalenorm som følger mønstret avdekket i talemålet til informanten i Jahr og Skare (op.cit).

6.5.4 Kjønn som forklaring

I likhet med i analysen av diftongen /ei/, er det kjønnsmessig variasjon i bruken av variantene [e] og [æ] foran palatal, som vist i tabell 6.19. Variasjonen er ikke like stor når det gjelder kjønn som vi kunne se i forhold til alder. Det er likevel en ganske markant forskjell mellom kvinner og menns måte å bruke variabelen på. Som gruppe bruker kvinnene uttalevarianten [e] i større grad enn mennene.

	[e]		[æ]	
	AF	GRF	AF	GRF
Kvinner	35	44,0	37	56,0
Menn	13	23,0	44	77,0

Tabell 6.19: Gruppevariasjon i forhold til kjønn for kort vokal /e/ foran palatal

Av tabell 6.16 kan man lese at det er de to kvinnene Signe og Mia som mest benytter seg av varianten [e], mens mennene og de resterende kvinnene fordeler seg i større grad mellom de to variantene. Kjønnsmessig fordeling ser man også i bruken av [æ], der Martin bruker denne i hele 95,8% av tilfellene, mens Signe og Mia benytter seg utelukkende av [e]. Dette er på tross av at Signe både sier at hun er veldig bevisst på sin språkbruk, og rapporterer at språkvarianten [æ] er sentral i dialekten på hjemstedet.

Også disse resultatene kan man se i sammenheng med resultatene fra analysen av diftongen /ei/, der kvinnene var mest konsekvent i valg av variant. Det ser altså ut til at enkelte av kvinnene velger en tydeligere strategi når det gjelder disse variablene. Videre er det også sentralt at det er langt færre belegg av varianten [e] enn av [æ], slik at det kan se ut til at de informantene som benytter seg av [æ] snakker friere og mer aktivt enn de som bruker [e].

6.5.5 Identitet som forklaring

I analysen av denne variabelen har vi sett at mobilitet, alder og kjønn kan ha betydning for informantenes språklige valg. Dette kan man hevde henger tett sammen med deres lokale tilhørighet og personlige identitet.

Samtalen med Signe kan være med på å illustrere hvordan forholdet mellom dialekt og identitet henger sammen for denne informanten:

A: *Prøve du å hålle på dialækta di?*

S: *Ja, det e e tjæmpebevisst på.*

A: *Koffer det?*

S: *Førr det første fordi eg tar lætt ætter andre dialækte, åsså vil e prate mi. Det har me identitet å jøre å prate din dialækt. Eg e tjæmpebevisst på å hälle på dialæktn min.*

De fire informantene Stian, Stine, Martin og Marianne bruker alle vokalvarianten [æ] mer enn [e], og uttrykker klart at de har sterk tilhørighet til hjemkommunen. Martin sier at “uansett kor eg bor, e det Lyngen såm e hæim”, og markerer med dette hvordan hans identitet er uløselig knyttet til det opprinnelige hjemstedet. Dersom man tar utgangspunkt i at flertallet av informantene anser bruken av [æ] som typisk for slik lyngsværingers snakker, og samtidig tar utsagnene om tilhørighet med i betraktningen, kan man tolke disse to som avgjørende faktorer for utbredelsen av [e] eller [æ] foran palatal hos informantene.

En språklig motsetning til flertallet av de unge voksne informantene finner vi i de to middelaldrende og Mia. Alle tre rapporterer at denne variabelen er sentral i dialekten på Lyngseidet, men benytter seg likevel ikke av den i noen særlig grad. De har en bevissthet om at denne har markørverdi, men de markerer den ikke selv. For de to middelaldrende informantene kan dette tolkes som et manglende behov for å markere geografisk tilhørighet²⁸ siden de allerede har en fast posisjon i lokalsamfunnet. For Mia kan dette tolkes i motsatt retning ettersom hun selv ikke hevder å ha noen tilhørighet lenger til Lyngen. Kanskje er det slik at hun i større grad enn de andre informantene orienterer seg mot Balsfjord og Tromsø der uttalen er [e]? I et slikt perspektiv kan den språklige atferden til Mia sees som en markering av sosial og språklig distanse til Lyngen, og som en identitetshandling (jf Le Page og Tabouret Keller 1985).

Når det gjelder informantenes rapportering om egen tilhørighet og identitet, uttrykker de aller fleste at de har et nært forhold til hjemstedet, og i neste omgang til dialekten der. Dette gjelder imidlertid ikke Marius og Mia.

²⁸Se et liknende mønster og tolkning når det gjelder diftongen /ei/ i 6.4

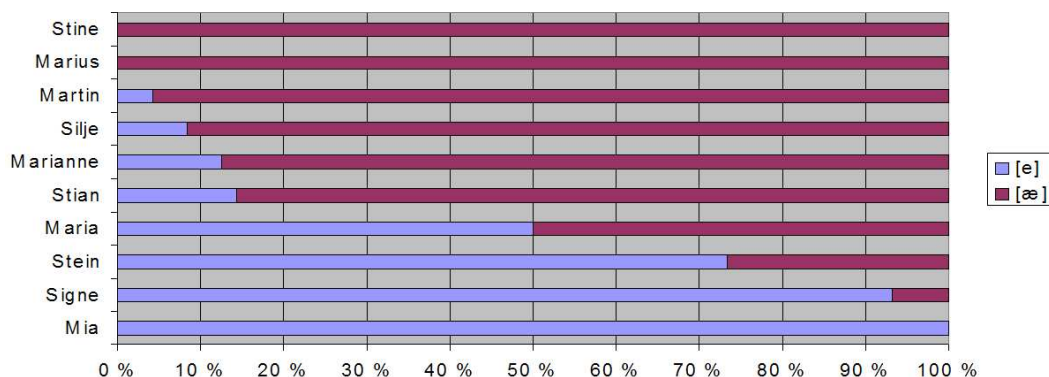
Marius har på sin side ikke noe bevisst forhold til språk og tilhørighet på Lyngseidet, og stiller seg derfor ganske likegyldig både til hvordan han selv og andre snakker. For ham er språket i stadig utvikling, og han ser ikke noe behov for å holde på dialektale trekk som likevel kommer til å endre seg. Mia har på den andre siden et svært bevisst forhold til flytting, dialekt og identitet. Hun sier på den ene siden at hun aldri vil flytte tilbake til Lyngen, men hevder videre at dialekten hjemme er fin, og at hun liker denne bedre enn flere andre hun hører i sitt daglige liv. Hun sier at hun har endret sitt talemål veldig, og vet ikke lenger hva hun snakker. Dette sier Omdal (1991:193) er typisk for flyttere. De har ofte “problem med å oppgi hva slags dialekt de bruker, og de betegner gjerne egen språkform som «blandingsmål», eller hevder at de ikke har noen «egentlig»dialekt”.

Ettersom begge disse to informantene sier at de ikke nødvendigvis snakker, eller ønsker å snakke lyngendialekt, kan man forvente at dette kunne få utslag i deres talemål. Ingen av dem knytter dialekt og lokal identitet sammen som viktige faktorer for en personlig identitet, hvilket ville kunne få språklige konsekvenser. Det er likevel ikke noen fellestrekk i måten de bruker denne variabelen på. Mens Marius plasserer seg som en helt klar bruker av [æ], er Mia en av de som klarest benytter seg av varianten [e]. Dette kan tolkes som en indikasjon på at det ikke nødvendigvis er noen sammenheng mellom geografisk tilhørighet og personlig identitet, og valg av vokal foran palatal for disse to informantene.

6.5.6 Oppsummering av kort vokal /e/ foran palatal

Figur 6.5.6 er ei grafisk framstilling av måten informantene fordeler seg i sin bruk av variantene. Her ser man at det er en klar overvekt av informanter som bruker varianten [æ]. Kun Mia, Signe og Stein anvender varianten [e] mest i sin uttale.

I analysen av denne variabelen har jeg forsøkt å belyse ulike forklaringsmodeller for variasjonen av vokalen /e/ foran palatal /ɲ/, /ʎ/ og /ʝ/. Det har vist seg vanskelig å anvende teoriene hver for seg. I kombinasjon med

Figur 6.4: Grafisk framstilling av informantenes bruk av kort vokal /e/ foran palatal.

hverandre har de imidlertid til en viss grad kastet lys over variasjonen. For denne variabelen ser det ut til at flere av de teoretiske tilnærmingene har kunne vært med på å forklare hvorfor informantene varierer slik de gjør. Mobilitet var ikke en faktor som så ut til å ha avgjørende betydning for språkvariasjonen. Alder, kjønn og identitet var imidlertid forklaringer som alle kunne knyttes til språkbruken til informantene.

I innledningen til analysen ble informantenes egne rapporter om hvilken variant de oppfattet som typisk for dialekten på Lyngseidet, gjort rede for. Dette ble sett i forhold til de tidligere språkforskningsresultatene. Informantene rapporterte i langt større grad at [æ]-varianten var typisk. Dette skilte seg fra Christiansen (1960), som viste at begge formene ble brukt av hennes informanter. Hva kan det så være som medfører at informantene oppfatter at én av variantene er mer tradisjonell eller lokal enn den andre?

I likhet med i analysen av diftongen /ei/ kunne man se at flere av informantene hadde en klar oppfatning av hva som var tradisjonell uttale. Denne uttalen stemte ikke nødvendigvis med verken tidligere forskningsresultater eller språkvariasjonene i informantgruppa fra Lyngseidet. I likhet med variasjonen i bruken av /ei/ ser det her ut til at de unge voksne i større grad enn de middelaldrende har tatt i bruk den varianten flertallet oppfatter som tra-

disjonell, her representert ved vokalen [æ]. På samme måte som for [æi] har det seg trolig slik at denne varianten oppleves som særmerket for dialekten av ulike årsaker. En av årsakene kan være at den skiller seg mer ut fra uttalen andre steder (kan for eksempel sees i forhold til Tromsø bymål), slik at den er lettere å legge merke til. Dette kan forklare hvorfor flere rapporterer at denne varianten er typisk for eldres talemåte.

6.6 Palataler

Palatal uttale av de opprinnelige lange, trykktunge dentalene er også en av de språklige variablene informantene kjenner igjen som karakteristisk for dialekten i området.²⁹ Det er de lange gammelnorske dentalene n, l, t og d som er blitt dratt bakover i munnen slik at de nå blir uttalt med tungeryggen mot ganen, i stedet for med tungespissen mot tennene.

På Lyngseidet har det ikke tidligere vært gjort noen undersøkelser på palatalisert uttale av nasal /ɲ/, labial /ʎ/ og klusilene /c/ og /ʃ/. Dette er et av de lydlige trekk som kjennetegner blant annet dialektene i Nord-Troms og står i kontrast til retrofleks og postalveolar uttale. Bull (1996a:190) sier at hvorvidt palatal uttal byttes ut i uttalen, avhenger av i hvor stor grad språkbrukeren ønsker å normere uttalen sin.

På spørsmål om hva som kjennetegner dialekten på Lyngseidet, svarer blant annet Stine at “*or såm map åg hap e typisk førr sånn vi snakke*”. Selv om informanten ikke bruker termen *palatalisering* kan man anta at det er dette hun skildrer i sitt utsagn. Denne informanten har med andre ord en bevissthet om at dette kjennetegner talemålet på hjemstedet. Også Mia og Marianne har i intervjuene liknende utsagn.

6.6.1 Behandling av materialet

Analysen av palatal uttale har jeg valgt å behandle på en litt annen måte enn de øvrige språkvariablene. Den viktigste årsaken til dette er at den språklige

²⁹Mer om klassifisering av denne variabelen i punkt 5.2.4

variasjonen i variabelen ser ut til å være betinget av ulike språkinterne forhold i større grad enn de andre variablene. Det var ikke mulig å registrere noen særlig variasjon i informantenes bruk av dette språktrekket. Den lille variasjonen det lot seg gjøre å registrere, hang nært sammen med den forutgående vokalen. Derfor har jeg valgt å først presentere tabellene 6.21-6.24, der palatalene er klassifisert i forhold til forutgående vokal. Disse tabellene vil jeg kommentere før jeg presenterer tabellene der resultatene er ytterligere sammenslått. I tabell 6.25-6.28 er tallene for ulike realisasjoner summert opp, og gir derfor kun informasjon om hvorvidt informantene bruker palatal eller ikke-palatal uttale. Dette er tabellene jeg vil bruke som utgangspunkt for analysen i forhold til mobilitet, alder, kjønn og identitet.

Både palatalene /ʎ/ og /ɲ/ er godt representert i materialet. Dette kommer av at informantene brukte disse konsonantene svært hyppig, i klar motsetning til palatalene /c/ og /ʝ/, som det til tider var vanskelig å registrere bruk av. Ettersom informantene ikke ble spurt direkte om uttale av ord, kunne jeg bare håpe at de i samtale med meg ville bruke alle de ulike formene. Det har imidlertid vist seg ikke å stemme. Det så nærmest ut til at informantene helt unngikk ord der det ville være nødvendig å ta et språklig valg i forhold til palatalisering-ikke palatalisering av klusilene. Pedersen (1988:134f.) viser imidlertid til at ord som [raʝ] *pøbel* m, [laʝ] *ladd* m og [skoʝe] *tåke* m er ord der palatal /ʝ/ brukes av informantene hennes. Det ville ved direkte utspørring være mulig å teste om informantene aksepterte disse variantene.

Det faktum at det var vanskelig å få like mange belegg på de ulike palatalene, kan tilskrives flere faktorer. Ei forklaring på dette kan ganske enkelt være at /ʎ/ og /ɲ/ finnes i flere ord enn /c/ og /ʝ/. Ei direkte utspørring kunne medført flere belegg på enkelte ord, og dermed kanskje og større variasjon. Dette kunne imidlertid gitt mindre sannsynlighet for å få tilgang til *det naturlige språket*, eller det brede stilregisteret hos informantene, på grunn av føringer i samtalene fra min side. Videre ville en slik framgangsmåte kunne gi skeivheter i materialet siden noen varianter ville få flere språklige belegg enn andre.

I tabellene blir det ikke markert noe skille mellom vokalene /e/ og /æ/. Realiseringa av vokalen /e/ er ikke sentral i denne delen av analysen, ettersom variantene [e] og [æ] bare kan regnes som ulike allofoner av fonemet /e/.³⁰ I tabell 6.20 vil det finnes en oversikt over vokalene. Systemet følger vokaltrekanten (Sivertsen 1993:61) der åpningsgrad og artikulasjonssted avgjør rekkefølgen på tabellene. Kun de vokalene det var mulig å registrere foran palatal er tatt med i denne framstillinga.

I tabellene i vedlegg C er det markert hvor informantene bruker postalveolar eller retrofleks uttale i stedet for palatal. Dette er gjort for å presentere hele materialet og alle varianter av uttalen, og dessuten for å vise hvor det registrert avvik fra palataliseringsnormen.

Jeg markerer ikke forskjeller mellom de ulike verbtidene eller numerus av substantiv. Der et verb brukes i flere tempus, vil dette bli slått sammen i tabellene. Også ulike bøyingsformer av substantiver er behandlet på samme måte.

	Åpningsgrad				Artikulasjonssted	
	Trang	Halvtrang	Halvåpen	Åpen	Fremre	Bakre
/i/	x				x	
/y/	x				x	
/e/		x			x	
/ø/		x			x	
/æ/			x		x	
/a/				x	x	
/u/	x					x
/o/		x				x

Tabell 6.20: Klassifisering av vokalene

³⁰Se punkt 5.2.2 for mer informasjon om realisering av den korte vokalen /e/.

	/i/+/ λ /	/i/+/l/	/e/+/ λ /	/e/+/l/	/a/+/ λ /	/a/+/l- λ /	/u/+/ λ /	/u/+/l/	/o/+/ λ /	/o/+/l/
Stein	5	0	7	0	17	0	0	0	4	0
Signe	4	2	3	0	13	0	0	0	2	0
Stian	1	0	2	0	14	0	1	0	1	0
Silje	1	2	4	0	17	0	0	0	3	0
Stine	5	0	6	0	12	0	0	0	4	0
Martin	2	0	4	0	30	0	2	0	5	0
Maria	0	0	0	5	3	9	0	0	0	6
Marianne	5	0	5	0	19	0	3	0	0	0
Marius	0	4	5	2	16	0	0	0	0	0
Mia	3	3	10	0	10	0	0	0	5	0

Tabell 6.21: Absolutt frekvens av vokal + / λ - l/

	/i/+/ɲ/	/i/+/n/	/e/+/ɲ/	/e/+/n/	/a/+/ɲ/	/a/+/l-ɭ/	/u/+/ɲ/	/u/+/n/	/o/+/ɲ/	/o/+/n/
Stein	3	0	1	0	10	0	8	0	3	0
Signe	5	1	0	0	18	0	5	0	0	0
Stian	5	0	2	0	5	0	16	0	2	0
Silje	2	0	0	0	10	0	20	0	3	0
Stine	4	0	0	0	6	0	10	0	3	0
Martin	6	0	0	0	15	0	11	0	8	0
Maria	4	0	0	0	8	0	4	0	3	0
Marianne	9	0	3	0	10	0	15	0	4	0
Marius	2	0	0	0	5	0	8	0	1	0
Mia	4	0	1	0	13	0	10	0	2	0

Tabell 6.22: Absolutt frekvens av vokal + /ɲ - n/

	/i/+/c/	/i/+/t/	/y/+/c/	/y/+/t/	/e/+/c/	/e/+/t/
Stein	6	0	3	0	2	0
Signe	7	0	1	0	3	0
Stian	17	0	3	0	1	0
Silje	3	0	2	0	1	0
Stine	10	0	0	0	2	0
Martin	2	0	3	0	4	0
Maria	0	0	2	0	2	0
Marianne	3	0	5	0	3	0
Marius	1	0	3	0	2	0
Mia	1	0	5	0	6	0

Tabell 6.23: Absolutt frekvens av vokal + /c - t/

6.6.2 Oppsummering av tabeller

Av tabellene ser det ut til å være relativt lite variasjon i informantenes bruk av palatalene, men at variasjonen som finnes følger et mønster man kan kjenne igjen fra tidligere undersøkelser av palatalene i områder med språkkontakt (Pedersen 1988). I disse undersøkelsene ser endringer av palataliseringsuttalen ut til å starte med de fremre vokalene i tilknytning til velarene, og at dette siden sprer seg i språksystemet.

Palatal /ʎ/

I tabell 6.21 og 6.25 ser man hvordan de ulike vokalene og deres åpningsgrad påvirker informantenes bruk av /ʎ/. Den største variasjonen finner vi der konsonanten etterfølger den trange, fremre vokalen /i/. Her er det flere av informantene som varierer sin språkbruk. I tabell 6.21 kan man se eksempel på at Mia benytter seg av både postalveolar og palatal uttale av /l/. Om verbet *vil* bruker hun både [viʎ] og [vil], og om adjektivet *lille* bruker hun både [liʎe] og [lile]. Bortsett fra disse avvikene fra palataliseringsnormen,

	/i/+/j/	/i/+/d/	/y/+/j/	/y/+/d/	/e/+/j/	/e/+/d/
Stein	2	0	0	0	0	0
Signe	0	0	0	0	0	0
Stian	2	0	1	0	0	0
Silje	0	0	0	0	0	0
Stine	0	0	0	0	2	0
Martin	0	0	0	0	0	0
Maria	0	0	0	0	0	0
Marianne	2	0	0	0	1	0
Marius	0	0	0	0	0	0
Mia	1	0	0	0	0	0

Tabell 6.24: Absolutt frekvens av vokal + /j - d/

gjennomfører hun bruk av palatalisert uttale. Både Signe, Marius, Maria og Silje blander postalveolar og palatal uttale. Av alle disse informantene er det imidlertid kun Maria som har relativt stor variasjon, med sine 15 registrerte postalveolare uttalevarianter. De øvrige informantene har bare sporadisk variasjon i uttalen.

Palatal /ɲ/

Tabell 6.21 og 6.25 viser distribusjonen av palatalen /ɲ/ registrert i forhold til forutgående vokalkvalitet. Av disse kan man lese at det er svært lite variasjon i informantenes bruken av ɲ. Det eneste avviket finnes hos Signe som ved én anledning sier [mindre] i stedet for [mɪndre]. Det avvikes med andre ord langt mindre i forhold til palatal /ɲ/ enn det gjør i forhold til /ɕ/.

Palatal /c/

Palatalen /c/ opptrer langt mindre hyppig i samtalene enn både /ɕ/ og /ɲ/. Dette går også fram av tabellene 6.21 og 6.25, der man kan se at det

er registrert nokså få palataliserte ord hos informantene. Eneste avvik fra palatal uttale finner vi hos Stine som sier både [lit] og [lic] for *litt* adj.

Palatal /j/

Palatalen /j/ er den minst brukte av de fire palatalene, som vi ser av tabell 6.21 og 6.25. Ord der informantene bruker denne uttalen, opptrer bare sporadisk gjennom intervjuene, noe som igjen medfører svært få registrerte belegg. Det var i intervjuene ikke mulig å registrere avvik fra palataliseringsnormen i uttalen av /j/.³¹

Tabellene 6.25-6.28 vil utgjøre utgangspunktet for analysen i forhold til de sosiale variablene mobilitet, alder, kjønn og identitet. Av tabellene kan man lese at palatalene ikke viser like stor variasjon som de andre språklige variablene jeg har undersøkt. Jeg vil likevel benytte samme framgangsmåte i analysen.

	Vokal + /ɕ/		Vokal + /ʎ/	
	AF	RF	AF	RF
Stein	33	100	0	0
Signe	22	91,7	2	8,3
Stian	19	100	0	0
Silje	25	96,2	2	3,8
Stine	27	100	0	0
Martin	43	100	0	0
Maria	3	13,0	20	87,0
Marianne	32	100	0	0
Marius	21	77,8	6	22,2
Mia	28	90,3	3	9,7

Tabell 6.25: Absolutt og relativ frekvens for vokal + /ɕ/ eller /ʎ/

³¹Se Pedersen (1988:134 f) for opplysninger om palatalen /j/ i uttalen til hennes informanter fra Skibotn.

	Vokal + /p/		Vokal + /n/	
	AF	RF	AF	RF
Stein	25	100	0	0
Signe	28	96,6	1	3,4
Stian	30	100	0	0
Silje	35	100	0	0
Stine	23	100	0	0
Martin	40	100	0	0
Maria	19	100	0	0
Marianne	41	100	0	0
Marius	16	0	0	0
Mia	30	100	0	0

Tabell 6.26: Absolutt og relativ frekvens for vokal + /p-n/

6.6.3 Mobilitet som forklaring

Tabell 6.30 viser hvordan den stabile og den mobile gruppa av informanter samla benytter seg av de ulike variantene av variabelen. Her går det fra at de mobile informantene i større grad enn de stabile avviker fra palataliseringsnormen. Dette resultatet kan imidlertid best analyseres dersom man ser det i forhold til tabell 6.29. I denne tabellen går det fram at det er de to mobile informantene Maria og Marius som varierer mest i bruken av palatalene. Maria bytter ut palatalene med retrofleks og alveolar uttale i 43,5% av tilfellene. Marius bruker samme strategi i 12,2% av tilfellene der han står overfor dette språklige valget. De andre informantene som varierer bruken av denne variabelen er Signe (4,7% avvik³²), Stine (4,5% avvik), Mia (3,9% avvik) og Silje (2,9% avvik). Av disse fire informantene er det kun én mobil, og tre stabile informanter. De to mobile informantene Maria og Marius leder imidlertid an med relativt høye variasjonstall.

³²Med *avvik* menes her en ikke-palatal uttale.

	Vokal + /c/		Vokal + /t/	
	AF	RF	AF	RF
Stein	11	100	0	0
Signe	11	100	0	0
Stian	21	100	0	0
Silje	6	100	0	0
Stine	12	80,0	3	20,0
Martin	9	100	0	0
Maria	4	100	0	0
Marianne	11	100	0	0
Marius	6	100	0	0
Mia	12	100	0	0

Tabell 6.27: Absolutt og relativ frekvens for vokal + /c-t/

Siden tre av de seks som bruker ikke-palatal uttale kommer fra den mobile gruppa, kan man anta at disse informantenes språkvariasjon kan sees i sammenheng med mobilitet. Både Mia, Marius og Maria er alle for tida bosatt i Tromsø, der vi kan se at palatalene ser ut til å være på vei ut av bymålet (Stangnes 2000:108). Det ser altså ut til at deres geografiske mobilitet påvirker deres dialektale valg. Dersom man antar at den språklige tilpassinga først og fremst går i retning av dialektvarieteter med forankring i Tromsø, kan dette forklare at det ser ut til at de legger vekk den palatale uttalen. Stein, som selv palataliserer gjennomført, sier at han tror “det nåk e dialekten i Tromsø som påvirke ungdomman hær mæst”. Kanskje kan dette stemme for de tre unge voksne Mia, Marius og Maria.

For de tre informantene Signe, Silje og Stine er det ikke like enkelt å se sammenhengen mellom språkvariasjon og fysisk mobilitet, siden de bryter med forklaringa som ble presentert over. Stine sier at hun snakker litt som i Tromsø siden faren kommer derfra, og kan ut fra dette tolkes på samme måte som de tre mobile informantene. Denne informanten har tilbrakt mye tid i

	Vokal + /j/		Vokal + /d-j/	
	AF	RF	AF	RF
Stein	2	100	0	0
Signe	0	-	0	-
Stian	3	100	0	0
Silje	0	-	0	-
Stine	2	100	0	0
Martin	0	-	0	-
Maria	0	-	0	-
Marianne	3	100	0	0
Marius	0	-	0	-
Mia	1	100	0	0

Tabell 6.28: Absolutt og relativ frekvens for vokal + /j-d/

Tromsø, og opplever selv at dette har hatt betydning for måten hun snakker på. Til forsvar for den framsatte forklaringa er det likevel viktig å være klar over at de tre stabile informantene **Signe** (4,7% avvik), **Stine** (4,5% avvik) og **Silje** (2,9% avvik) varierer bruken av palatalene mye mindre enn de unge, mobile informantene.

For de øvrige informantene, **Stein**, **Stian**, **Martin** og **Marianne**, ser det ut til at dialekten på hjemstedet ennå har så høy status, eller at deres solidaritet med denne er så stor, at de gjennomfører palataliseringsregelen. For de mobile informantene **Martin** og **Marianne** ser det med andre ord ikke ut til at deres fysiske mobilitet har påvirket palatalene i deres talemål.

At det ikke er like stor variasjon i bruken av denne språkvariabelen som vi kunne se i analysene av både vokalen /e/ foran palatal og i diftongen /ei/, kan bety at faktoren solidaritet er viktigere enn mobilitet. Solidaritet med hjemstedet og talemålet blir i så tilfelle utslagsgivende når informantene står overfor det språklige valget mellom palataler, retrofleksjer og postalveolarer. Dette kan sees i sammenheng med Martins utsagn om at han er lyngsværing

	Palatal		Annen	
	AF	RF	AF	RF
Stein	71	100	0	0
Signe	61	95,3	3	4,7
Stian	73	100	0	0
Silje	66	97,1	2	2,9
Stine	64	95,5	3	4,5
Martin	92	100	0	0
Maria	26	56,5	20	43,5
Marianne	87	100	0	0
Marius	43	87,8	6	12,2
Mia	73	96,1	3	3,9

Tabell 6.29: Absolutt og relativ frekvens for summen av alle palataler

	Palatal		Annen	
	AF	GRF	AF	GRF
Stabile	335	97,3	9	2,7
Mobile	321	88,1	29	11,9

Tabell 6.30: Gruppevariasjon i forhold til mobilitet for palataler

uansett hvor han er, og at han føler behov for å snakke slik lyngsværing gjør. Denne informanten er mobil, han er ung og han holder på palatalene selv om han bor i Tromsø.

6.6.4 Alder som forklaring

Tabell 6.31 gir grunnlag for ei vurdering av informantenes språkvariasjon når det gjelder palatalisering og alder. Den viser at det er forskjeller i måten representantene for de to generasjonene snakker på. Denne variasjonen er ikke like klar som vi kunne se i forhold til mobilitet, men vi ser likevel at de

	Palatal		Annen	
	AF	GRF	AF	GRF
Middelaldrende	132	97,7	3	2,3
Unge voksne	524	91,6	35	8,4

Tabell 6.31: Gruppevariasjon i forhold til alder for palataler

middelaldrende palataliserer i litt større grad enn de unge voksne. Om man ser denne variasjonen på et individplan, er det kun de unge voksne Maria og Marius som markert bruker andre uttalevarianter enn palataler. Maria bruker som sagt annet enn palatal uttale i 43,5% av tilfellene, og Marius i 12,2%. De andre som varierer, gjør dette i relativt liten grad. Det er derfor vanskelig å fremme noen konklusjon ut fra dette materialet.

I gruppa av unge voksne er det flere som viser variasjon i språkbruken. Av de åtte unge varierer hele fem personer, men her er det som nevnt kun Maria og Marius som varierer i større grad. De resterende informantene, Stine, Mia og Silje, benytter seg kun ved sporadiske tilfeller av ikke-palatale uttaleformer.

Ut fra dette materialet kan man altså slå fast at de middelaldrende har gjennomsnittlig mer palatal uttale enn de yngre, men bare én av de o har variasjon.

6.6.5 Kjønn som forklaring

	Palatal		Annen	
	AF	GRF	AF	GRF
Kvinner	377	82,1	31	17,9
Menn	279	96,6	7	3,4

Tabell 6.32: Gruppevariasjon i forhold til kjønn for palataler

Tabell 6.32 antyder at den sosiale faktoren kjønn kan ha en viss betydning

for variasjonen av den språklige variabelen palatal. Mennene bruker palatal uttale i større grad enn kvinnene, og av tabell 6.29 kan man se at av de seks informantene som har språklig variasjon, er det kun én mann, Marius. De andre mennene benytter seg kun av palatal uttale og representerer derfor i langt større grad enn kvinnene en lokal uttalenorm. Dette mønstret er kjent fra analysen av personlig pronomener i første person entall, der kvinnene i større grad enn mennene benyttet seg av et ikke-tradisjonelt mønster i valg av pronomener. Også der var det mennene som i størst grad kunne tolkes som bevarere av de lokale formene, mens kvinnene ledet an med å ta til seg nye trekk. Her er det altså et fellestrekk ved disse to språkvariablene.

Dersom man tolker forskjellen mellom kvinnes og menns bruk av palatal uttale, vil man kunne si at det virker som om kvinnene i større grad enn mennene enten ønsker å ta opp nye trekk, eller at de ubevisst ikke står imot språklig påvirkning utenfra. Bull (1996a:191) viser at kvinnene på Furuflaten i større grad enn mennene er på vei bort fra en uttale der de benytter seg av konsonantsambandene /rd, rt, rl, rn/, og i stedet viser økt bruk av postalveolar uttale. De er dermed på vei bort fra et lokalt dialektalt trekk, mot det Bull definerer som “majoritetsspråket” (loc.cit). Et liknende mønster ser vi altså hos informantene fra Lyngseidet når de uttaler ord som ut fra et lokalt ståsted skal være palatalisert. På Furuflaten kunne Bull (op.cit) bare finne dette mønsteret når det gjaldt valget mellom konsonantsamband eller postalveolarer, men hos informantene fra Lyngseidet var det mulig å registrere for flere av de språklige variablene.

6.6.6 Identitet som forklaring

Siden det er så stort samsvar i måten denne variabelen kommer til uttrykk hos informantene, kan man tenke seg at dette henger sammen med en lokal eller sosial identitet. Av innledningen gikk det fram at flere av informantene en klar oppfatning av at palatal uttale er betegnende for deres hjemsted, noe en kan tolke som at dette språktrekket er knytta til deres identitet som en stedlig eller lokal størrelse. Det er videre interessant at dette er en variabel

der det er stort samsvar i måten både de to middelaldrende og de unge voksne snakker på. Tolker man dette i forhold til identitetsbegrepet, kan det tyde på at alder ikke er utslagsgivende for denne variabelen som identitetsuttrykk. Måten informantene uttaler denne variabelen på, kan vanskelig forklares ut fra alder og mobilitet. Som uttrykk for en lokal norm har trolig denne variabelen en funksjon. Både de mest mobile og de stabile bruker denne relativt gjennomført (bortsett fra Maria og Marius). Kanskje er det da slik at denne variabelen innehar en slags markørverdi for informantene, og at den representerer noe stabilt i forhold til dialekten på hjemstedet. I introduksjonen av denne variabelen betegnet både Stine, Mia og Marianne dette språktrekket som *typisk* for deres dialekt. Det ser altså ut til at kategoriene stabil og mobil ikke trenger å være avgjørende for hvordan informantene uttaler palatalene.

Bull (1996a:190) sier at hvorvidt informantene hun brukte på Furufleten benyttet seg av palatal uttale, avhenger av “i kor stor grad ein vel å standardisere uttalen sin”. Informantene i denne undersøkelsen velger i et slikt perspektiv stort sett ikke å standardisere sin uttale i noen stor grad, men beholder i stedet sin lokale uttalenorm. Dette gjelder alle informantene, bortsett fra Maria, som vi har sett i større grad enn de andre bruker en ikke-palatal uttalevariant. Også hos denne informanten ser vi imidlertid at dette ikke er helt gjennomført, men hun skiller seg likevel fra de andre.

6.6.7 Oppsummering av palataler

Gjennomgangen av informantenes bruk av palatal uttale avslørte at dette er en språklig variabel der det ikke finnes stor variasjon. I analysen kunne vi se at denne variasjonen kun kunne registreres hos enkelte av informantene, og at den først og fremst omhandlet palatalene /ʎ/ og /ɲ/ der de sto etter de fremre vokalene.

En av faktorene som så ut til å kunne være med på å forklare variasjonen var de sosiale variablene kjønn og mobilitet. Alder var vanskelig å bruke i analysen ettersom det var lite variasjon.

Siden flere av informantene var opptatt av at palatalene var beskrivende

for hvordan lyngsværingene snakker, er trolig identitet viktig som forklaring på den språklige variasjonen. Informantene oppfatter dette som et språklig kjennemerke for lyngendialekten, og ser ut til å konservere dette språktrekket i stor grad. Likevel er det variasjon i informantenes språkbruk som kan indikere at det er i ferd med å skje en endring. Ettersom variasjonen var så lite utbredt i informantgruppa, må trolig dette undersøkes nærmere, og med ei større informantgruppe. Dersom det er i ferd med å skje en endring, vil kanskje en undersøkelse i framtida, altså i *virkelig tid*³³, kunne gi svar på om indikasjonene fra denne analysen fikk resultater og ble til en endring av dialekten.

³³Se punkt 3.2.3 for redegjørelse om undersøkelser i *virkelig* og *tilsynelatende* tid.

Kapittel 7

Oppsummering

7.1 Å snakke lyngsværing

Utgangspunktet for denne undersøkelsen var at jeg, etter å ha snakket med flere beboere på Lyngseidet, hadde fått høre at det ikke lenger fantes noe som het lyngendialekt. De mente at denne var forsvunnet, og at ungdommen i bygda hadde fjernet seg fra måten de eldre snakket. Man kunne ikke lenger si at de snakket i tråd med hva det var å snakke lyngsværing. Dette utløste et ønske om å undersøke påstanden nærmere for å forsøke å finne ut om det faktisk var slik at de unge hadde tilegnet seg nye språknormer som var så fremmed fra måten man tidligere hadde snakket i området. Med enkelte belegg i faglitteraturen (se blant annet Christiansen 1960, Elstad 1984, Jahr og Skare 1996, Bull 1996a, 1996b og Pedersen 2000), og ei informantgruppe bestående av mobile og stabile unge voksne, samt to middelaldrende, ønsket jeg å finne svar på dette.

De fire språklige variablene jeg valgte ut var både motivert ut fra hva tidligere forskning hadde pekt på som særegent ved dialekten fra kommunen, og hva informantene selv rapporterte som typiske trekk ved deres talemål. Disse fire variablene var kun et lite utvalg av de mulige språktrekkene blant et stort antall dialektale trekk. Felles for disse var at informantene så ut til å ha et forhold til dem. Ut fra disse variablene ble det avdekket et mønster

som både pekte i retning av et ganske lokalt, eller tradisjonelt talemål, og variasjon som pekte i retning av noe nytt.

Siden det bare ble brukt ti informanter i undersøkelsen, og siden det av disse kun ble gjort ett enkelt intervju med hver, var dette materialet ganske lite. På grunn av dette kan man mest sannsynlig ikke se på resultatene som representativt for noe annet enn talemålet til gruppa som ble undersøkt. Et utvalg på kun ti informanter kan ikke være representanter for en talemålsvarietet på Lyngseidet, men de kan likevel brukes til å se etter tendenser i språkutviklinga. Disse tendensene begrenses imidlertid av flere faktorer. De ti informantene i undersøkelsen ble delt inn i både middelaldrende og unge voksne. De unge voksne ble igjen delt inn i mobile og stabile informanter, noe som betyr at informantgruppa er svært heterogen. Tar man denne inndelinga med i betraktningen, har man i realiteten med tre ulike informantgrupper å gjøre;

1. to stabile middelaldrende informanter
2. tre stabile unge voksne
3. fem mobile unge voksne

Dersom man anser denne inndelinga som ulike grupper som skal kunne være representanter for hvordan innbyggere i Lyngen med samme inndelingskarakteristika snakker, ser man at det vil være knyttet stor usikkerhet til de kvantitative resultatene. Dette gjør det vanskelig å si noe om indikasjoner på hvor talemålet i Lyngen er på vei.

7.2 Oppsummering av de språklige variable- ne

Det er vanskelig å se språkvariasjonen i bruken av personlig pronomen i første person entall i sammenheng med de øvrige variablene. Dette er fordi denne variabelen har så mange ulike realiseringsmuligheter, og fordi den skiller seg

ut ved å være en morfologisk variabel mens de andre er fonologiske variabler. Likevel ønsker jeg her å peke på de teoretiske tilnærmingene som ser ut til å være felles for alle variablene.

7.2.1 Mobilitet

Ettersom mobilitet var hovedperspektivet for undersøkelsen, var det naturlig å se den språklige variasjonen ut fra dette. Innafor alle variablene var det mulig å se at mobilitet kunne være med på å forklare hvorfor informantene brukte de variantene de gjorde, men faktoren så ikke ut til å ha like stor betydning når det gjaldt alle variablene. Både når det gjaldt den korte vokalen /e/ foran palatal og diftongen /ei/ ble det nødvendig å se mobilitet i et mer abstrakt perspektiv knyttet til personlighet og identitet. Informantenes evne til å inngå i ulike sosiale konstellasjoner kunne i et slikt perspektiv brukes som en utvidet form for mobilitet, uten at dette var ei teoretisk tilnærming det var mulig å registrere direkte. Dersom det er slik at mennesker er satt sammen av grupper av mer eller mindre stabile mennesker, og stabilitet i så måte først og fremst innebærer en evne til å tilpasse seg ulike miljøer og mennesker, ville dette kunne være med på å forklare hvorfor det ikke så ut til å være utslagsgivende hvorvidt de var inndelt i fysisk stabile og mobile individer. Denne typen indre mobilitet styres trolig av psykologiske mekanismer som ikke er direkte målbare eller enkle å bruke operasjonelt. Skjekkellands (2001) inndeling i homo stabilicus og homo dynamicus forutsetter dessuten ei tilnærming og kontakt med informantene jeg ikke hadde mulighet til å gjennomføre i denne undersøkelsen. Likevel kan trolig faktoren personlighet eller mental mobilitet knyttes til språkvariasjonen.

7.2.2 Alder

Den språklige variasjonen til informantene ble videre undersøkt i forhold til informantenes alder, og i dette perspektivet kunne jeg registrere flere mønstre for språkvariasjonen. I bruken av de personlige pronomenene i første person

entall var det kun unge voksne som brukte former man kan karakterisere som ikke-tradisjonelle. Også i bruk av palatalene var det i størst grad de unge voksne som skilte seg ut fra palataliseringsnormen (Også middelaldrende Signe avvek litt fra dette, men kun i liten grad). Dersom det er i ferd med å skje ei endring i bruken av disse språkvariablene, ser det ut til at det er de unge voksne som i størst grad beveger seg bort fra den lokale uttalenormen i begge variabler.

Når det gjelder variablene kort vokal /e/ foran palatal og diftongen /ei/ var det noe mer komplisert å se noe klart mønster. Dette kom for det første av at det var vanskelig å etablere hva som var den tradisjonelle uttalen av disse variablene, og at informantene fordelte seg veldig i bruken av disse. I begge variabler var det imidlertid slik at de middelaldrende i størst grad brukte variantene [e] og [ei], mens de unge brukte [æ] og [æi]. I informantenes egne rapporter sa et flertall at den mest tradisjonelle uttalen var [æ] og [æi], men i materialet viste det seg at det var de unge, og ofte mobile som brukte disse variantene mest. Spesielt var dette et tydelig mønster i analysen av /e/ foran palatal. Dette idikerer at de unge i størst grad forholder seg til den normen de selv oppfatter som tradisjonell, og at de bruker denne på bekostning av hva de også oppfatter som lokalt, men ikke som særpreget.

7.2.3 Kjønn

Når den språklige variasjonen ble sett i forhold til den kjønnsmessige fordelinga av informantene, var det også et mønster å spore. I bruken av de personlige pronomenene og palatalene var det kvinnene som i størst grad avvek fra den lokale uttalenormen. Mennene brukte i langt større grad det de selv oppgav som typisk for dialekten på Lyngseidet. I variablene /e/ foran palatal og diftongen /ei/ var ikke variasjonsmønsteret like entydig, men vi kunne se at kvinnene var langt mer konsekvente i bruken av variantene de brukte. Kvinnene brukte mest [e] og [æi], og de hadde mindre variasjon.

7.2.4 Identitet

Det er ikke gjort noen klassifisering av informantene med hensyn til identitet. Derfor er det ikke mulig å vurdere de kvantitative resultatene i forhold til denne faktoren. Denne tilnærminga kan dessuten sies å omfatte flere av de andre ettersom den handler både om alder, kjønn og fysisk eller mental mobilitet. I et slikt perspektiv kan man hevde at identitet er summen av alle de andre tilnærmingene. Alder, kjønn, mobilitet er alle faktorer som i sammenheng med sosiale nettverk er med på å forme individers identitet.

I denne undersøkelsen møtte jeg en informantgruppe der mange av informantene var svært opptatte av den lokale identiteten og tilhørigheta. Mange av dem hadde klare meninger om hva det ville si å være lyngsværing og hva det innebar å snakke i tråd med de lokale uttalenormene. Dette vil jeg hevde man kan se resultater av i informantenes talemål. Dette talemålet bar for alle de språklige variablene preg av å henge sammen med hva informantene oppfattet som det å snakke lyngsværing. For personlige pronomenerne i første person entall var det kun tre informanter som avvek fra de tradisjonelle uttalene [e:g] og [e(:)] I denne variabelen var det kun kvinner som varierte, og mennene kunne tolkes som konserverere av de lokale uttalenormene. Samme mønster kunne registreres i bruken av palatalene der bare to informanter skilte seg markant fra palataliseringsnormen, mens resten bare hadde sporadiske avvik. Når det gjaldt de to øvrige variablene ble det igjen vanskelig å konkludere ettersom informantene var så spredt.

7.3 Kan det være andre forklaringer på variasjonen?

Mæhlum (1999:203) sier at det er umulig å ha kontroll på alle faktorer som kan være med på å påvirke menneskers valg av talemåte, og at teoriene kun kan være et rammeverk for å forsøke å forstå språkvariasjonen. I dette ligger erkjennelsen av at man aldri helt kan få tak om alle faktorer som ligger bak

den språklige variasjonen. I denne undersøkelsen valgte jeg i utgangspunktet fire ulike teoretiske tilnærminger til informantenes språkvariasjon. Trolig må man ta i bruk ennå flere for å fullt ut kunne forstå motivene bak språkbruken. Det er imidlertid, og i følge Mæhlum (op.cit) umulig å oppnå. 1

I kapittel to redegjorde jeg for teoriene om sosiale nettverk og akkomodasjon. Disse forklaringene henger tett sammen med både mobilitet og identitet, og kan derfor vanskelig utelukkes helt som analyseredskaper.

I intervjuene med informantene ble de bedt om å beskrive deres sosiale nettverk både i Lyngen og andre steder. De ble også spurt hvorvidt de selv trodde disse nettverkene påvirket deres talemål. På tross av dette ble det i gjennomgangen av analysen vanskelig å sette den språklige variasjonen i sammenheng med de ulike nettverkene. Dette var hovedsaklig fordi informantene inngikk i så mange nettverk, også utenfor hjemstedet, og at jeg ikke hadde mulighet til å observere dem og deres språkbruk i de ulike relasjonene de rapporterte å inngå i. Felles for mange av de mobile informantene var at de sosiale nettverkene, og de dialektvarietetene de trodde hadde betydning for hvordan de selv snakket, hadde forankring andre steder enn Lyngseidet. Disse nettverkene var rundt om i regionen og landet, og dermed utilgjengelig for meg som forsker. Likevel kan man ikke utelukke at dette påvirker språkbruken til informantene.

Akkomodasjon er også ei forklaring som er nært knyttet til mange av de andre teoretiske tilnærmingene, og som jeg derfor ønsker å kommentere her. I likhet med sosiale nettverk, er akkomodasjonen en faktor det ikke var praktisk mulig å undersøke. Når informantene inngår i ulike sosiale konstellasjoner, er det trolig at dette påvirker måten de snakker på. Der jeg i intervjuene har kunnet registrere avvik fra den lokale dialektnormen, henger dette trolig sammen med at informantene har tilpasset seg andre dialektvarieteter og andre mennesker. Dersom språkvariasjonen jeg har kunnet registrere er et resultat av langtidsakkomodasjon, kan variasjonen være resultatet av en slik tilpasning. På en annen side kan det også hende at den språklige variasjonen kommer av en kortidsakkomodasjon, altså en tilpasning mellom

meg og informanten. Dette blir umulig for meg å vurdere ettersom jeg kun har registrert denne ene språkbrukssituasjonen.

Både sosiale nettverk og akkomodasjon vil trolig ha betydning for hvordan informantene snakker, men ettersom mitt materiale er noe begrenset, blir dette kun spekulasjoner. Jeg finner det likevel vanskelig å utelukke dem helt ettersom de henger så nært sammen med mobilitet. Med økt mobilitet vil informantene ha ei økt sosial kontaktflate. Med denne økte sosiale kontaktflata kommer økt sjanse for en språklig tilpasning. Ettersom informantene i denne undersøkelsen viser variasjon som kan peke i retning av andre dialektvarieteter kan det her ligge muligheter for videre undersøkelser.

7.4 Hvor tar lyngendialekten veien?

Jeg har tidligere understreket at det er vanskelig å si noe generelt om lyngendialekten med et materiale på kun ti informanter. Det er også vanskelig å forutsi noe om videreutviklinga for denne dialekten. Milroy (1980 sidetall) sier imidlertid at også et lite utvalg informanter kan være representativt så lenge det er riktig, og systematisk plukket ut. Uten å gjøre hevd på at denne lille informantgruppa er representativ, vil jeg likevel peke på noen tendenser i materialet.

I de ulike språkvariablene er det ulike tendenser for hvor variasjonen tar veien. For personlig pronomen i første person entall virker det som at variasjonen jeg kunne registrere hos informantene Maria, Mia og Stine gikk i retning av økt bruk av [æ:g] og [æ(:)]. Dette kan man anta er former adoptert fra Tromsø bymål ettersom både Maria og Mia bor der, og Stine sier at denne varieteten påvirker hennes talemål. Om denne variasjonen er starten på ei endring, som siden kommer til å spre seg, ser det ut til at det er dette bymålet som har påvirkningskraft.

Når det gjelder diftongen /ei/ kunne vi av analysen lese store forskjeller i hvordan de middelaldrende og de unge voksne benyttet deg av de ulike variantene. Dersom man generaliserer på bakgrunn av dette, kan det se ut

til at de unge voksne i større grad enn de middelaldrende fremmer bruken av varianten [æi på bekostning av [ei]. Dette er interessant ettersom flertallet hevder at [æi]-formen i størst grad benyttes av eldre. Om yngre språkbrukere på Lyngseidet opplever denne varianten som mest naturlig, kan det se ut til at dette er den varianten som kommer til å få sterkest posisjon i framtida.

Samme mønster som for diftongen /ei/ var det mulig å registrere i den korte vokalen /e/ foran palatal. Varianten [æ] brukes i størst grad av de unge voksne, og har derfor potensiale til å bli den herskende varianten i framtidas talemål på Lyngseidet.

Når det gjelder palatalene kunne man se at en eventuell påbegynt endring enda bare er på et begynnnerstadium. Dersom denne variasjonen skal få fotfeste og bre seg, er det ennå ei stund til denne kan sees som en virkelig endring i lyngendialekten. Likevel var den variasjonen jeg registrerte i samsvar med det mønsteret som begynner med lateralene etter de fremre vokalene, og man kan tenke seg ei utvikling der dette fortsetter å bre seg i språkssystemet. Også her kan trolig dialekten i Tromsø ha påvirkningskraft på ei slik endring.

I punkt 2.2 diskuterte jeg hva som måtte ligge til rette for at en språklig innovasjon skal kunne få fotfeste nok til å spre seg og etablere seg i et språkssystem. Sosial støtte er her viktig som faktor for at dette skal kunne skje. Dersom det har seg slik at mange nok personer på Lyngseidet tar til seg og adopterer de variasjonene vi har sett at denne informantgruppa har i sitt talemål, skulle det ligge til rette for at vi i framtida skulle kunne se at dette blir til virkelige endringer. Dette er vanskelig å forutse.

Utgangspunktet for denne undersøkelsen var et ønske om å undersøke hvorvidt dialekten på Lyngseidet hadde forandret seg som følge av at befolkningen opp gjennom årene var blitt stadig mer mobile. Gruppa jeg undersøkte var sammensatt slik at halvparten var svært mobil, og i analysen har jeg undersøkt hva slags betydning dette har hatt for slik de snakker, i forhold til hvordan mer stabile beboere snakker. Den mobile tilnærminga har til en viss grad vist seg fruktbar, men også informantenes alder, kjønn og identitet har vært faktorer som har kunnet forklare hvorfor disse informantene snakker

som de gjør. Mobilitet som tilnærming har med andre ord bare vært ei del-
forklaring av tildels kompliserte variasjonsmønstre. I like stor grad har alder
vært viktig, og kanskje er det informanten Stine som best illustrerer genera-
sjonsforskjellen i språkbruken og hvor lyngendialekten tar veien når hun sier:
“Man kan jo ikke si chill‘an bæstemor”.

Litteraturliste

Aitchison, Jean. 1991. *Language change. Progress or decay?* Cambridge: Cambridge University Press.

Akselberg, Gunnstein. 1993. "Paradigmeutvikling i sosiolingvistikken. Om utviklinga mot ein post-labovsk sosiolingvistikk". Gilje, Nils og Oddvar Storebø (red.). *Vitenskapsteori og lingvistik*. Bergen: Areadne.

Akselberg, Gunnstein. 1995. *Fenomenologisk dekonstruksjon av det labovmilroyske paradigme i sosiolingvistikken. Ein analyse av sosiolingvistiske tilhøve i Voss kommune*. 1. Utgave. Band 1. Nordisk Institutt. Universitetet i Bergen.

Andersen, Henning. 1989. "Understanding linguistic innovations". Breivik, Leiv Egil og Ernst Håkon Jahr (eds.). *Language change contributions to the study of its causes*. Mouton de Gruyter. Berlin, New York, 6-27.

Berntsen, Mandius og Amund B. Larsen. 1925. *Stavanger bymål*. Oslo: Aschehoug.

Bull, Tove. 1986. "Gransking av nordnorsk mål". *Nordlyd*. Nr. 12, 56-89.

Bull, Tove 1994a. "Dialektomgrepet og dialektologien i høve til språkkontaktvarietetar og beskrivelsen av dei". *Nordiska dialektstudier: Föredrag vid femte nordiska dialektologkonferensen Sigtuna 17-21 augusti 1994*. Sigtuna, 55-62.

Bull, Tove. 1994b. "Språkskifte og språkbevaring blant norske kystsamar". Kotsinas, Ulla-Britt & John Helgander (utg.). *Dialektkontakt, språkkontakt och språk förendring i Norden. Föredrag från et forskarsymposium*. Stockholm, 129-139.

Bull, Tove. 1996a. "Språkskifte hos kvinner og menn i ei nordnorsk fjordsamebygd". Jahr, Ernst Håkon og Olav Skare (red.). *Nordnorske dialektar*. Oslo, Novus forlag, 185-200.

Bull, Tove. 1996b. "Målet i Troms og Finnmark." Jahr, Ernst Håkon og Olav Skare (red.). *Nordnorske dialektar*. Oslo, Novus forlag, 157-174.

Båtevik, Finn O. 1994. *Pendling, flytting og regional utvikling. Ein studie av geografisk mobilitet og demografisk utvikling med særleg vekt på Sogn og Fjordane*. Avhandling for Dr. Polit.-graden. Institutt for geografi. Norsk Handelshøyskole og Universitetet i Bergen.

Christiansen, Hallfrid. 1954/1973. "Hovedinndeling av norske dialekter". *Mal og minne*. (Printet opp igjen i Beito og Hoff (red.) 1973).

Christiansen, Hallfrid. 1960. "Målet i Lyngen, skrevet opp sommeren 1960". Ikke utgitt feltnotat. Original ved Målførearkivet, Universitetet i Oslo.

Eckert, Penelope. 1997. "Age as a Sociolinguistic Variable". Coulmas, Florian (ed.). *The Handbook of Sociolinguistic*. Oxford: Blackwell, 151-167.

Elstad, Kåre. 1979. "Målet i Troms". Kristoffersen, Ivan (red.). *Bygd og by i Norge. Troms*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag, 297-316.

Elstad, Kåre. 1982. "Nordnorske dialektar". Bull, Tove og Kjellaug Jetne

(red.). *Nordnorsk. Språkarv og språkforhold i Nord-Norge*. Oslo, Det Norske Samlaget, 9-100.

Gatewood, J. og R. Rosewine. 1981. "Interactional synchrony: Genuine or spuripos". *Journal of nonverbal behaviour*. Nr. 6, 12-29.

Giles, Howard og Nikolas Coupland. 1979. "Accomodation Theory: Optimal Levels of Convergence". Giles, Howard og Robert N. St. Claire (eds.). *Language and social psychology*. Oxford: Blackwell, 45-65.

Giles, Howard, Justine Coupland og Nikolas Coupland (red.). 1991. *Context of accomodation. Developments in applied sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grønmo, Sigmund. 1982. "Forholdet mellom kvalitative og kvantitative metoder i samfunnsforskningen". Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg (red.). *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget, 94-122.

Gumperz, John J. 1982. *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hansen, Bente M. 1998. *Solhov folkehøgskole. Fornorskningsbastion i grenseland*. Hovedoppgave i kunsthistorie. Universitetet i Bergen.

Hatlebrekke, Hildur. 1976. *Språkforhold i Vadsø by med særlig vekt på streke verb*. Hovedoppgave i nordisk språk og litteratur. Universitetet i Trondheim.

Helgander, John. 1996. *Mobilitet och språkförendring. Exemplet Övre Dalarna och det vidare perspektivet*. Högskolen i Dalarna. Falun.

Holland, Ann-Kjersti. 2001. *Hedmarksdialekten i dag. En undersøkelse av*

språk og språklige motiv hos tolv ungdommer fra bygd og by på Hedmarken. Hovedoppgave i nordisk språk. Institutt for språk og litteratur. Universitetet i Tromsø.

Jahr, Ernst Håkon og Olav Skare (red.). 1996. *Nordnorske dialekter*. Oslo: Novus forlag.

Jensen, Kjetil. 1999. "Språkendringsmønstret. En metodekritisk analyse av apokope i Fauskedialekten". *Målbryting. Skrifter fra prosjektet Talemålsendring i Norge*. Nr. 3. Nordisk institutt. Universitet i Bergen.

Junttila, Jorid Hjulstad. 1988. *Språkval og språkbruk på Skibotn. Kven blir forstått av kven?* Hovedoppgave i nordisk språk. Institutt for språk og litteratur. Universitetet i Tromsø.

Junttila, Jorid Hjulstad. 1996. "Språkkontakt i ei bygd i Nord-Troms". Jahr, Ernst Håkon og Olav Skare (red.). *Nordnorske dialekter*. Oslo: Novus forlag, 201-216.

Kolsrud, Sigurd. 1957. *Norske ordsamlingar 1810-1812. Til videnskabernes selskabs danske ordbog*. Skrifter fraa norsk maalførearkiv. Oslo.

Kotsinas, Ulla-Britt. 1998. *Ungdomsspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

Labov, William. 1966. *The social stratification of English in New York City*. Washington: Center for Applied Linguistics.

Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Oxford: Basil Blackwell.

Labov, William. 1994. *Principles of Linguistic Change. Internal factors*. Oxford, Cambridge: Blackwell.

Larsen, Amund B. 1897. *Oversigt over de norske bygdemål*. Kristiania: Aschehoug.

Larsen, Amund B. 1907. *Kristiania bymål. Vulgærsproget med henblikk på den utvungne dagligtale*. Kristiania: Cammermeyer.

Larsen, Amund B. og Gerhard Stoltz. 1912. *Bergens bymål*. Kristiania: Aschehoug.

Larsen, Emil. 1976. *Lyngen Bygdebok*. Tromsø: Kåfjord kommune.

Le Page, R.B. og A. Tabouret-Keller. 1985. *Acts of identity: Creole-based approaches to language and ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lockertsen, Roger. 1984. *Nordlig nordnorsk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lorentz, Ove. 1982. "Verknader av flerspråklegheit på språket og språkbrukaren". Bull, Tove og Kjellaug Jetne (red.). *Nordnorsk. Språkarv og språkforhold i Nord-Norge*. Oslo: Det Norske Samlaget, 134-155.

Løvås, Gunnar G. 1999. *Statistikk – for universiteter og høgskoler*. Oslo: Universitetsforlaget.

Milroy, Lesley. 1980. *Language and social Networks*. Oxford: Blackwell.

Mühlhäusler, Peter og Rom Harre. 1990. *Pronouns and people. The linguistic construction of social and personal identity*. Oxford.

Mæhlum, Brit. 1986. *Språklige variasjonsmønstre hos innflyttere i Oslo*. Oslo: Novus forlag.

Mæhlum, Brit. 1991. "Er det språket til individet eller språket til kollektivet som er lingvistens forskningsobjekt?" *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*. Nr. 9, 156-174.

Mæhlum, Brit. 1992. *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Oslo: Novus forlag.

Mæhlum, Brit. 1999. *Mellom Skylla og Kharybdis. Forklaringsbegreper i historisk språkvitenskap*. Oslo: Novus forlag.

Mørk, Vidar. 1983. *Hjartespråk og skriftmål. Kvantifisering av talemålsgrunnlaget for verb- og substantiv-endingane i bokmål og nynorsk pr. 1975*. Oslo: Samlaget.

Mårøy, Beate Husa. 1998. *Ei sosiolingvistisk gransking av talemålet på vestlandsøya Fedje*. Hovudfagsavhandling. Nordisk institutt. Universitetet i Bergen.

Nesheim, Asvjørn. 1952. "Samisk og norsk i Lyngen". *Sameliv. Samisk selskaps årbok*. Oslo: Universitetsforlaget, 123-129.

Nilsen, Hilde. 1996. *Koffer dæm sir det? Spørresetninger i Nordreisadialekten*. Hovedoppgave i nordisk språk. Institutt for språk og litteratur. Universitetet i Tromsø.

Omdal, Helge. 1991. "Byen og språklig tilpassing – noen oppfatninger blant setesdøler i Kristiansand". Berge, Kjell Lars og Ulla-Britt Kotsinas (utg.): *Storstadsspråk och storstadskultur i Norden. Föredrag från et forskarsymposium*. Stockholm, 185-199.

Omdal, Helge. 1994. *Med språket på flyttefot. Språkvariasjon og språkstrategier blant setesdøler i Kristiansand*. Institutionen för Nordiska språk vid Uppsala Universitet. Uppsala.

Pedersen, Aud Kirsti. 1988. *Stadnamnlån. Fonologi og ortografi i lydlig lånte stadnamn med eit oversyn over fonologien i norsk på Skibotn og i Kvenangsbotn*. Hovudfagsoppgåve i nordisk språk. Institutt for språk og litteratur. Universitetet i Tromsø.

Pedersen, Aud Kirsti. 2000. "Norsk talemål i eit språkkontaktområde – målføreprøve frå Skibotn". *Talatrusten*. Målførearkivet. Universitetet i Oslo, 20-37.

Pedersen, Inger Lise. 2000. "Ungdomssprog – dialekt eller register? En oversigt over nyere, i sær nordisk, ungdomssprogsforskning". *Nordlyd. Tromsø University working papers on language & linguistics*. Nr. 28, 44-59.

Pedersen, Inger Lise. 2001. "Talesprog som identitetsskaber og identitetsudtryk". *Nordlit*. Nr. 10, 41-55.

Pedersen, Karen Margrethe. 1991. "Selvrapportering – kan det bruges til noget?". *Danske folkemål. 4. Nordiska Dialektologkonference Askov Højskole 12-16 august 1990. Konferenceforedrag. 111-121*.

Quist, Pia. 1998. *Ind i gruppen, ind i sproget. En undersøgelse af sammenhænge mellem andetsprogstilegnelse og identitet*. Københavnerstudiet i tosproghed. Køgeserien bind K5. København: Danmarks Lærerhøjskole.

Repstad, Pål. 1993. *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.

Romaine, Suzanne. 1982. *Sociolinguistic variation in speech communities*. London: Edward Arnold.

Romaine, Suzanne. 1994. *Language in Society. An introduction to sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.

Røynealand, Unn. 1994. *Når bygdemål møter bymål. Ein individsentrert eksempelstudie av fire sunnmøringar i Oslo*. Hovedoppgave. Oslo.

Sandøy, Helge. 1985. *Norsk dialektkunnskap*. Oslo: Novus forlag.

Sandøy, Helge. 1996. *Talemål*. 2. utg. Oslo: Novus forlag.

Sivertsen, Eva. 1993. *Fonologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Skjekkeland, Martin. 1997. *Dei nordnorske dialektane. Tradisjonelle særdrag i jamføring med skriftmåla*. Kristiansand: Høgskoleforlaget.

Skjekkeland, Martin. 2001. "Personality characteristics as a sociolinguistic variable factor". *Scripta neophilologica posnaninensia*, 121-131.

Sollid, Hilde (under utgivelse). 2003a. "Om observatørens paradoks". *Målbryting 6*.

Sollid, Hilde. 2003b. *Dialektsyntaks i Nordreisa: Språkdannelse og stabilisering i møtet mellom kvænsk og norsk*. Upublisert avhandling til Dr. Artgraden. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Tromsø.

Stangnes, Helge. 2000. "Tromsødialekten". *Tromsøboka – den andre*, 102-111.

Statistisk Sentralbyrås internettsider: <http://www.ssb.no/>

Steinsholt, Anders. 1964. *Målbrytinh i Hedrum*. Skrifter fra Norsk Målførearkiv. Oslo: Universitetsforlaget.

Steinsholt, Anders. 1972. *Målbryting i Hedrum 30 år etter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Trost, Jan. 1993. *Kvalitative intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Trudgill, Peter. 1986. *Dialects and contact*. Oxford: Blackwell.

Venås, Kjell. 1991. *Mål og miljø. Innføring i sosiolingvistikk eller språksosiologi*. 3. utg. Oslo: Novus forlag.

Aasen, Ivar. 1965. *Norsk grammatik. Etter fyrsteutgåva frå 1864*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vedlegg A: Diftongen /ei/

/ei/ foran /n/	meine	mæine	aleina	aleæina	rein	ræin	sein	sæin	einaste	æinaste	sum /ei/	sum /æi/
Stein	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0
Signe	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
Stian	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2
Silje	0	0	0	0	0	1	0	2	0	1	0	4
Stine	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Martin	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	2
Maria	0	1	0	0	2	0	0	0	0	0	2	1
Marianne	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	4
Marius	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Mia	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	4	0
Sum	5	6	1	2	3	4	1	2	0	1	10	15

Tabell A.1: /ei/ foran /n/

/ei/ foran /l/	heil	hæil	feil	fæil	leilighet	læilighet	deili	dæili	sum /ei/	sum /æi/
Stein	5	6	0	0	0	0	0	0	5	6
Signe	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0
Stian	2	4	0	0	0	0	0	0	2	4
Silje	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Stine	0	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Martin	0	2	0	0	0	2	0	1	0	5
Maria	2	4	0	0	0	1	0	0	2	5
Marianne	0	10	0	1	0	1	0	0	0	12
Marius	0	0	0	1	0	2	0	0	0	3
Mia	9	0	0	0	0	0	0	0	9	0
Sum	18	31	1	2	0	6	0	1	19	40

Tabell A.2: /ei/ foran /l/

/ei/ foran /s/	reise	ræise	sum /ei/	sum /æi/
Stein	0	0	0	0
Signe	0	0	0	0
Stian	1	1	1	1
Silje	0	1	0	1
Stine	0	0	0	0
Martin	0	0	0	0
Maria	0	1	0	1
Marianne	0	1	0	1
Marius	0	0	0	0
Mia	2	0	2	0
Sum	3	4	3	4

Tabell A.3: /ei/ foran /s/

/ei/ foran /k/	bleik	blæik	sum /ei/	sum /æi/
Stein	0	2	0	2
0 Signe	0	0	0	0
Stian	0	0	0	0
Silje	0	0	0	0
Stine	0	0	0	0
Martin	0	0	0	0
Maria	0	0	0	0
Marianne	0	0	0	0
Marius	0	0	0	0
Mia	0	0	0	0
Sum	0	2	0	2

Tabell A.4: /ei/ foran /k/

/ei/ foran /p/	teip	tæip	fleip	flæip	sum /ei/	sum /æi/
Stein	0	0	0	2	0	2
Signe	0	0	0	0	0	0
Stian	0	0	0	0	0	0
Silje	0	0	0	0	0	0
Stine	0	1	0	0	0	1
Martin	0	0	0	0	0	0
Maria	0	0	0	0	0	0
Marianne	0	0	0	0	0	0
Marius	0	0	0	0	0	0
Mia	0	0	0	0	0	0
Sum	0	1	0	2	0	3

Tabell A.5: /ei/ foran /p/

/ei/ foran /m/	heim	hæim	sum /ei/	sum /æi/
Stein	0	0	0	0
Signe	1	0	1	0
Stian	2	0	2	0
Silje	0	2	0	2
Stine	0	0	0	0
Martin	0	3	0	3
Maria	0	2	0	2
Marianne	0	9	0	9
Marius	0	0	0	0
Mia	2	0	2	0
Sum	5	16	5	16

Tabell A.6: /ei/ foran /m/

/ei/ foran /t/	veit	væit	heite	hæite	greit	græit	sum /ei/	sum /æi/
Stein	0	0	1	0	0	0	1	0
Signe	3	0	0	0	3	0	6	0
Stian	2	3	1	0	0	0	3	3
Silje	0	10	0	1	0	2	0	13
Stine	0	2	0	0	0	0	0	2
Martin	0	0	0	2	0	2	0	4
Maria	0	6	1	1	0	0	1	7
Marianne	0	3	0	0	0	0	0	3
Marius	0	0	0	0	0	0	0	0
Mia	0	0	0	0	0	0	0	0
Sum	5	24	3	4	3	4	11	32

Tabell A.7: /ei/ foran /t/

/ei/ foran /r/	meir	mæir	fleir	flæir	sum /ei/	sum æi
Stein	6	3	0	0	6	3
Signe	5	0	0	0	5	0
Stian	2	5	0	0	2	5
Silje	0	3	0	1	0	4
Stine	0	2	0	0	0	2
Martin	1	4	0	0	1	4
Maria	2	6	0	0	2	6
Marianne	1	8	0	1	1	9
Marius	0	0	0	0	0	0
Mia	3	0	1	0	4	0
Sum	20	31	1	2	21	33

Tabell A.8: /ei/ foran /r/

/ei/ som utlyd	sei	sæi	blei	bleæi	arbei	arbæi	ei	æi	lei	læi	brei	bræi	sum /ei/	sum /æi/
Stein	5	4	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	5	4
Signe	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	0	3	0
Stian	2	2	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0	4	4
Silje	0	2	0	2	0	0	0	0	0	1	0	3	0	8
Stine	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Martin	0	0	0	5	0	2	0	2	0	0	0	0	0	9
Maria	0	0	1	2	0	2	0	2	0	0	0	0	1	6
Marianne	3	16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	16
Marius	0	1	0	2	0	2	0	1	0	0	0	2	0	8
Mia	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	3
Sum	11	25	3	11	0	6	0	7	0	1	5	5	19	55

Tabell A.9: /ei/ som utlyd

Vedlegg B: Kort vokal /e/ foran palatal

/e/ foran /j/	rej	ræj
Stein	0	0
Signe	0	0
Stian	0	0
Silje	0	0
Stine	0	0
Martin	0	2
Maria	0	0
Marianne	0	0
Marius	0	0
Mia	0	0
Sum	0	2

Tabell B.1: /e/ foran /j/

/e/ foran /ʎ/	fjeʎ	flæʎ	meʎe	mæʎe	heʎst	hæʎst	eʎer	æʎer	meʎa	mæʎa	jjeʎ	jæʎ	eʎdre	æʎdre	eʎte	æʎte	heʎdi	hæʎdi	teʎt	tæʎt
Stein	2	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Signe	0	0	0	0	2	0	3	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0
Stian	0	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Silje	0	0	0	0	0	2	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Stine	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2	0	4	0	0	0	2
Martin	0	4	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Maria	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Marianne	0	2	0	0	0	1	1	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Marius	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0
Mia	1	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0	0	0
Sum	1	8	0	1	2	4	6	4	0	5	0	1	3	7	1	4	3	0	0	2

Tabell B.2: /e/ foran /ʎ/

/e/ foran /ɲ/	sepe	sæpe	epe	æpe	deɲ	dæɲ	eɲda	æɲda	repe	ræpe	jeɲte	jæɲte	veɲte	væɲte	çepe	çæpe	svɛɲsby	svæɲsby	heɲte	hæɲte
Stein	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Signe	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	4	0	1	0	0	1
Stian	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0
Silje	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	1	0	0
Stine	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Martin	0	1	0	2	0	4	0	3	0	1	1	2	0	1	0	1	0	0	0	0
Maria	0	2	1	0	3	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Marianne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Marius	0	0	0	2	0	3	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Mia	0	0	0	0	3	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	0
Sum	0	3	1	4	12	18	1	3	0	1	2	2	0	2	6	8	1	1	2	1

Tabell B.3: /e/ foran /ɲ/

Vedlegg C: Palataler

	viʌ/viʌe	liʌe	ipbiʌe
Stein	2	2	1
Signe	4	lile 2	0
Stian	1	0	0
Silje	1/vil 2	0	0
Stine	5	0	0
Martin	2	0	0
Maria	0	0	0
Marianne	5	0	0
Marius	vil 3	lile 1	0
Mia	3/vil 1	lile 2	0

Tabell C.1: /ʌ/ etter /i/

	eʎer	eʎte	eʎdre	heʎdi
Stein	4	0	3	0
Signe	3	0	0	0
Stian	2	0	0	0
Silje	3	1	0	0
Stine	4	0	2	0
Martin	2	0	2	0
Maria	eler 2	0	eldre 3	0
Marianne	1	2	2	0
Marius	eler 2	0	5	0
Mia	1	2	5	2

Tabell C.2: /ʎ/ etter /e/

	fuʎstepdi	fuʎ
Stein	0	0
Signe	0	0
Stian	0	1
Silje	0	0
Stine	0	0
Martin	0	2
Maria	0	0
Marianne	2	1
Marius	0	0
Mia	0	0

Tabell C.3: /ʎ/ etter /u/

	hoʎe	fo:roʎsv:s
Stein	4	0
Signe	2	0
Stian	1	1
Silje	3	0
Stine	4	0
Martin	5	0
Maria	hole 6	0
Marianne	0	0
Marius	0	0
Mia	5	0

Tabell C.4: /ʎ/ etter /o/

	aʎt/aʎe	baʎ	ivæʎfaʎ	tonefaʎ	iaʎfaʎ	kaʎt	aʎdri	oʎveraʎt
Stein	6	1	2	4	4	0	0	0
Signe	9	0	0	2	0	0	2	0
Stian	9	2	0	1	2	0	0	0
Silje	6	0	5	2	1	0	3	0
Stine	7	0	0	1	3	0	1	0
Martin	14	5	0	4	2	3	0	2
Maria	1, aʎt 3	baʎl 2	2	tonefaʎe 1	0	0	aʎdri	0
Marianne	7	0	4	3	2	0	3	0
Marius	9	1	0	5	1	0	0	0
Mia	4	0	2	2	0	0	2	0

Tabell C.5: /ʎ/ etter /a/

	ip/ipe	vijter	mindre	fje	ipflag	sijnsyk
Stein	3	0	0	0	0	0
Signe	2	2	mindre 1	1	0	0
Stian	1	3	0	0	1	0
Silje	1	1	0	0	0	0
Stine	3	1	0	0	0	0
Martin	4	0	0	1	0	1
Maria	3	1	0	0	0	0
Marianne	3	2	2	1	1	0
Marius	2	0	0	0	0	0
Mia	4	0	1	0	0	1

Tabell C.6: /p/ etter /i/

	syn	byne	syys
Stein	1	0	0
Signe	0	0	0
Stian	0	2	0
Silje	0	0	0
Stine	0	0	0
Martin	0	0	0
Maria	0	0	0
Marianne	1	0	2
Marius	0	0	0
Mia	1	0	0

Tabell C.7: /p/ etter /y/

	mep̃ (menn)	dep̃	jepte	vepte	hepte	ẽnda	ẽndeli	çepe	hepe	ẽnĩe
Stein	0	5	1	2	0	0	0	2	0	0
Signe	2	8	2	0	2	0	0	4	0	0
Stian	0	2	0	1	1	1	0	0	0	0
Silje	0	3	2	0	2	0	1	2	0	0
Stine	0	3	1	0	0	0	0	1	1	0
Martin	0	4	3	3	1	2	0	2	0	0
Maria	0	5	2	0	0	0	0	1	0	0
Marianne	2	4	2	0	0	0	0	2	0	0
Marius	0	2	1	0	0	0	0	0	0	2
Mia	4	3	0	0	2	1	0	3	0	0

Tabell C.8: /p̃/ etter /e/

	grõp̃	hõp̃	kõpe	rõjt
Stein	0	0	0	3
Signe	0	0	0	0
Stian	0	0	1	0
Silje	0	1	2	0
Stine	0	0	0	3
Martin	3	2	2	2
Maria	2	0	0	1
Marianne	0	0	1	3
Marius	0	0	0	1
Mia	0	0	0	2

Tabell C.9: /p̃/ etter /o/

	kap	map (mann)	map (man)	avstap	lap	fapt	sajt	blapt	apdre	blape	lane	bestandi
Stein	2	0	1	2	0	0	0	1	0	1	0	1
Signe	4	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Stian	3	2	5	0	2	2	0	2	1	0	1	0
Silje	6	2	2	0	0	0	8	0	2	0	0	0
Stine	5	1	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0
Martin	2	3	0	0	2	1	2	1	0	0	0	0
Maria	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Marianne	8	2	0	0	0	1	0	0	1	2	1	0
Marius	2	1	0	0	0	0	2	1	0	0	0	2
Mia	2	1	2	0	0	0	5	0	0	0	0	0

Tabell C.10: /ɲ/ etter /a/

	lic	vic	fric	smice
Stein	5	1	0	0
Signe	2	2	2	1
Stian	10	5	2	0
Silje	2	1	0	0
Stine	10, lit 3	0	0	0
Martin	2	0	0	0
Maria	0	0	0	0
Marianne	3	0	0	0
Marius	0	0	1	0
Mia	0	1	0	0

Tabell C.11: /ç/ etter /i/

	ycer	lyce	tycebær	byce
Stein	2	1	0	0
Signe	1	0	0	0
Stian	1	0	2	0
Silje	2	0	0	0
Stine	0	0	0	0
Martin	1	0	0	2
Maria	0	0	0	2
Marianne	2	0	0	3
Marius	1	0	0	2
Mia	3	0	0	2

Tabell C.12: /c/ etter /y/

	grec	brec
Stein	2	0
Signe	1	2
Stian	1	0
Silje	1	0
Stine	2	0
Martin	1	3
Maria	0	2
Marianne	1	2
Marius	2	0
Mia	3	3

Tabell C.13: /c/ etter /e/

	gliʝ	vija
Stein	2	0
Signe	0	0
Stian	0	2
Silje	0	0
Stine	0	0
Martin	0	0
Maria	0	0
Marianne	0	2
Marius	0	0
Mia	0	1

Tabell C.14: /ʝ/ etter /i/

	tilbyʝe
Stein	0
Signe	0
Stian	1
Silje	0
Stine	0
Martin	0
Maria	0
Marianne	0
Marius	0
Mia	0

Tabell C.15: /ʝ/ etter /y/

	flager
Stein	0
Signe	0
Stian	0
Silje	0
Stine	2
Martin	0
Maria	0
Marianne	1
Marius	0
Mia	0

Tabell C.16: /j/ etter /a/